

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EVROPSKÉ INTEGRACE

Energetická bezpečnost Evropské unie: význam kaspické oblasti a Jižního Kavkazu

European Union Energy Security: Caspian Region and South Caucasus Importance

Student: Bc. Lucie Pelcová

Vedoucí diplomové práce: Ing. Boris Navrátil, CSc.

Ostrava 2010

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra evropské integrace

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Lucie Pelcová**

Studijní program: N6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: 6210T004 Eurospráva

Specializace: 00 Eurospráva

Téma: **Energetická bezpečnost Evropské unie: význam kaspické oblasti a Jižního Kavkazu**
European Union Energy Security: Caspian Region and South Caucasus Importance

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Energetická politika a energetická bezpečnost EU
 3. Význam kaspické oblasti a Jižního Kavkazu pro energetickou bezpečnost EU
 4. Překážky v zajištění plynulosti energetických dodávek do EU
 5. Analýza spotřeby ropy a plynu zemí EU a možnosti jejího pokrytí z kaspické oblasti a Zakavkazska
 6. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

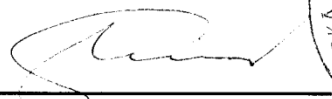
- LITERA, B. *Energie pro Evropu: energetická spolupráce Ruska a zemí postsovětského prostoru s EU*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 279 s. ISBN 80-86861-70-8.
- RYBÁŘ, J. *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu: soupeření o přírodní bohatství Kaspického moře jako klíčový faktor ovlivňující situaci v zemích regionu*. 1. vyd. Praha: Eurlex Bohemia, 2005. 322 s. ISBN 80-86861-48-1.
- SHIRIN, A.; ALDIS, A. *The Caspian: politics, energy and security*. 1. vyd. London: RoutledgeCurzon, 2004. xix, 405 s. ISBN 0-700-70501-5.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

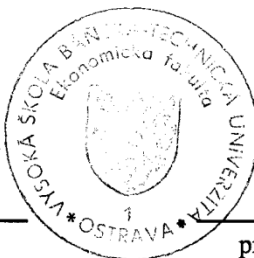
Vedoucí diplomové práce: **Ing. Boris Navrátil, CSc.**

Datum zadání: 20.11.2009

Datum odevzdání: 30.04.2010

doc. Ing. Karel Skokan, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci včetně příloh vypracovala samostatně a uvedla veškeré zdroje, které jsem použila.

V Ostravě dne 8. 7. 2010

.....

Podpis

S poděkováním za vstřícný přístup a trpělivost svému vedoucímu diplomové práce panu
Ing. Borisi Navrátilovi, CSc.

OBSAH

1 ÚVOD	16
2 ENERGETICKÁ POLITIKA EU	19
2. 1 Energetická politika ve Smlouvách	20
2. 2 Konkrétní energetické výzvy počátku 21. Století	22
2. 2. 1 Zelená kniha o zabezpečování a zásobování energií	22
2. 2. 2 Zelená kniha o energetické účinnosti	23
2. 2. 3 Směrem k Evropské energetické politice	24
2. 2. 3. 1 Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii	25
2. 2. 3. 2 První strategický přezkum energetiky	26
2. 2. 3. 3 Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy	27
2. 2. 3. 4 Akční plán Evropské Rady (2007 – 2009): Energetická politika pro Evropu	28
2. 2. 3. 5 Druhý strategický přezkum energetiky	30
2. 3 18 měsíční programy Rady EU v rámci energetiky	31
2. 3. 1 Energetický program předsednického tria Německo-Portugalsko-Slovinsko (1. 1. 2007 – 30. 6. 2008)	32
2. 3. 2 Energetický program předsednického tria Francie-Česko-Švédsko (1. 7. 2008 – 31.12. 2009)	33
2. 3. 3 Energetický program předsednického tria Španělsko-Belgie-Maďarsko (1. 1. 2010 – 30. 6. 2011)	34
2. 4 Vnější energetické vztahy EU s vybranými partnery	35
2. 4. 1 Energetický dialog EU – OPEC	35
2. 4. 2 Energetické vztahy EU s Ruskem	36
2. 4. 3 Blízký východ a země Perského zálivu	37
3 VÝZNAM JIŽNÍHO KAVKAZU A KASPICKÉ OBLASTI PRO ENERGETICKOU BEZPEČNOST EU	38

3. 1 Energetická bezpečnost EU.....	38
3. 2 Jižní Kavkaz a kaspická oblast	41
3. 2. 1 Charakteristika Jižního Kavkazu	42
3. 2. 2 Zakavkazsko jako součást východního partnerství.....	43
3. 2. 3 Energetický profil zakavkazského regionu	44
3. 2. 3. 1 Energetický profil Gruzie	44
3. 2. 3. 2 Energetický profil Ázerbájdžánu	46
3. 2. 3. 3 Energetický profil Arménie	47
3. 2. 2 Charakteristika kaspické oblasti	48
3. 2. 3 Vztahy Evropské unie se státy Střední Asie	49
3. 2. 3. 1 Strategie pro Střední Asii.....	51
3. 2. 4 Energetický profil Kazachstánu	52
3. 2. 5 Energetický profil Turkmenistánu	54
3. 3 Nové transportní cesty obcházející Rusko	55
3. 3. 1 Nabucco jako evropská spása?	56
3. 3. 1. 1 Historie výstavby	57
3. 3. 1. 2 Současný stav	58
3. 3. 2 Transkaspický plynovod	58
3. 3. 3 White Stream	60
4 PŘEKÁŽKY V ZAJIŠTĚNÍ PLYNULOSTI ENERGETICKÝCH DODÁVEK DO EU	62
4. 1 Status Kaspického moře.....	62
4. 2 Aktéři kaspického regionu	64
4. 2. 1 Rusko	64
4. 2. 1. 1 Konkurenční produktovody v kaspické oblasti	65
4. 2. 1. 1. 1 Baku-Tbilisi-Ceyhan a Blue Stream	65
4. 2. 1. 1. 2 Nabucco versus South Stream	66
4. 2. 1. 1. 3 Příkaspický plynovod	67

4. 2. 1. 1. 4 Nord Stream	68
4. 2. 2 Spojené státy americké	69
4. 2. 3 Írán	70
4. 2. 4 Turecko	72
4. 2. 5 Čína	73
4. 3 Konflikty jižního Kavkazu	74
4. 3. 1 Rusko–gruzínský konflikt	74
4. 3. 2 Konflikt o Náhorní Karabach	75
4. 3. 3 Problémové vztahy Arménie a Turecka	76
5 ANALÝZA SPOTŘEBY ROPY A PLYNU ZEMÍ EU A MOŽNOSTI JEJÍHO POKRYTÍ Z KASPICKÉ OBLASTI	78
5. 1 Stav, predikce a spotřeba ropy a zemního plynu v Evropě	78
5. 2 Energetická závislost EU na dovozech ropy a zemního plynu	79
5. 3 Zdroje ropy a zemního plynu ve vybraných zemích EU	81
5. 3. 1 Nizozemsko	82
5. 3. 2 Velká Británie	82
5. 3. 3 Dánsko	83
5. 3. 4 Rumunsko	83
5. 3. 5 Norsko (jako součást EHP)	84
5. 3. 5. 1 Energetický dialog EU – Norsko	84
5. 4 Výše energetických zásob zemí kaspického regionu	85
5. 4. 1 Prokázané rezervy ropy a plynu v kaspické oblasti	85
6 ZÁVĚR	87
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	91
SEZNAM ZKRATEK	98
PROHLÁŠENÍ O VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE	100
SEZNAM OBRÁZKŮ	101
SEZNAM PŘÍLOH	104

PŘÍLOHY**Error! Bookmark not defined.**

1 ÚVOD

Energetická bezpečnost je v současném světě tématem, kterému je nutno přikládat velký význam. Je založena na principu diverzifikace dopravních tras, jejím účelem je nalézt způsob, jakým je možné zajistit efektivní a spolehlivé dodávky energií za přijatelnou cenu, jak snižovat energetickou náročnost ekonomik či jak podpořit využívání alternativních zdrojů energie.

Energetická bezpečnost EU úzce souvisí s vnějšími vztahy Evropské unie a v současné době je prioritní oblastí evropské agendy.

V lednu roku 2009, právě na začátku českého předsednictví v Radě EU, jsem se zaujetím sledovala snahy našich vládních představitelů najít východisko z náhlé plynové krize, způsobené odstávkou ruských dodávek plynu na Ukrajinu. V té době jsem si uvědomila, že riziko téměř bezvýhradné závislosti Evropské unie na jednom dodavateli energií je alarmující a že je nutné situaci opravdu řešit.

Tato problematika je neustále aktuální, neboť nerovnoměrně rozložené zásoby nerostného bohatství na území Evropské unie, především tedy ropy a zemního plynu, se tenčí a Evropská unie jako energeticky nesoběstačné uskupení států se musela začít zabývat jak diverzifikací energetických dodávek, tak také zajištěním širšího portfolia dodavatelů. Konečné rozhodnutí pro urychlené jednání podnítila právě výše zmíněná krize.

Mezi dva regiony, jejichž energetický význam nebyl nebo nechtěl být po dlouhá léta ze strany Evropské unie rozpoznán, patří Jižní Kavkaz a kaspická oblast. Jedná se o prostor, který podle odhadů skrývá nesčetné množství energetických zdrojů a ve kterém se právě kvůli nim střetávají zájmy dalších světových mocností jako tradičních aktérů v oblasti. Protože je význam Kaspiku čím dál častěji diskutován jako alternativní zdroj dodávek do Evropské unie (vedle tradičních dodavatelů, jako jsou Rusko, státy Středomoří nebo Perského zálivu), rozhodla jsem se této problematice věnovat blíže a seznámit se s možnostmi spolupráce Evropské unie a těchto regionů, ať se již jedná o čistě energetickou, nebo hospodářskou kooperaci.

Pro účely mé práce se budu zabývat prakticky jen závislostí EU na ropě a zemním plynu a přílivem těchto surovin z kaspické oblasti a Zakavkazska. Ostatní zdroje energií, jako jsou obnovitelné zdroje nebo jaderná energetika, nebudou předmětem mého zkoumání.

Ústředním cílem mé práce je identifikace významu Jižního Kavkazu a kaspické oblasti pro energetickou bezpečnost Evropské unie. Pro dosažení vytyčeného cíle jsem si stanovila následující hypotézy:

- 1. Země Jižního Kavkazu představují důležité tranzitní území pro dodávky ropy a zemního plynu z kaspické oblasti do Evropské unie.*
- 2. Energetický potenciál kaspické oblasti není Evropskou unií zcela využit.*

Práce si dále klade za cíl ověřit, zda by poptávka zemí Evropské unie po zdrojích ropy a zemního plynu mohla teoreticky být uspokojena zásobami nerostného bohatství z kaspické oblasti.

Ve druhé kapitole se zabývám teoretickým východiskem vybrané problematiky. Pojednávám zde o energetické politice Evropské unie, jejím vývoji a změně jejího konceptu, neboť tyto poznatky jsou důležitým předpokladem pro pochopení souvislostí dalšího textu. Připomínám zde, v jakých důležitých smlouvách se energetická politika EU objevila a poté se věnuji energetickým výzvám 21. století, kde představuji nejdůležitější dokumenty vydané Evropskou unií, jež jsou významné pro další směřování energetické politiky. V neposlední řadě jsem zvolila charakteristiku 18 měsíčního programu tří posledních předsednických trojic a následně krátké představení vnějších vztahů Evropské unie s vybranými partnery.

Třetí kapitola se věnuje energetické bezpečnosti EU a vlastnímu významu kaspické oblasti a Zakavkazska pro Evropskou unii a její bezpečnost. Nejprve charakterizuji region Jižního Kavkazu jak z geografického, tak z geopolitického hlediska. Připojuji dále popis energetického profilu všech tří zemí. Stejným způsobem představuji charakteristiku kaspické oblasti a v dalším textu se zaměřuji na vztahy Evropské unie a Střední Asie, v jejichž vymezení spatřuji významný posun ve vzájemné spolupráci EU a kaspického regionu. Dále představuji energetický profil Kazachstánu a Turkmenistánu jako největších producentů energií v tomto regionu, pokud odhlédneme od Ruska a Íránu. K této kapitole patří také prezentace návrhů tří plynovodů, které jsou podporovány Evropskou unií a při transportu důležitých surovin do Evropy by míjely území Ruska.

Ve čtvrté kapitole se zabývám překážkami, které brání plynulosti dodávek z oblasti Kaspického moře do Evropské unie. Velkým problémem zůstávají letité dohady o jeho statusu. Na tomto místě vysvětluji příčiny sporu a jeho možná řešení. Další překážkou, která se staví do cesty poklidnému transportu surovin na západ, jsou rozdílné a často protichůdné zájmy

mocností, které se snaží v kaspické oblasti udržet nebo získat vliv. Na příkladu Ruska a jeho plánovaných alternativních přepravních tras mohu dokázat, jak silně se mu daří prosazovat svou touhu neztratit respekt ostatních aktérů v regionu. Snažila jsem se zde přiblížit zájmy Spojených států amerických, Íránu, Turecka i Číny.

V neposlední řadě je o Jižním Kavkaze známo, že se již řadu let potýká s místními konflikty, které více či méně snižují jeho věrohodnost jako tranzitního území. Tyto spory jsou také předmětem mého zájmu s cílem podat ucelenější obraz o tom, že v souvislosti s kaspickou ropou a zemním plynem nestačí řešit pouhou otázku transportních cest.

Konečně pátá kapitola si klade za cíl analyzovat produkci a spotřebu ropy a zemního plynu v Evropské unii a zjistit, zda evropská poptávka může být pokryta ze zdrojů kaspické oblasti.

2 ENERGETICKÁ POLITIKA EU

Energetická politika Evropské unie je v současném politickém dění úzce spjata s tématem energetické bezpečnosti. Na povrch vyvěrají naléhavá témata, která je třeba urychleně řešit, a to v rámci celé Evropské unie. Okolnosti posledních let nutí Evropu jednat v otázkách diverzifikace energetických zásob a snížení vnější závislosti na energetických importech, z nichž některé pocházejí z nestabilních oblastí. Evropští spotřebitelé jsou nuceni čelit nestabilnímu a pasivnímu vnitřnímu trhu s energiemi, což se ve výsledku projeví ve vysokých cenách. Ústřední zájem Evropské unie představuje účinné využívání energie a obnovitelných zdrojů s ohledem na udržitelnost životního prostředí ve smyslu systematického dosahování cílů stanovených v Kjótském protokolu, týkající se snižování emisí skleníkových plynů. Změna klimatu představuje i z celosvětového hlediska jednu z největších výzev dnešní doby, ke které je třeba zaujmout zodpovědný postoj. Proto stále sílí snaha o využívání jaderné energie, která získává čím dál tím větší popularitu jako zdroj produkující minimální emise.

Značný důraz klade Evropská unie na bezpečné a dostupné dodávky energie, jakož také na vytvoření fungujícího vnitřního energetického trhu, který by zaručil plné využívání nového nástroje solidarity mezi členskými státy v případě nedostatku energie z důvodu jejího výpadku či nedoručení z politických důvodů. Navzdory tomu, že je stále naléhavěji vyžadován čistě unijní charakter energetické politiky Evropské unie, její utváření mají stále na svědomí především její samotné členské státy, které rozhodují o většině záležitostí s ní spojených, včetně určování podmínek pro výběr a využívání energetických zdrojů (tzv. energetický mix) nebo zacílení vlastních energetických zásob. Z tohoto důvodu o této politice, i přes to, že je jí v současné době přikládán velký zřetel, nehovoříme jako o společné evropské energetické politice, nýbrž jako o politice sdílené.

Energetická politika EU jde ruku v ruce s ostatními sektorovými politikami, proto se jí vedle Generálního ředitelství pro energetiku a dopravu na úrovni Evropské komise zabývají také Generální ředitelství pro vnitřní trh a služby nebo Generální ředitelství pro životní prostředí. Obecně za sektor energetiky zodpovídá eurokomisař pro energetiku Němec Günther Öttinger.

V rámci Evropského parlamentu se energetické téma odráží v činnosti Výboru pro průmysl, výzkum a energetiku, kde jako jeho první místopředseda působí Miloslav Randsdorf a jako další český europoslanec také Jan Březina¹.

Členské země jsou v energetických otázkách zastoupeny svými ministry, tzv. Radou EU pro energetiku.

2. 1 Energetická politika ve Smlouvách

Co se týká smluvního základu energetické politiky EU, energetikou se zabývají již zakládající smlouvy. Ve **Smlouvě o založení Evropského společenství** nebo ve **Smlouvě o založení Evropské unie** však pro energetickou politiku nenalezneme zvláštní kapitolu. Platnost **Pařížské smlouvy o Evropském společenství uhlí a oceli** vypršela v roce 2002 a Smlouva byla včleněna do Smlouvy o ES. Jednou z **Římských smluv** bylo založeno **Evropské společenství pro atomovou energii** (EURATOM), jehož činností je zajištění bezpečného a efektivního využívání jaderné energie. Tato Společenství ale na druhou stranu dokazují snahu zakládajících států pro společný postup v oblasti energetiky. Proto je v současné době z důvodů sílících vnějších tlaků v podobě změn trhů s energií a geopolitických souvislostí více než žádoucí tento příklad následovat – jednat ihned a společně tak, aby byla Evropská unie schopna zabezpečit konkurenceschopnou, dostupnou a bezpečnou energii pro své členské země.

Energetická politika Evropské unie nebyla po dlouhou dobu zakotvena v primárním právu, ale byla realizována nejen jako součást vnitřního trhu EU a hospodářské soutěže, čímž je demonstrována její ekonomická rovina, ale i jako součást politiky životního prostředí s tím, že byl vždy zohledňován její strategický charakter ve smyslu vnější politiky. Právě ten nabývá na důležitosti s proměnou klíčových energetických zdrojů zásobujících EU. Zatímco v počátcích evropské integrace bylo hlavní surovinou uspokojující energetickou potřebu zakládajících států uhlí, proces zvětšování členské základny Společenství a vznik jednotného vnitřního trhu s sebou přinesl i zvýšenou poptávku po zdrojích, rozšíření průmyslové výroby, diverzifikovanou strukturu producentů a odběratelů energií. Tyto aspekty přispěly k tomu, že uhlí jako strategická surovina pro výrobu energie přestalo být z hlediska soběstačnosti EU zajímavé a do popředí se dostala kapalná paliva a zemní plyn, jejichž naleziště však z velké

¹ Škaloud, 2009. <http://www.skalous.net/clanky/aktuality/udalosti-2009/do-jakych-vyboru-se-dostali-cesti-europoslanci-a-jake-maji-dalsi-funkce-31-8-2009/>.

části leží mimo území EU. Tímto se dostáváme k vysvětlení zásadního významu vnější dimenze energetické politiky EU².

První Smlouvou, jež zamýšlela energetické problematice věnovat samostatnou kapitolu, byla nevydařená **Smlouva o Ústavě pro Evropu**. Ta byla nahrazena **Lisabonskou smlouvou**, jež je lépe přizpůsobena rozšířené Evropské unii a která mimo jiné od nabytí své platnosti 1.12.2009 věnuje energetické politice EU mnohem větší pozornost než smlouvy zakládající. Lisabonská smlouva je mnohem účinnějším a flexibilnějším právním aktem reagujícím na aktuální potřeby EU související se stále se rozšiřující členskou základnou a nedostačující kapacitou evropských institucí. Lisabonská smlouva s sebou přináší vůbec první zakotvení energetické politiky EU do primárního práva vsunutím nové hlavy XXI do třetí části Smlouvy o fungování Evropské unie. Na tomto základě bude EU schopna přijímat další energetická opatření skrze legislativní akty sekundárního práva.

Lisabonská smlouva představuje aktuální skupinu cílů, jejichž formulaci předcházela dlouhá řada legislativních aktů, upravujících energetickou politiku. „*V rámci vytváření a fungování vnitřního trhu a s přihlédnutím k potřebě chránit a zlepšovat životní prostředí má politika Evropské unie v oblasti energetiky v duchu solidarity mezi členskými státy za cíl³:*“

- a) zajištění fungování trhů s energií (s ropou, zemním plynem, uhlím, elektřinou)
- b) bezpečnost dodávek energie,
- c) podporu energetické účinnosti a rozvoj nových a obnovitelných zdrojů energie,
- d) podporu propojení energetických sítí.

Lisabonská smlouva energetickou politiku zařadila definitivně na úroveň sdílených pravomocí. To znamená, že členské státy ztrácejí v některých významných záležitostech svou rozhodovací pravomoc a kontrola bude spočívat jen na bedrech EU. Doménou členských států zůstanou výjimečně energetická opatření, která mají fiskální charakter⁴, a dle komisaře Öttingera budou národní vlády rozhodovat také o jaderné energii⁵.

² Businessinfo.cz, 2009. <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/podnikatelske-prostredi/energetika-v-letech-2004-2009/1000520/53834/#b1>.

³ Lisabonská smlouva. Dostupné z: http://propravo.clanwars.cz/Lisabonska_smlouva.pdf.

⁴ Analýza dopadu Lisabonské smlouvy, 2010. <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analiza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf>.

⁵ EurActiv, 2010. <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/oettinger-chce-emancipaci-evropske-energeticke-politiky-006968>.

2. 2 Konkrétní energetické výzvy počátku 21. Století

2. 2. 1 Zelená kniha o zabezpečování a zásobování energií

V listopadu 2000 byla Evropskou komisí vydána *Zelená kniha o zabezpečování zásobování energií*⁶, jejímž východiskem se staly podmínky zmíněného období. V této době světové trhy, oproti současnému stavu, nekolísaly, ceny ropy se udržovaly ve stabilním pásmu (20/25 dolarů za barel) a s Ruskem vyjednala Evropská unie zvýšení důležitosti zemního plynu.

Jak sám název napovídá, zelená kniha pojednává o tématu bezpečnosti energetických dodávek, zároveň se ale stala východiskem pro pozdější jednání jak o liberalizaci trhu s energiemi, tak o obnovitelných zdrojích nebo o energetické účinnosti.

Touto knihou Evropská unie ještě před chystaným východním rozšířením přiznává, že rostoucí spotřeba energie, kterou není schopna sama ze svých zdrojů pokrýt, zvyšuje nároky na její dovoz a činí ji závislou na vnějších importech. Bezpečnost dodávek zde neznamená maximalizaci energetické soběstačnosti, ale hlavně předcházení rizikům, která se s energetickou závislostí úzce pojí.

Z tohoto materiálu vyplývají následující hlavní fakta:

Dnešní 50% závislost na dovozech energií může během 20 až 30 let vzrůst až na 70 %, pokud nebudou přijata ucelená opatření na podporu energetických dodávek.

Kniha stanovuje, že Evropská unie musí více dbát na svou energetickou budoucnost. Do té doby nebyla vedena větší debata o výběru energetických zdrojů pro zajištění bezpečnosti dodávek energií. Energetická poptávka byla v době vydání zelené knihy kryta z 41 % ropou, z 22 % plynem, 16 % tvořilo uhlí, 15 % jaderná energie a 6 % energie z obnovitelných zdrojů. Za předpokladu, že se postoj Evropské unie nezmění, nastane v roce 2030 s největší pravděpodobností scénář vytvářející pomalu ale jistě prostor pro dominanci fosilních paliv.

Dalším problémem je, že Evropská unie má velmi limitované možnosti jak ovlivňovat podmínky energetických dodávek. Unie může zasahovat prakticky jen ze strany poptávky především podněcováním energetické účinnosti budov a úspor v sektoru dopravy.

⁶ Green Paper – Towards a European Strategy for the security of energy supply. http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2000&nu_doc=769.

Třetím klíčovým tvrzením je, že Evropská unie není schopna obstát v boji proti klimatickým změnám ve smyslu plnění závazků z Kjóta v případě, že nebudou přijata zásadní opatření v boji s redukcí poptávky po energiích. Pokud se máme zamyslet nad budoucností energetické bezpečnosti ve smyslu diverzifikace zdrojů, musíme mít na paměti dva faktory, které se staly v době předložení zelené knihy všudypřítomnými, a to klimatickou změnu a nutnost založení integrovaného vnitřního trhu s energií.

Zelená kniha v jednoduchosti nastiňuje dlouhodobou energetickou strategii, jak se vypořádat s výzvami, jež vyvstaly na počátku 21. století.

Jak je z předchozího textu patrné, mezi významné priority Evropské komise patří zabezpečení energetické účinnosti. Právě snižování energetické spotřeby a omezování plýtvání s energií, v jejichž dosahování spatřuje EU další možnost snížené potřeby energie z jiných zdrojů, jsou významnými body na cestě k efektivnímu využívání energií. To, že se EU podílí na zlepšování energetické účinnosti, se ukázalo být rozhodujícím pro její *konkurenceschopnost*, *zvýšení zaměstnanosti* a pro lepší šance na *dodržování závazků* stanovených v *Kjótském protokolu*. Úspory energie navíc představují nejlepší způsob jak zajistit *energetickou bezpečnost*. Pro snižování energetické spotřeby existuje významný potenciál především v odvětvích jako jsou průmyslová výroba, strojírenství, doprava a přeměna energií.

2. 2. 2 Zelená kniha o energetické účinnosti

V červnu 2005 byl k tomuto tématu vydán Evropskou komisí další dokument, *Zelená kniha o energetické účinnosti*⁷, která dokládá předešlá tvrzení. Kniha přichází s výrokem, že při dodržování navržených účinných opatření se Evropské unii může podařit nákladově efektivním způsobem ušetřit až 20 % ze své současné spotřeby energie, což lze demonstrovat současnou celkovou spotřebou energie Německa a Finska.

Součástí zvyšování energetické účinnosti je i podpora obnovitelných zdrojů energie. Evropa volá po zvyšování využívání energií z obnovitelných zdrojů. Je to dáno především tenčícími se zásobami fosilních paliv, na které není možno se dále spoléhat jako na hlavní energetický zdroj a samozřejmě i s ohledem na životní prostředí. Využíváním obnovitelných energetických zdrojů dochází ke snižování produkce emisí skleníkových plynů, diverzifikaci energetických dodávek – o kterou nám v rámci EU jde - a snižování evropské závislosti na

⁷ Zelená kniha o energetické účinnosti.

http://ec.europa.eu/energy/efficiency/doc/2005_06_green_paper_book_cs.pdf.

nespolehlivých a volatilních trzích především s ropou a zemním plynem. Evropská unie naléhavě potřebuje integrovaný postup v oblasti energetiky a životního prostředí, kde budou známy jasně vymezené cíle a plány na snižování emisí a zvyšování energetických úspor. Pokud budou nalezeny způsoby, jak dosáhnout vyššího využití energie z těchto zdrojů, následkem toho začnou vznikat pozitivní efekty jako růst zaměstnanosti v souvislosti s tvorbou nových technologií nebo zlepšování obchodní bilance EU.

Kniha říká, že současný vývoj předpokládá v roce 2030 pokrytí 90 % spotřeby ropy a 80 % spotřeby plynu v Evropské unii z dovozu. Proto jen účinné využívání energie je odpovědí na otázku, jaká opatření by tuto hrozbu dokázalo zvrátit.

Jsou zde odkryty překážky prosazení nákladově efektivních řešení (jako je nedostatek pobídek, nedostatek informací) a v podobě návrhů nejrůznějších akcí přinášeny odpovědi na to, jak zmíněné překážky zdolat.

Tato kniha má za cíl vydobýt pro Evropskou unii přední pozici ve světovém měřítku co se týká určení energetické účinnosti jako vrcholné světové priority.

2. 2. 3 Směrem k Evropské energetické politice

Rokem 2005, jenž se nesl ve znamení obrovské světové spotřeby ropy promítající se právě do jejích cen, vyvrcholily již déle trvající potíže na trhu se zemním plynem a ropou⁸. V reakci na tuto situaci a na probíhající jednání G8 o energetických otázkách, nové zaměření Mezinárodní energetické agentury⁹ a mnohá sdělení Evropské komise k energetickým otázkám byla na neformálním evropském summitu v Hampton Court ještě téhož roku započata diskuse o možnosti přijetí společné zahraniční energetické politiky EU. Utvrzením v cestě správným směrem byl následný problém dodávek ruského plynu přes Ukrajinu do Moldavska na přelomu roku 2005 a 2006.

Rakouské předsednictví pak v první polovině roku 2006 položilo základ nové energetické politiky, která by s sebou nesla jednotnější přístup Evropské unie v dané oblasti a umožnila jí

⁸ Euroekonom, 2005. <http://www.euroekonom.cz/analyzy-clanky.php?type=jz-ropa05>

⁹ International Energy Agency, IEA. Jedná se o vládní organizaci založenou OECD roku 1974. Sdružuje 26 zemí včetně Česka. Zabývá se prevencí přerušení zásob ropy a informacemi o ropném trhu a dalších energiích a energetických zdrojů.

efektivněji reagovat na vzniklé energetické výzvy, mezi nimiž v první řadě figurovaly rekordně vysoké ceny ropy¹⁰ a snaha dostat vyjednaným hodnotám v Kjótském protokolu.

Na sklonku roku 2006 následovalo přijetí Akčního plánu pro období 2007 – 2013, který vyčlenil šest oblastí, v nichž se mělo docílit energetických úspor (např. doprava, energetická náročnost budov, služeb a produktů). Plán představil také 85 návrhů na konkrétní akce z evropské i národní úrovně směřující k dosažení cíle.

Příprava akčního plánu na další období právě probíhá a samotný návrh by měl být projednán na jednom z příštích summitů Evropské rady v roce 2011.

Diskuse k „Nové energetické politice pro Evropu“ byla zahájena v lednu 2006 na zasedání pracovní skupiny Rady EU pro energetiku. Ta k projednávanému tématu připravila podklady a stanovila, že Nová energetická politika vymezuje v rámci svých priorit navíc také klíčové zásady, jako jsou transparentnost a nediskriminace na trzích, soulad s povinnostmi veřejné služby, dodržování pravidel hospodářské soutěže, dále zachování národní svrchovanosti nad primárními zdroji energie a zajištění národních preferencí ve výběru energetického mixu¹¹.

Nová energetická politika zdůrazňuje význam především následujících akcí:

- provedení celkové transpozice stávajících právních předpisů,
- rozvoje analytických a kontrolních nástrojů,
- stabilizace regulativního rámce pro elektřinu a zemní plyn,
- zlepšení postupu investičního plánování a koordinace investic,
- odstranění překážek pro využívání obnovitelných zdrojů energie,
- dialog s třetími zeměmi¹².

2. 2. 3. 1 Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii

Na březnovém jednání Evropské rady v roce 2006 byla poté odstartována cesta ke společnému cíli v podobě **zabezpečení zásobování energií, konkurenceschopnosti a energetické účinnosti**. Evropská rada vypracovala k této problematice dokument Závěry předsednictví, kde vedle těchto hlavních cílů a nástrojů energetické politiky definovala i

¹⁰ Toto rapidní navýšení cen ropy (až na 70 dolarů za barel) způsobil hurikán Katrina, který se v druhé polovině roku přehnal nad Mexickým zálivem a odnesl několik ropných plošin. Rok 2005 byl považován ještě v roce 2006 za energeticky nejnáročnější v celé historii.

¹¹ Rada Evropské unie, Brusel 16.1.2006.

¹² MPO, 2006. <http://www.mpo.cz/dokument10185.html>.

způsob užšího propojení energetické politiky se zahraniční a bezpečnostní politikou¹³. Na summitu byla mimo jiné představena *Zelená kniha „Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii“*, která se zabývá nalezením rovnováhy mezi stanovenými cíli. V úvodu knihy je nastíněno energetické prostředí 21. století, které je charakteristické především propojeností a závislostí jednotlivých světových regionů na sobě navzájem nejen v energetické, ale i v hospodářské sféře s tím, že všechny jsou odpovědné za společný postup směrem ke zlepšení stavu klimatu. Tato zelená kniha přednesla návrhy a ukázala možnosti, které by se mohly stát klíčovými pro novou evropskou energetickou politiku.

K nalezení odpovědí na energetické výzvy je dle této knihy nezbytné provést kroky v následujících šesti prioritních oblastech:

- energie pro růst a pracovní příležitosti v Evropě: dotvoření vnitřního evropského trhu s elektřinou a plynem,
- vnitřní trh energií, který zaručí zabezpečení dodávek: solidarita mezi členskými státy,
- zabezpečení a konkurenceschopnost dodávek energií: cesta k udržitelnější, účinnější a různorodější skladbě zdrojů energií,
- integrovaný přístup k boji se změnami klimatu.
- podpora inovací: strategický plán pro evropské energetické technologie,
- na cestě k soudržné vnější energetické politice.

Vytváření evropské energetické politiky bude dlouhodobou výzvou. Její vypracování si žádá jasný společný postup koordinovaný z nejvyšší úrovně a dále stálé aktualizace. Evropská komise nato navrhla pravidelné provádění tzv. Strategických přezkumů energetické politiky. Dva z nich již proběhly a na základě jejich výsledků připravila Komise mnoho návazných dokumentů, které směřují k naplnění těchto vytyčených cílů.

2. 2. 3. 2 První strategický přezkum energetiky

První strategický přezkum energetické politiky, který byl poprvé prezentován na Radě EU pro energetiku 15. února 2007¹⁴, byl zaměřen na iniciativu 20-20-20, která dnes tvoří součást evropské strategie Evropa 2020.

¹³ MPO, 2006. <http://www.mpo.cz/dokument14739.html>.

¹⁴ Česká inspekce životního prostředí, 2007. http://www.cizp.cz/772_Leden-1-2007.

Jedná se o trojici cílů, vytyčující do roku 2020:

- snížit vlastní emise skleníkových plynů o nejméně 20 % ve srovnání s úrovněmi v roce 1990,
- zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie v naší konečné spotřebě energie z dnešních 8 % na 20 %,
- zvýšit energetickou účinnost o 20 %, jinak řečeno snížit energetickou spotřebu o 13 % ve srovnání s rokem 2006¹⁵.

2. 2. 3. 3 Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy

Tento dokument vznikl jako reakce na projednanou zelenou knihu *Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii*, po jejímž uvedení vyzvala Evropská rada Komisi a Vysokého představitele pro SZBP Javiera Solanu k vypracování přehledu zahraničně – politické energetické koncepce EU.

Materiál sleduje způsob, jakým mohou být využity vnější vztahy EU včetně Společné zahraniční a bezpečnostní politiky ve prospěch dosažení bezpečné, spolehlivé, cenově dostupné a k životnímu prostředí šetrné energie. Politika vnějších vztahů v energetice je zde představena jako priorita.

Dokument, jenž byl Evropské radě předložen k projednání v červnu 2006, uvádí deset zásad, pro jejichž dodržování je nezbytné přijmout společný postup. Jedná se například o „*zlepšování prostředí pro investice evropských společností ve třetích zemích a modernizaci infrastruktur pro přepravu energie v producentských a tranzitních zemích*“¹⁶.

V souvislosti s tím je třeba mít na paměti dva prvky energetické bezpečnosti, a sice fungující trhy a diverzifikaci zdrojů.

Otevření energetického trhu pro okolní země, jenž by byl založen na dodržování společných pravidel, a zároveň podpora světových energetických trhů na úkor bilaterálních dohod – to jsou návrhy v rámci dosažení fungujících trhů.

¹⁵ OKD, 2010. <http://www.okd.cz/cz/eu/energeticka-politika/vstrik-evropske-energeticke-politice>.

¹⁶ Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st09971.cz06.pdf>.

Diverzifikací se zde má na mysli jak zajištění různorodých energetických zdrojů, tak také zaopatření dodávek z rozličných zeměpisných oblastí za podpory výstavby nutné infrastruktury.

Dokument sleduje tři úrovně, na kterých se mohou rozvíjet iniciativy v oblasti vnější energetické politiky:

Na bilaterální úrovni je třeba směřovat např. k dosažení komplexní dohody s Ruskem o všech energetických produktech, založené na oboustranně prospěšných podmínkách. Neméně důležité je udržování vztahů s ostatními tradičními tranzitními a dodavatelskými zeměmi a posilování dvoustranného dialogu a spolupráce s mocnostmi jako jsou Spojené státy americké, Čína a Japonsko v rámci určování společné strategie v globálních energetických otázkách.

Na regionální bázi analýza doporučuje rozšířit vnitřní trh s energií na země EHP a státy Evropské sousedské politiky. V rámci této politiky je na místě sjednocovat právní předpisy v oblasti hospodářské soutěže, ochrany životního prostředí a zlepšení podmínek pro investování.

Z hlediska mnohostranné úrovně je třeba např. začlenit energetické cíle EU do obchodní politiky a tyto cíle monitorovat prostřednictvím WTO.

2. 2. 3. 4 Akční plán Evropské Rady (2007 – 2009): Energetická politika pro Evropu

Akční plán pro energetickou politiku na období 2007 až 2009 byl předložen Evropské radě jako součást dokumentu Závěry předsednictví v březnu 2007. Vycházel ze sdělení Komise Evropské radě a Evropskému parlamentu s názvem Energetická politika pro Evropu¹⁷ z ledna téhož roku.

Akční plán byl považován za důležitý milník při formování energetické politiky pro Evropu a formuluje prioritní opatření, která různou měrou přispívají k dosahování cílů nové energetické politiky: konkurenceschopnosti, zabezpečení zásobování energií a energetické účinnosti.

¹⁷ Energetická politika pro Evropu. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:CS:PDF>.

První opatření se týká dokončení skutečně fungujícího, jednotného a celoevropsky propojeného vnitřního trhu s plynem a elektrickou energií, jehož dotvoření bude přínosné pro odběratele, konkurenceschopnost a pro posílení bezpečnosti dodávek energií.

V rámci urychlení rozvoje regionální spolupráce v energetické oblasti může Evropská komise jmenovat koordinátory k vedení prioritních projektů evropského zájmu, mezi něž jsou řazeny: a) vysokonapěťové propojení mezi Německem, Polskem a Litvou, b) napojení mořských větrných elektráren v severní Evropě, c) propojení elektrických sítí mezi Francií a Španělskem, d) plynovod Nabucco.

Druhé opatření zdůrazňuje význam solidarity mezi členskými státy v době krizí pro bezpečnost dodávek, již je možné dosáhnout prostřednictvím:

- účinné diverzifikace zdrojů a přepravních tras,
- rozvoje účinného mechanismu včasné reakce na krize,
- zlepšení transparentnosti údajů o ropě a přezkumu infrastruktur ropných dodávek,
- analýzy dostupnosti a nákladů na zařízení pro skladování plynu v EU,
- posouzení dopadu stávajících a pravděpodobných dovozů energií a podmínek; příslušných sítí na bezpečnost dodávek jednotlivých členských států,
- zřízení Evropské observatoře pro dodávky energií v rámci Komise.

Mezinárodní energetická politika – jako *třetí opatření* – se nese ve znamení nutnosti společného přístupu k vnější energetické politice. To bude zahrnovat jak vztahy mezi odběratelskými zeměmi navzájem, tak také partnerství mezi producentskými a odběratelskými zeměmi a nebo mezi odběratelskými a tranzitními zeměmi, a to také prostřednictvím organizací, jako je OPEC. Pro rozvoj společného vnějšího postupu v rámci energetické politiky vnímá Evropská rada jako klíčové následující aktivity:

- sjednání dohody navazujícího na dohodu o partnerství a spolupráci s Ruskem zaměřené na energetické otázky,
- účelné prohloubení vztahů EU s regiony Střední Asie, Kaspického moře a Černého moře z důvodu diverzifikace zdrojů a tras,
- posílit energetický bilaterální dialog s USA, Čínou, Indií, Brazílií a dalšími rozvíjejícími se ekonomikami,
- zajištění provedení Smlouvy o Energetickém společenství a její možné rozšíření na Turecko, Moldavsko, Ukrajinu a Norsko,

- plné využívání nástrojů v rámci Evropské sousedské politiky,
- posílení energetických vztahů s Alžírskem, Egyptem a dalšími zeměmi oblastí Maghrebu a Mashreku,
- posilování decentralizované energie z obnovitelných zdrojů afrických zemí na základě rozvíjení zvláštního dialogu,
- podpora přístupu k energii v rámci Komise OSN pro udržitelný rozvoj.

Čtvrté opatření, které pojednává o energetické účinnosti a energii z obnovitelných zdrojů představuje cíle, kterých má být v této oblasti dosaženo.

V konečném opatření s názvem Energetické technologie je zřetel kladen na nutnost výzkumu v oblasti energetiky, především za účelem urychlení konkurenceschopnosti udržitelných energií (zejména z obnovitelných zdrojů), a rozvoje technologií v rámci energetické účinnosti.

Evropská rada připomněla, že energetická politika pro Evropu bude respektovat volbu členských států ohledně skladby energetických zdrojů.

2. 2. 3. 5 Druhý strategický přezkum energetiky

Dokument **Druhý strategický přezkum energetiky**, který se věnuje energetické bezpečnosti, bývá nazýván také **Energetická politika pro Evropu (EPE)** a Evropskou komisí předložen byl v listopadu 2008. Jedná se o klíčový materiál pro další směřování Evropské unie. Jsou v něm rozebírány problémy, konfrontaci s nimiž se EU mezi lety 2020 a 2050 s největší pravděpodobností nevyhne a navrhuje také možná řešení Evropské unie směřující k zabezpečení těchto cílů dlouhodobě.

Strategický přezkum formuluje výzvy, kterým Evropská unie čelí a jež byly jmenovány v úvodu této kapitoly. Energetická politika pro Evropu je postavena na třech základních nosných bodech: boj proti změně klimatu, snižování vnější závislosti EU na uhlovodíkových importech a podpora růstu pracovních míst zvyšováním energetické účinnosti.

Jako hlavní téma ovšem v druhém energetickém přezkumu figuruje **Akční plán EU pro zabezpečení dodávek energie a jejich solidární využití**, který představuje především účinné kroky k dosažení strategického cíle, jímž je snížení emisí skleníkových plynů a který doplňuje opatření stanovená v energeticko-klimatickém balíčku.

Akční plán sestává z následujících prvků:

- fungující vnitřní trh s energií,
- solidarita mezi členskými státy a zabezpečení dodávek ropy, zemního plynu a elektřiny,
- dlouhodobý závazek na snižování skleníkových plynů a systém EU pro obchodování s emisemi,
- opatření v energetické účinnosti na úrovni Společenství, na vnitrostátní, místní a mezinárodní úrovni,
- dlouhodobější cíl v oblasti energie z obnovitelných zdrojů,
- Evropský strategický plán pro energetické technologie,
- budoucnost využívání fosilních paliv s nízkými emisemi CO₂,
- budoucnost jaderné energetiky,
- mezinárodní energetická politika hájící zájmy Evropy,
- účinné monitorování a podávání zpráv¹⁸.

Ve druhém strategickém přezkumu je cesta k Evropské energetické politice demonstrována praktickým zavedením opatření 20-20-20. Materiál uvádí, že tento balíček pomůže do roku 2020 snížit v rámci EU spotřebu energie o 15 % než by tomu bylo v případě, že by neexistoval. Z uvedeného dále vyplývá, že Evropská unie se bude nadále soustředit na energetickou účinnost, jejíž posílení povede k vyšší zaměstnanosti, ústředním zájmem zůstane také získávání energie z obnovitelných zdrojů.

Protože se EU také potýká s problémy nevyváženosti produkce a spotřeby, vysokých cen energií a nepříznivého vlivu energetiky na globální klimatické podmínky, Evropská komise zahájila vydáním Druhého strategického energetického přezkumu aktivity směřující ke společnému řešení těchto témat a je přímo žádoucí, aby tyto kroky následně postupovaly ve směru posilování dlouhodobého ekonomického růstu a zaměstnanosti.

2. 3 18 měsíční programy Rady EU v rámci energetiky

Členské země Evropské unie se v předsednictví v Radě EU střídají v půlročních intervalech. Losem určená země odpovídá na šest měsíců za program Rady a předsedá všem schůzkám. Každý meeting Rady vede ministr předsedající země v závislosti na tom, která konfigurace Rady právě zasedá.

¹⁸ Evropská energetická politika.

Aby byla zachována co největší kontinuita Rady, předsednictví funguje na principu Tria. Dosud všechna tria jsou představena níže. Jedná se o osmnáctiměsíční program Rady – formální dokument, který je vypracován rok před samotným začátkem předsednictví a přináší objektivní přehled budoucího dění v Radě během oněch následujících 18 měsíců.

2. 3. 1 Energetický program předsednického tria Německo-Portugalsko-Slovinsko (1. 1. 2007 – 30. 6. 2008) ¹⁹

Tato tři předsednictví se soustředila na další rozvoj soudržné, komplexní a konzistentní energetické politiky pro Evropu, založené na výsledcích zasedání Rady EU v roce 2006 zaměřených na dosažení tří klíčových priorit - soudržnosti, konkurenceschopnosti a bezpečnosti dodávek.

V plánu bylo zintenzivnění vnějších energetických vztahů, a to posílením dialogu mezi hlavními producentskými, tranzitními zeměmi a odběrateli se zaměřením na bezpečnost dodávek, podporu využívání obnovitelných zdrojů a snížení energetické poptávky zajištěním energetické účinnosti.

Zvláštní pozornost se měla v následujícím období věnovat energetickým dialogům s Alžírskem, Norskem a Ruskem. Důležitá byla dále jak úspěšná implementace Smlouvy ustavující Energetické společenství zakládající vnitřní trh se zeměmi jihovýchoní Evropy, tak také prohloubení vztahů se středomořskými partnery.

Zlepšení energetické účinnosti budov, dopravy a domácích přístrojů implementací účinných akčních plánů a podpora inovací, výzkumu a vývoje nových technologií představují strategické prvky energetické politiky, taktéž přispívající ke konkurenceschopnosti a exportnímu potenciálu evropského průmyslu.

Mezi priority, které se prolínaly celým obdobím všech tří předsednictví, patří podpora technologií na snižování emisí, podpora celého spektra obnovitelných zdrojů energie a energetická účinnost, tak také implementace vytyčených cílů.

¹⁹ 18 měsíční program německého, portugalského a slovinského předsednictví.
http://www.euroskop.cz/gallery/6/1880-program_slovinsko.pdf.

Z hlediska atomové energie měl být dokončen proces konzultací, který umožňuje výběr nástrojů, jež mohou efektivněji přispět k nukleární bezpečnosti a bezpečnému nakládání s odpady.

2. 3. 2 Energetický program předsednického tria Francie-Česko-Švédsko (1. 7. 2008 – 31.12. 2009)²⁰

Každé předsednictví této trojice zemí se zakládalo na vysokých energetických prioritách. Tou klíčovou bylo, jak se vypořádat s otázkou změny klimatu a jeho dopadu na energetickou politiku. Odrazovým můstkem pro všechna tři předsednictví se staly závěry Evropské rady z března 2007 stanovující energetické cíle do roku 2020.

Dalšími tématy, která byla po tři předsednictví na programu, byla energetická bezpečnost, environmentální udržitelnost a konkurenceschopnost v energetice.

Předsednictví se dle plánu Evropské rady snažila usilovat o nízkouhlíkové hospodářství, které v konečném důsledku přispívalo k dosažení cílů Lisabonské strategie pro růst a zaměstnanost.

V návaznosti na předchozí období se toto trio rozhodlo pokračovat v dosažení dohody o klimaticko-energetickém balíčku vydaném v lednu 2008.

Vysokou důležitost věnovala všechna předsednictví také provedení akčního plánu pro energetiku pro léta 2007 – 2009, který přijala Evropská rada.

Otázka změny klimatu si stále vyžaduje zavádění nových technologií, proto měla předsednictví v úmyslu rychle přispět k provedení evropského plánu pro strategické energetické technologie.

Stejně tak svou pozornost zaměřily předsednické země na vytvoření vnitřního trhu s energií za účelem dosažení prostředí pro investice a efektivní alokaci zdrojů.

Podpora měla být nadále věnována energetické bezpečnosti z vnitřní i vnější úrovně.

Předsednictví se měla zasadit o zajištění účinných opatření navazujících na druhý energetický přezkum energetické politiky a posouzení návrhů, které k němu budou přiloženy.

²⁰18 měsíční program francouzského, českého a švédského předsednictví.
http://www.euroskop.cz/gallery/9/2881-080728_18m_prog_cz_korigendum.PDF.

Naplánováno bylo úsilí o navázání užších vztahů se Střední Asií a o založení energetického partnerství s Afrikou.

2. 3. 3 Energetický program předsednického tria Španělsko-Belgie-Maďarsko (1. 1. 2010 – 30. 6. 2011)²¹

Program tohoto tria se od všech předchozích poprvé liší platností Lisabonské smlouvy. Právě belgické předsednictví nyní deklarovalo snahu nechat více prostoru pro působení vysoké představitelce EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku (Catherine Ashton) a „prezidentovi Unie“ – stálému předsedovi Evropské rady (Hermanovi van Rompuy).

Co se týká energetického programu Rady, předsednictví mají v plánu implementovat klimaticko-energetický balíček, stejně jako revidovat akční plán *Energetická politika pro Evropu*.

V oblasti energetické bezpečnosti bude přijato mnoho nových opatření. Nástroj TEN-E²² bude nahrazen novým nástrojem s názvem Evropská energetická bezpečnost a infrastruktura.

Pozornost bude zaměřena na šest prioritních infrastrukturních projektů (viz Druhý strategický energetický přezkum).

Předsednictví se zaměří také na výsledky kodaňské konference o klimatu. Zvláštní význam bude věnován využití biomasy. Dále se zasadí o finální přijetí legislativního balíčku o energetické účinnosti – na program je také revize Akčního plánu energetické účinnosti a implementace Strategického energetického technologického plánu.

Nadále přetrvává snaha nalézt dohodu jak investovat do rozvoje nízkouhlíkových technologií, aby bylo možné stimulovat užití nízkouhlíkových technologií v souladu s evropskou konkurenceschopností a ekonomickým ozdravením.

Mezi prioritami současného předsednictví nelze přehlédnout pojem *zelená ekonomika*. Belgické předsednictví považuje za největší výzvu klimatickou změnu, se kterou se Evropská

²¹ 18 měsíční program Španělska, Belgie a Maďarska. <http://www.mpo.cz/dokument68209.html>.

²² Energetické transevropské sítě (TEN-E) jsou uplatňovány v oblasti dodávek elektřiny a zemního plynu a jejich cílem je vybudovat jednotný energetický trh a zajistit bezpečnost energetických dodávek. Právní základ pro transevropské sítě (TEN) hlava XV Amsterodamské smlouvy.

unie snaží bojovat poslední desetiletí. Vyrovnat se s ní EU hodlá přechodem k politice šetrné k životnímu prostředí, tzv. zelené, neboli nízkouhlíkové energetice.

Belgie konkrétně sází na listopadovou mezinárodní konferenci o klimatu, již bude hostit mexický Cancún. Belgická vláda proto chce přimět ostatní členské státy k formulaci opravdu efektivních a ambiciózních cílů.

2. 4 Vnější energetické vztahy EU s vybranými partnery

Ačkoli Evropská unie nebyla obdařena zásobami ropy a zemního plynu, bezesporu disponuje přinejmenším jednou výhodou, a to dobrou geografickou polohou, odkud má výborný přístup k hlavním světovým oblastem, jež tyto suroviny těží a dodávají do Evropy. Jedná se o Rusko, oblast Blízkého východu a Perského zálivu, severní Afriky Středomoří, dále o Kavkaz a Střední Asii a Norsko. S některými zeměmi spolupracuje EU na bázi bilaterálních dohod, což je pro ni výhodné a s dalšími se na nich teprve pracuje²³. Evropská unie upravuje své energetické vztahy na základě celé řady dokumentů – Akční plán Evropské politiky sousedství, Středomořská energetická spolupráce, Strategie EU pro Afriku, Memorandum o porozumění v oblasti energetické spolupráce, Dohoda o partnerství a spolupráci.

Co se týká spolupráce s USA, Čínou, Japonskem nebo Indií, bude se jednat o vývoj udržitelných zdrojů energie a o energetické úspory.

Vnější dimenze energetické politiky byla zdůrazněna v dokumentu *Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy*, který byl předmětem jedné z předchozích subkapitol.

V následujících podkapitolách se budu zabývat energetickými vztahy EU s jejími důležitými partnery, z nichž ale vybírám ty, jež jsou nějakým způsobem zároveň v konkurenčním propojení s kaspickou oblastí a Jižním Kavkazem.

2. 4. 1 Energetický dialog EU – OPEC

Spolupráce se zeměmi OPEC je pro Evropskou unii významná. Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC) se podílí na dovozech ropy do EU ze 40 %²⁴ a, jak je již známo, její potřeba této suroviny nadále poroste. V současné době tvoří členskou základnu tyto země: Angola,

²³ Viz Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy.

²⁴EU-OPEC Energy Dialogue. http://ec.europa.eu/energy/international/organisations/opec_en.htm.

Ekvádor, Írán, Irák, Kuvajt, Libye, Katar, Saúdská Arábie, Spojené Arabské Emiráty, Venezuela, Alžírsko a Nigérie. Dvě poslední zmíněné země se také řadí mezi významné dodavatele zemního plynu do Evropské unie.

Energetický dialog byl zahájen v roce 2005, kdy se předmětem diskuse staly především ceny ropy, větší transparentnost dat na burze a potřeby investic. Následující program se zaměřil na rozvoj těchto témat.

V pořadí sedmé ministerské setkání proběhlo na konci června 2010, kdy se jednalo o posledních energetických politikách a vývoji ropného trhu. Cílem setkání byla také příprava základů na společné budoucí aktivity²⁵.

2. 4. 2 Energetické vztahy EU s Ruskem

Energetická diskuse probíhá mezi Evropskou unií a Ruskem již od začátku devadesátých let. Čistě energetickou rovinu vzájemných vztahů však v roce 1997 změnila Smlouva o partnerství a spolupráci mezi Ruskou federací a EU.

V červenci 2008 započala jednání Evropské unie a Ruska o nové rámcové smlouvě vymezující jejich vzájemné partnerství. Jednání však byla po následujícím rusko-gruzínském konfliktu přerušena.

Jak EU, tak Rusko mají zájem na fungujících obchodních vztazích i podpoře spolupráce ve všech oblastech.

EU se snaží zejména o užší spolupráci s Ruskem na zajištění ropy a zemního plynu, poněvadž odtud získává celou jednu čtvrtinu²⁶ svých dovozů, což znamená, že Rusko je stále největším exportérem těchto surovin do EU. Míra závislosti jednotlivých zemí EU na ruských dovozech se však také liší²⁷. Ruský rozpočet je ale také vázaný na příjmy za své dodávky, které logicky proudí v největším objemu ze zemí sedmadvacítky. Nelze tedy doslova tvrdit, že EU je na Rusku jednostranně závislá. Jedná se určitě o závislost vzájemnou²⁸.

Pravidelný energetický dialog EU – Rusko byl odstartován v roce 2000, kdy byla ustavena expertní skupina odborníků z obou stran. Na pravidelných jednáních diskutují o otázkách

²⁵ EurActiv, 2010. <http://www.euractiv.sk/energetika/udalost/energeticky-dialog-eu---opec-003974>.

²⁶ EurActiv, 2008. <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/vztahy-evropske-unie-a-ruska-000047>.

²⁷ Viz Příloha 6.

²⁸ Dvorek.eu, 2009. <http://www.dvorek.eu/clanek/17377>.

investic do infrastruktury nebo energetické účinnosti. Cílem EU je zde zajištění stabilních dodávek energetických surovin.

Vztahy Ruska a EU se od roku 2006 ochladily. Rusko začalo od tohoto roku provozovat téměř pravidelně politiku utahování kohoutků, přičemž tato „strategie“ byla používána jako prostředek vymáhání vlastních zájmů. Ochlazování vztahů vyvrcholilo v lednu 2009, kdy Rusko chtělo získat evropskou podporu pro diverzifikaci plynovodů Nord Stream a South Stream do Evropy a při té příležitosti znemožnit Ukrajinu a předvést ji jako nespolehlivého partnera, který není schopen zajistit tranzit energetických surovin²⁹.

Ve dnech 31. května až 1. června 2010 se konal pětadvacátý summit EU-Rusko, který přinesl pozitivní obrat ve vztazích obou zúčastněných. Nesl se ve znamení posilování spolupráce a vzájemného sbližování.

2. 4. 3 Blízký východ a země Perského zálivu

Vedle spolupráce se zeměmi OPEC navazuje Evropská unie bilaterální dohody také se zeměmi Rady pro spolupráce se zeměmi zálivu zálivu (Gulf Cooperation Council, GCC³⁰). Tyto země drží kontrolu nad 45 % světových zásob ropy. Bilaterální dohody byly podepsány s šesticí zemí, které jsou všechny až na dvě (Bahrajn a Katar) členy OPEC.

²⁹ EurActiv, 2009. <http://www.euractiv.cz/energetika/link-dossier/zemni-plyn-energeticka-bezpecnost-a-vztahy-s-ruskem-000057>

³⁰ Kuwait, Bahrajn, Saúdská Arábie, Katar, Spojené Arabské Emiráty, Omán.

3 VÝZNAM JIŽNÍHO KAVKAZU A KASPICKÉ OBLASTI PRO ENERGETICKOU BEZPEČNOST EU

3. 1 Energetická bezpečnost EU

O zvýšeném zájmu o energetickou bezpečnost v evropských zemích můžeme hovořit od ropných šoků v 70. a 80. letech a následně po vypuknutí konfliktu Irák – Írán. Tyto události podpořily jednotlivé státy Evropy v rozhodnutí zařadit do své bezpečnostní agendy otázky diverzifikace energetických zdrojů a přepravních koridorů, pozornost byla zacílena také na nestabilitu světových trhů nebo na fluktuace cen ropy.

Následnými zlomovými událostmi v utváření postoje k bezpečnostní otázce byla na počátku 90. let válka v Perském zálivu, v jejímž důsledku se utvořil ropný kartel OPEC, a britsko-americká invaze do Íráku v roce 2003.

Přestože je světově stále nejrozšířenějším energetickým zdrojem uhlí, fosilní paliva jako je ropa a zemní plyn jsou z hlediska spotřeby v Evropské unii nejzásadnější, přičemž závislost na ropě znamená velký problém. I když se některé země snažily svá průmyslová odvětví přeorientovat na zemní plyn a velká část členů EU začala mnohem více využívat svých jaderných elektráren, přepravní systémy jsou nastaveny na ropu a jsou na ní zcela závislé.

Téma energetické bezpečnosti Evropské unie bylo v nedávné době skloňováno ve všech pádech především v souvislosti s 22 denním přerušením dodávek plynu z Ruska přes Ukrajinu do Evropy v lednu 2009, které mělo přímé a vážné dopady na některé členské státy. Tato skutečnost se stala hlavním spouštěcím mechanismem urychleného jednání Českem vedené Evropské unie o diverzifikaci dodávek uhlovodíkových zdrojů na její trh, stejně jako snahy o zajištění jejich větší bezpečnosti. Varovným signálem se staly obdobné situace také již v lednu 2006 a znovu v lednu 2007, kdy ruská plynárenská společnost Gazprom zastavila plynové toky směřující na Ukrajinu, do Moldávie a Běloruska, čímž dala v sázku spotřebu plynu i v dalších zemích Evropy. EU spustila naléhavé akční plány, které jsou součástí revidované směrnice o bezpečnosti dodávek plynu.

Problém tkví v tom, že samotní poslanci Evropského parlamentu nejsou naprosto přesvědčeni o výrazné účinnosti těchto plánů a v důsledku dnešního dovozu plynu, který činí 54 % unijní spotřeby plynu, a dovozu ropy, která činí téměř 80 % unijní spotřeby ropy, EU nemůže

předpověď dodávek fosilních paliv přestat zakládat na přetrvávající závislosti na třetích zemích. Proto by dle EP byla nejpříjemnějším řešením třístranná dohoda s Ruskem a Ukrajinou pojednávající o bezpečných dodávkách plynu v příštích letech.

Co si vlastně lze pod pojmem energetická bezpečnost představit? V první řadě nás napadne zajištění nepřetržitých a stabilních dodávek energií do EU a zabezpečení diverzifikace jejich dodavatelů. Pro Evropskou unii je zásadním bodem debaty především omezení tradiční závislosti na energetických importech a vypořádání se se stále rostoucími nároky na energetickou spotřebu. Tento pojem nabývá komplexnějšího charakteru pokud si uvědomíme i nutnost řešení krizových situací jednotlivými státy v souvislosti s dodávkami energií nebo opatření proti poruše výrobních zařízení či produktovodů. Neméně důležitou výzvou je také otázka, jak efektivně čelit klimatickým změnám, které v současné době stále více určují orientaci evropské energetické politiky.

Evropská unie se dlouhodobě snaží o dosažení stabilních dodávek energie pro své spotřebitele tak, aby jim bylo umožněno nakupovat cenově dostupné pohonné hmoty, levně dostupný plyn nebo elektrickou energii. Jak již bylo několikrát zmíněno, prioritou zůstává dobudování efektivního otevřeného vnitřního trhu s elektřinou a plynem.

"Otevřený a spravedlivý vnitřní trh s energií má podstatný význam pro zajištění toho, aby se EU dokázala vyrovnat s problematikou změny klimatu, zvýšené závislosti na dovozu a globální hospodářské soutěže. Chceme, aby spotřebitelé i podniky měly výhodnější podmínky a aby obchodní společnosti z třetích zemí respektovaly naše pravidla", řekl předseda Evropské komise José Manuel Barroso³¹.

Liberalizace trhu s energiemi je klíčová. Přístup k energiím je každodenní součástí života všech občanů Evropské unie. Ti jsou ovlivněni změnami jejich cen, ohroženi nedostatečností jejich dodávek a změnou klimatu.

Faktem, který potvrdily v minulosti přijaté Zelené knihy EU o energetické problematice, je, že ceny ropy a zemního plynu do budoucna nadále porostou a závislost Evropské unie na těchto komoditách se bude stále prohlubovat.

Z těchto faktorů vyplývá, že strategickými cíli energetické politiky EU zůstávají boj proti změně klimatu, a tím dosažení přísných environmentálních závazků, zabezpečení stabilních

³¹MPO, 2007. <http://www.mpo.cz/dokument35520.html>.

dodávek uhlovodíkových zdrojů a zvýšení pracovních míst, což umožní poskytovat spotřebitelům bezpečnou energii (jak vyplývá z Energie pro Evropu).

Energetickou bezpečnost nelze vytrhnout z kontextu zahraničně-politických zájmů EU, jejichž nedílnou součástí tvoří coby průřezové téma. Mezi tyto obecné zájmy lze zařadit ekonomickou a politickou stabilitu v zemích v sousedství, hlavně v severní Africe, dále snaha o začlenění všech světových hráčů do boje proti klimatickým změnám, nebo předcházení konfliktů v regionu, jejichž podnětem mohou být právě energetické zdroje³².

Mezi rokem 2008 a první polovinou roku 2009 byla energetická pozice Evropské unie konfrontována několika krizemi a otřesy na energetických trzích, přičemž největší výzvu představovala dozajista finanční a ekonomická krize, jež se samozřejmě odrazila i na cenách energetických produktů, a tím i vnímání evropské energetické pozice. V polovině roku 2008 vyšplhaly ceny ropy až na 147 dolarů za barel³³.

V cenách energií bylo možné zaznamenat období vysoké volatility. Jak uvádí Europe's Energy Position, ceny plynu klesly mezi lednem 2008 a červencem 2009 o 57 %, a to z 24,54 EUR na 10,54 EUR za MWh³⁴. Ceny surové ropy klesly ze 140 USD za barel v polovině července 2008 na 70 USD za barel na konci června 2009.

V průběhu tohoto období EU přijala tři rozhodnutí, která pro energetickou politiku EU představují zásadní mezníky pro další vývoj v energetické oblasti: V prosinci 2008 byl přijat Klimaticko-energetický balík, který vytyčuje strategii EU na snižování emisí skleníkových plynů a zvýšení podílu obnovitelných zdrojů energie. Komise zde zdůrazňuje důležitost šetrného nakládání s energetickými zdroji.

V březnu 2009 byl přijat Třetí balík vnitřního trhu pro plyn a elektrickou energii s ohledem na zachování fungujících a konkurenceschopných energetických trhů, které by konečně zlepšily evropskou energetickou bezpečnost.

V dubnu 2009 byl přijat Evropský energetický plán pro obnovu, kterým EU podpořila výstavbu nové energetické infrastruktury.

³² Parlamentní institut, 2007. <http://www.psp.cz/cgi-bin/win/kps/pi/prace/pi-3-062.pdf>.

³³ Finance.cz, 2008. <http://www.finance.cz/zpravy/finance/197445/>.

³⁴ Europe's energy position present & future, 2007. http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2008_moe_maquette.pdf.

V současné době připravuje Evropská komise nový energetický akční plán s názvem „Směrem k nové energetické strategii pro Evropu 2011 – 2020“³⁵.

3. 2 Jižní Kavkaz a kaspická oblast

Jižní Kavkaz neboli Zakavkazsko³⁶ a Kaspické moře jsou oblastmi, v nichž po staletí docházelo k míšení a střetávání mnoha kultur, bývaly jak prostorem vědomostí, tak i tržištěm a překladištěm drahého zboží. I přes stále narůstající význam zůstává tento region politicky i vojensky nadále velmi nestabilní.

Právě oblast Jižního Kavkazu a Kaspického moře se staly v posledních letech preferovaným objektem zájmu Evropské unie, ačkoli tomu tak vždy nebylo. Po rozpadu SSSR představovalo Zakavkazsko pro EU spíše vzdálený a okrajový region, navíc ekonomicky nepříliš zajímavý, tudíž mu taková pozornost nenáležela. Změna přišla až s východním rozšířením v roce 2004, kdy se Zakavkazsko stalo součástí Evropské sousedské politiky a byla tak navázána užší spolupráce se zeměmi západní a východní Evropy. V roce 2009 se navíc české předsednictví zasadilo o vznik projektu východního partnerství, jímž byl nastartován ještě dynamičtější vztah Evropské unie a zemí východní dimenze Evropské politiky sousedství, kam region Zakavkazska můžeme zařadit.

Právě pro svou tranzitní polohu je dnes Jižní Kavkaz oblastí překotného zájmu Evropské unie. Ve své zahraniční politice jeho význam zohledňují také Rusko, Čína a Spojené státy americké. Zájem ze strany EU je však především bezpečnostního charakteru, neboť v posledních letech došlo na poli energetické bezpečnosti k několika událostem, jež přiměly nejen Evropskou unii vytvořit si na tuto problematiku zcela nový náhled.

Naproti tomu oblast Kaspického moře, především co se týká její východní části, byla po otevření se světovému trhu označena za prakticky doposud neprozkoumaný region skrývajícím bohaté ropné zásoby, které by rozhodně neměly být opomíjeny ze stran ropných společností a politického zájmu vlivných zemí. Pozornost Spojených států amerických se tam začala stáčet na počátku devadesátých let. Některé zdroje uvádějí jako důvod americkou energetickou nesoběstačnost, jiné naopak čistě strategické úmysly v rámci rostoucí potřeby diverzifikace

³⁵ Euroskop, 2010. <http://www.euroskop.cz/13/16566/clanek/energie-v-kvetnu-2010>.

³⁶ Trojicí zemí Zakavkazska mám pro účely mé práce na mysli Gruzii, Arménii, Ázerbájdžán především z důvodu účasti na Východním partnerství EU. Poslední zmíněná země však dle různých zdrojů bývá často zahrnována pod kaspickou oblast.

energetických zdrojů. Tato potřeba se stala naléhavou hlavně v souvislosti s událostmi 11. září 2001, po nichž se země s obrovskými zásobami ropy na Blízkém východě staly důležitým zdrojem ropy a zemního plynu pro USA³⁷. V současné době se samotné státy Střední Asie snaží o stabilizaci svých území, v jejichž úsilí jsou podporovány ze strany Evropské unie. V budoucnosti bude také záležet na tom, na kterou stranu se tyto země přikloní – zda učiní krok zpět směrem k Rusku, na východ k islámským zemím nebo zda budou vystupovat jako samostatně a nezávisle jednající země využívající zejména vzájemné spolupráce³⁸.

Ze Střední Asie a Kaspického moře vedou v současné době do Evropy klíčové plynovody a ropovody zakavkazským regionem dále do Evropy. Hrozí zde však stále riziko nedořešených etnických konfliktů a silného ruského vlivu v oblasti, což by mohlo ohrozit tranzitní cesty.

3. 2. 1 Charakteristika Jižního Kavkazu

Pohoří Kavkaz vytváří hranici mezi Evropou a Asií. Z minulosti zde přetrvávají tendence k boji o sféry vlivu mezi mocnostmi. V regionu se tudíž projevují jak snahy Ruska, Turecka nebo Íránu, ale také Spojených států a Evropské unie.

Za dob SSSR byla oblast za Velkým Kavkazem nazývána jako Zakavkazsko, ovšem po vyhlášení nezávislosti tří zde se nacházejících republik v roce 1991 se mezi odborníky začal užívat termín Jižní Kavkaz, jenž lépe vystihuje právě polohu Gruzie, Arménie a Ázerbájdžánu. Pojem Zakavkazsko se však stal vžitým názvem pro jižní část kavkazského regionu. Jedná se tedy o území na jih od mohutného pohoří Velkého Kavkazu, jenž se táhne v délce asi 1500³⁹ km diagonálně od severovýchodního pobřeží Černého moře jihovýchodním směrem k Apšeronskému poloostrovu vybíhajícího do Kaspického moře, na němž se nachází hlavní město Ázerbájdžánu Baku. Zakavkazsko je kromě hornatého profilu tvořeno také nížinatým povrchem.

Co se týká přirozené hranice, z východní strany ji tvoří Kaspické a ze západu Černé moře. Z hlediska sousedních států se velmi vlivnou mocností stává na severu Ruská federace, v jihovýchodní části sousedí Zakavkazsko s Íránem a z jihozápadu s Tureckem.

³⁷ Tyto zdroje tvoří přibližně 24 % importu USA. Největším exportérem do USA je dle údajů EIA z roku 2010 Kanada, Saúdská Arábie zaujímá v případě ropy druhou příčku a v případě zemního plynu se ocitá za Mexikem na třetím místě.

³⁸ E-Polis, 2005. <http://www.e-polis.cz/mezinarodni-vztahy/103-boj-o-kaspickou-ropu-1-cast.html>.

³⁹ ALPINA, 2009. <http://www.alpina.cz/kavkaz>.

Vzhledem k tomu, že je oblast Zakavkazska kulturně i nábožensky opravdu pestrá, nelze se v kombinaci s politikou sousedních zemí divit, že zde dochází k národnostním konfliktům a státy zde čelí také politické nestabilitě.

Po rozpadu Sovětského svazu se každá ze tří zemí zakavkazského regionu vydala jiným směrem, i když ve všech případech se jednalo o cestu postupně mířící k demokracii. Gruzie zvolila politiku naprosté samostatnosti a nezávislosti na Rusku, Arménie Rusko až tak nezavrhuje a Ázerbájdžán je díky nerostnému bohatství v podobné situaci jako Arménie, neboť vyhledává odbytiště pro svou ropu, i když dnes již existují transportní trasy, které se Rusku vyhýbají.

3. 2. 2 Zakavkazsko jako součást východního partnerství

Zakavkazské státy jsou spolu s Moldavskem, Ukrajinou a Běloruskem součástí iniciativy vzešlé z českého předsednictví Radě EU, tzv. východního partnerství. Toto privilegované partnerství představuje posílení východní dimenze Evropské politiky sousedství. Jmenovaným postsovětským zemím je tak umožněno podnícení užší spolupráce s EU v závislosti na rozvoji demokracie v těchto státech, přičemž pokrok v této oblasti bude monitorován. Východní partnerství také členským zemím přináší možnost politických, ekonomických a sociálních reforem nutných ke sblížení s EU.

Ze závěrečného doporučení zformulovaného v předvečer pražského květnového summitu o východním partnerství vyplývá, že státy, jež se budou zasazovat o podporu demokracie, by měly být odměněny alespoň příslibem vstupu do Unie nebo asociační dohodou. Na druhé straně státy nedostatečně prosazující občanské svobody by měly pocítit snižování podpory či dokonce sankce.

Východní partnerství svým členům dále nabízí:

- větší hospodářskou integraci s Unií za účelem vzniku komplexnějších zón volného obchodu,
- zjednodušení vízového procesu, uzavření dohod o navrácení nelegálních migrantů, a tím posílení pohybu osob,
- posílení spolupráce v oblasti energetické bezpečnosti, která zahrnuje podporu investic do infrastruktury, zlepšení regulačního rámce, zvyšování energetické účinnosti a

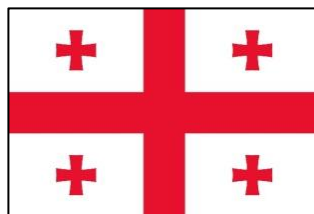
vytvoření efektivnějšího systému včasného varování pro případy možného přerušení dodávek,

- zlepšení administrativních kapacit partnerských zemí prostřednictvím společně odsouhlasených Komplexních programů pro vytváření institucí
- zvláštní programy, jež by partnerským zemím pomohly řešit potíže související s hospodářským a sociálním vývojem.⁴⁰

3. 2. 3 Energetický profil zakavkazského regionu

Region Jižního Kavkazu se skládá ze dvou vysoce závislých čistých dovozců energií (Gruzie a Arménie), jež jsou obklopeni některými ze světových energetických gigantů – Ruskem a Íránem a rovněž Ázerbájdžánem, jako součástí Jižního Kavkazu, jenž získává stále více na významu.

Energetickou prioritou Gruzie a Arménie je za prvé diverzifikovat své energetické dodávky a za druhé vydělat na tranzitních poplatcích, jelikož jejich sousedé vyvíjejí exportní zařízení, které prochází jejich územím. Arménie a Gruzie se řadí mezi relativně malé producenty a konzumenty energií; přesto se Zakavkazsko stává díky zvyšování produkce ropy z kaspické oblasti základní exportní trasou pro ropu a zemní plyn. Dříve jedinou možností jak kaspickou energii přepřavit k evropským spotřebitelům představoval ruský potrubní systém. Výsledkem toho, že Spojené státy podporovaly a podporují zásadu více vývozních možností pro kaspické exportéry, je, že tři z největších projektů procházejí Gruzii, žádný však Arménií, a to z důvodu nestabilního bilaterálního vztahu s Ázerbájdžánem. Malé ropné zdroje v tomto regionu existují a nová infrastruktura umožní těmto malým projektům navázat na potrubí a stát se tak životaschopnými.

3. 2. 3. 1 Energetický profil Gruzie

⁴⁰Businessinfo, 2009. <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/aktuality-z-eu-kveten-2009/vychodni-partnerstvi-posili-vazby-s-eu/1001774/53061/>.

Gruzie má pro Evropskou unii velký strategický význam stejně jako producentské a dodavatelské země v oblasti Kaspického moře. Tranzitní území Gruzie, rozkládající se v blízkosti Černého moře, Kaspického moře a Střední Asie, přináší EU spojení s regionem, jehož územím prochází řada důležitých ropovodů a plynovodů, které obcházejí Rusko.

Nejdůležitějším takovým ropovodem je Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), který ve světovém měřítku zaujímá druhou příčku, co se týče délky. Měří 1700 km, ropa jím začala být transportována v roce 2006 a pokud dosahuje maximální výkonnosti, denně jím může protéci až jeden milion barelů, což přibližně tvoří jedno procento světové spotřeby. Česká republika pokryje z BTC svou potřebu ropy téměř z jedné čtvrtiny. Ostudou Evropy může být fakt, že tento ropovod byl vybudován za podpory Spojených států a ne Evropské unie.

V nedávné době projevil zájem o dodávky ropy na evropský trh prostřednictvím BTC Kazachstán. To by znamenalo, že by se kapacita ropovodu zvýšila až dvojnásobně.

Druhý velký projekt téměř kopíruje trasu předchozího ropovodu. Jedná se o plynovod Baku-Tbilisi-Erzurum (BTE)⁴¹, jenž byl uveden do chodu v roce 2007 a vede ázerbajdžánský zemní plyn na gruzínský a turecký trh. Uvádí se, že kapacita BTE dosahuje 16 miliard m³ zemního plynu a že v budoucnu by mohl pokračovat do Řecka a dále do Evropy.

Obrázek 3. 1: Plynovod BTE a ropovody BTC, Baku-Supsa a Baku-Novorossijsk.

⁴¹ Je možné setkat se také s názvem South Caucasus Pipeline (SCP) or Shah-Deniz Pipeline.

Zdroj: Wordpress, 2008. <http://maxneri.wordpress.com/2008/08/15/georgia-bp-chiude-loleodotto-baku-supsa-e-riapre-il-bte/>.

Třetím významným ropovodem je Baku-Supsa, jenž z ázerbajdžánské metropole končí v gruzínském přístavu na pobřeží Černého moře, a to s kapacitou 155 tisíc barelů ropy denně.

Stejně dobře jako produktovody lze využít také železnici, v tomto případě se jedná o železnici Baku-Poti, jež může přepravovat až 70 tisíc barelů ropy denně. Poti je opět přístavem v Gruzii.

Na pobřeží Černého moře nachází své využití rovněž nový gruzínský terminál Kulevi, v němž, stejně jako v přístavu Batumi, může být skladována jak ropa, tak i ropné produkty. Kapacita prvního jmenovaného je 200 tisíc barelů denně, v druhém případě se jedná o 300 tisíc barelů za den.

3. 2. 3. 2 Energetický profil Ázerbájdžánu

Jako jedna z nejstarších známých oblastí produkujících ropu na světě (ropa se zde těží již po 150 let) sloužil Ázerbájdžán jako hlavní rafinérská oblast SSSR. S jeho rozpadem začala této zemi nová ropná éra. Dvacátého září 1994 podepsal Ázerbájdžán „kontrakt století“ s Mezinárodním konsorciem ropných firem (AIOC) na průzkum ropných polí Azeri, Chirag a Guneshli (ACG). Smlouva stanoví vývoj ropných ložisek na 30 let. Vytvořila příhodné

podmínky pro investice v ropném průmyslu a otevřela znovu dveře světovým trhům pro přístup k ázerbájdžánské ropě. Tato smlouva se výrazně lišila od dohod podepsaných následně. Před jejím podpisem byla ropná pole prozkoumána a bylo předem určeno, kolik ropy je možné vytěžit. Z tohoto důvodu je AIOC jediným konzorciem, které bylo schopné produkovat ropu.

V roce 1997 získal Ázerbájdžán ropu z pole Chirag. Původně byla transportována severním směrem prostřednictvím ropovodu Baku–Novorossijsk. Zároveň bylo v Ázerbájdžánu v procesu výstavby potrubí Baku–Supsa vedoucí západním směrem, které začalo fungovat v dubnu o dva roky později. Dva ropovody však nestačily k transportu stávajícího a budoucího objemu ropy a v listopadu 1999 podepsal Ázerbájdžán spolu s Gruzii a Tureckem dohodu o výstavbě hlavního exportního potrubí Baku – Tbilisi – Ceyhan (BTC), jehož hlavním cílem je přivést bohaté zdroje ropy z Kaspického moře na světové trhy, a to přes středomořský přístav Ceyhan⁴².

Co se týká zemního plynu, domácí produkce nepatřila zrovna k nejlepším. Od roku 2007 dodával do Ázerbájdžánu zemní plyn Gazprom, ale poté, co Rusko snížilo objem dodávek a zvýšilo cenu, partnerství v tomto směru bylo ukončeno. Dnes je Ázerbájdžán schopen si svou domácí spotřebu pokrýt vlastní produkcí a k tomu ještě zvládá exportovat přebytky.

V dubnu 2009 prohlásil prezident Ázerbájdžánu Ilham Alijev, že při dopravě jejich zemního plynu do Evropy bude předně spolupracovat s Ruskem.

3. 2. 3. 3 Energetický profil Arménie

Arménie se snaží posílit své ekonomické a politické postavení na Kavkaze. Díky své geografické poloze skýtá veliký potenciál, co se týká těžby nerostných surovin. Otázkou je, nakolik ho bude schopna využít.

Arménie disponuje strategickou polohou pro to, aby se mohla stát tranzitní zemí pro přepravu ropy a zemního plynu, ale kvůli napjatým vztahům s Ázerbájdžánem a Tureckem se zatím

⁴² Embassy of Azerbaijan, 2006. <http://azembassy.us/new/pages.php?name=Economy>.

nepodařilo ji do podobných aktivit zahrnout. Ve vztahu k Turecku potřebuje Arménie získat vývozní a dovozní povolení, které jí Turecko neposkytuje. K lepšímu vyjednávání by Arménii dopomohlo pouze uklidnění vztahů v karabašské otázce. To by také mohlo Arménii přinést účast v projektu Nabucco. Ze strany Turecka a Ázerbájdžánu jí byla udělena tato nabídka v souvislosti s rusko-gruzínským konfliktem. Pokud by trasa Nabucca vedla přes Arménii, došlo by zajištění k zajištění politické spolupráce mezi všemi zeměmi jižního Kavkazu a také k udržení míru⁴³.

Další alternativou je napojení Arménie na plynovod z Íránu, jenž by dosahoval až do Evropy. Arménie by za dodávky plynu mohla na oplátku poskytovat elektrickou energii, již má dostatečné množství. Arménie je totiž energeticky zcela závislá na dodávkách z Ruska. Paradoxem však je, že Rusko má na íránském plynovodu také značný podíl. V Arménii byla v roce 2007 totiž podepsána hlavní smlouva o výstavbě 300 kilometrového plynovodu z íránského města Tabriz do města Meghri na arménské hranici. V březnu 2009 začaly přípravné práce.

Co Jerevan dnes vidí jako velkou ztrátu je fakt, že ropovod BTC nekřížuje území Arménie. Obchvat Arménie z Gruzie do Turecka stál investory několik stovek milionů dolarů.

3. 2. 2 Charakteristika kaspické oblasti

Prostor kolem Kaspického moře je z hlediska dostupných energetických zdrojů a politického vlivu velice různorodý. Sovětský svaz kontroloval značnou část kaspického pobřeží, po jeho zániku zůstala Rusku k dispozici jen jeho severozápadní část.

Geograficky nyní patří severovýchodní část naopak Kazachstánu sousedícím na jihu s Turkmenistánem, jižní část pobřeží náleží Íránu a západní část pro sebe získal Ázerbájdžán⁴⁴. Mocensky si nároky na kaspické ropné bohatství dělá samozřejmě nadále Rusko, i když zájem jeho východních soupeřů - Číny a Indie - není v žádném případě zanedbatelný, stejně jako zájem USA. Rusko v porovnání s nimi ovšem disponuje jednou zásadní výhodou, a to přístupem ke Kaspickému moři.

⁴³ Vztahy Turecka a Arménie, 2008. <http://turecko-armenie.blogspot.com/2008/11/to.html>.

⁴⁴ Zde bych chtěla podotknout, že Ázerbájdžán, vzhledem k jeho zapojení se do projektu východního partnerství, budu pro účely mé práce řadit spíše ke státům jižního Kavkazu.

Kromě států tvořících přirozenou hranici Kaspického moře lze za součást oblasti považovat také Uzbekistán, Tádžikistán a Kyrgystán. Uzbekistán, ačkoli není alokovan přímo na pobřeží Kaspického moře, vystupuje v Kaspickém regionu jako největší producent zemního plynu. Mezi další země, které bývají s touto oblastí spojovány jsou Turecko, Afghánistán a Pákistán.

Právě tenčící se zásoby přírodních ropných zdrojů v Severním moři a v Perském zálivu spolu s hospodářským růstem vlivných světových ekonomik tlačí na zvýšenou poptávku po zdrojích z Kaspického moře. Velká vlna optimistických očekávání ze strany západních a východních velmocí v době otevření se Kaspického moře byla zčásti bržděna případným hrozícím cenovým šokem v důsledku náhlého přílivu ropy a plynu na světové trhy. Obavy však nebyly na místě právě proto, že dynamika výstavby produktovodů nekorespondovala s možnostmi těžby⁴⁵. Ty zůstávají nadále otázkou odhadů, neboť kvůli komplikované geologické stavbě pevniny, ze které je ropa čerpána, je obtížné stanovit množství ropy, které lze vytěžit. Tento fakt je totiž klíčový pro následné diskuse o velikosti významu nalezišť a do značné míry se podílí na rozhodování o trasách produktovodů. Těžba surovin probíhá také v samotném moři. Obecně je ropa z tohoto světového regionu považována za vysoce kvalitní.

3. 2. 3 Vztahy Evropské unie se státy Střední Asie

Pro Evropskou unii jsou z hlediska budování vztahů se státy kaspické oblasti velice důležité dvě otázky, a to jednak budoucí výhled dovozu plynu hlavně z Turkmenistánu a za druhé rozpor mezi důrazem na prosazování demokratických hodnot a urgentní potřebou získávání energetických zdrojů i z nedemokratických zemí⁴⁶.

Evropská unie jako seskupení různých států s rozdílnými prioritami musí na druhou stranu jednat také jako jeden celek a není neznámo, že tyto dvě úrovně zájmů se dostávají do střetu. V minulosti jsme se několikrát mohli přesvědčit, že bilaterální jednání států EU se třetími zeměmi vedly ke znemožnění nebo oslabení plánovaného postupu EU jako celku. Energetická dimenze Evropské unie v dnešním světě se stala součástí širšího vztahu se třetími zeměmi.

⁴⁵ LITERA, B. *Energie pro Evropu: energetická spolupráce Ruska a zemí postsovětského prostoru s EU*. 1. vyd. 2006.

⁴⁶ Bulletin centra ázerbájdžánských a kaspických studií, 2010. http://www.iips.cz/data/files/ACSC_a_bulletin_ACSC/Bulletin_ACSC_1_2010-na_web.pdf.

Pokud se podíváme na vztah EU ke státům Střední Asie⁴⁷ jako celku, rok 2006 je možné vnímat jako milník ve vzájemném vztahu s EU. Evropská unie, jak již bylo řečeno, neměla do té doby o tento region přílišný zájem, to také víceméně proto, že nemá mocenské úmysly.

Vztahy se státy kaspické oblasti a Zakavkazska byly upraveny programem TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States) soustřeďujícím se na rozvojovou pomoc v rámci asistence všem bývalým členům Sovětského svazu. V roce 2006 proběhla reforma unijních nástrojů vnější pomoci a financování nyní probíhá v rámci programu DCECI (Development Cooperation and Economic Cooperation Instrument).

Na konci 90. let iniciovala Evropská komise program INOGATE⁴⁸ (Interstate Oil and Gas Transport to Europe).

Jedná se o podporu energetické spolupráce mezi Evropskou unií a pobřežními státy Černého a Kaspického moře a jejich sousedy. Rámec spolupráce pokrývá oblasti ropy a zemního plynu, elektrické energie, obnovitelných zdrojů a energetické účinnosti. INOGATE se zabývá také rozsáhlými strategiemi energetické bezpečnosti partnerských zemí⁴⁹ a Evropské unie.

Program sleduje čtyři cíle:

- sbližování energetických trhů na základě principů evropského vnitřního trhu, přičemž bere v potaz zvláštnosti zainteresovaných zemí,
- zvýšení energetické bezpečnosti zaměřením se na témata jako jsou exporty/importy energií, diverzifikace dodávek, přeprava a poptávka po energiích,
- podpora udržitelného energetického rozvoje včetně zvýšení energetické účinnosti, obnovitelných zdrojů energie a řízení poptávky,
- získávání investic pro energetické projekty společného, ale i regionálního zájmu.

Na sklonku roku 2004 došlo na energetické konferenci v ázerbájdžánské metropoli k rozšíření pole působnosti aktivit programu INOGATE. Tato iniciativa je známa jako Proces z Baku (The Baku Initiative). Vyjednán byl pravidelný dialog a financování projektů zaměřených na rozvoj dopravní a energetické infrastruktury s tím, že jako cíl byla sledována lepší harmonizace, integrace a transparentnost na jednotlivých trzích a přiblížení je trhu EU.

⁴⁷ Kazachstán, Turkmenistán, Uzbekistán, Tádžikistán, Kyrgystán.

⁴⁸ Více o programu INOGATE zde: http://www.inogate.org/inogate_programme/about_inogate.

⁴⁹ Partnerskými zeměmi jsou 3 Zakavkazské republiky, 5 zemí Střední Asie, Turecko, Moldavsko, Ukrajina a Rusko – status pozorovatele.

Pobřežní státy obklopující z východní strany Kaspické moře a řadící se tak geograficky právě k zemím Střední Asie nebyly sledovány ze strany Evropské unie s takovým zaujetím ani poté, co byla zahájena spolupráce se zeměmi jižního Kavkazu v roce 2004. Důvodem byla celkově nízká úroveň jak evropských investic, tak i evropské přítomnosti v oblasti, a to vše právě kvůli nestabilitě území, korupci a odporu tamějších zemí přijímat „evropské demokratické hodnoty“.

Německé předsednictví si jako prioritu po onom ruském utahování kohoutků zvolilo v roce 2006 konkrétní vymezení vztahů se zeměmi Střední Asie vydáním dokumentu *Strategie pro Střední Asii*⁵⁰, který je historicky prvním plánem EU pro rozvoj spolupráce s tímto regionem.

3. 2. 3. 1 Strategie pro Střední Asii

Tato strategie přijatá v roce 2007 se stala prvním uceleným „návodem“, jak postupovat ve vztahu k energeticky významné části světa, kterou země Střední Asie představují.

Výzvu pro aplikaci jednotné strategie pro všechny případy představuje značná rozdílnost zemí, jak politická, tak ekonomická. Turkmenistán a Uzbekistán patří k jednomu z nejvíce autoritativních států na světě, zbylá trojice zemí připouští alespoň částečně politický pluralismus. Mezi zeměmi existují i ekonomické rozdíly - relativně vyspělá ekonomika Kazachstánu je nesrovnatelně dále vůči Tádžikistánu, který je téměř odkázán na rozvojovou pomoc.

Strategie představuje zájmy a cíle EU v oblasti a také východiska vzájemných vztahů. Dále přináší konkrétní nástroje jak regionální, tak bilaterální spolupráce – zejména dialogy na více úrovních, kooperaci s mezinárodními a nevládními organizacemi, zvyšování přítomnosti EU v oblasti Střední Asie a spolupráci s veřejným sektorem jak EU, tak i Střední Asie.

Je zde zdůrazněno několik priorit, vedle energetické dimenze vztahů tvoří zásadní téma lidská práva, ekonomická stabilita, bezpečnost a dobré vládnutí. Určitě posunem dobrým směrem se stala podepsaná Memoranda o porozumění v energetice s Kazachstánem (2006) a Turkmenistánem (2008).

Značné pozitivní změny na poli investic a vzájemného obchodu znamenají výrazný posun v uvolnění tradiční závislosti Střední Asie na Rusku. Evropská unie totiž pro státy Střední

⁵⁰

Asie nyní představuje s 30% podílem na exportu největšího obchodního partnera, zatímco politicky a vojensky se tyto země tradičně soustřeďují na Rusko. Evropská unie také zvýšila své investice do tamější energetické infrastruktury, přičemž neustále čelí značným překážkám, jako je odlišné obchodní a právní prostředí, v současné době prokázaná nerentabilita projektů nebo korupce. Je zřejmé, že takovéto podmínky mnoho investorů odradí. Dalším limitním faktorem je nelibost těchto zemí nechat si západem zasahovat do stylu vlády, neboť jej vnímají jako součást kulturního prvku. Jak geografická vzdálenost, tak i silný politický i ekonomický vliv Ruska v oblasti nedovolují až tak výrazný obchod s energiemi, o který má Evropská unie prvotní zájem. Navzdory přijaté Strategii zůstávají z pětky středoasijských zemí v nejužším spojení s Evropskou unií Kazachstán a Turkmenistán.

3. 2. 4 Energetický profil Kazachstánu

Podobně jako Ázerbájdžán se také Kazachstán potýkal po rozpadu Sovětského svazu s ekonomickými obtížemi, ale politické problémy a boje prvního desetiletí samostatnosti se mu na rozdíl od Ázerbájdžánu vyhnuly. S Ruskem navázal vcelku stabilní vztah a jako vlastník druhých největších zásob ropy v postsovětském prostoru (po Rusku) s těžbou přes jednu miliardu barelů za den by si mohl v příštích deseti letech zajistit zařazení mezi prvních pět světových producentů ropy. Rusko však prozatím těží asi desetinásobek toho co Kazachstán⁵¹ a neustále se snaží si tuto zemi připoutat také ekonomicky, neboť si je vědoma kazašské závislosti na ruském produktovodním systému. Kazachstán se přitom intenzivně snaží o diverzifikaci svých obchodních partnerů a o osamostatnění se od ruského vlivu. Přesto vše nasvědčuje tomu, že se oba státy doplňují jak ekonomicky, tak politicky a jejich vztah zůstane přesto intenzivní.

Kazachstán lze bez ostychu označit za nejvýznamnější zemi ze středoasijské pětky. Jeho strategický význam tkví v obrovských zásobách energetických surovin – 62 % území je tvořeno surovinovými nalezišti.

⁵¹ V roce 2008 to bylo 9,8 miliard barelů za den.

Rozvoj ropných polí byl započat uzavřením prvního kontraktu amerického Chevronu s Kazachstánem v roce 1993 o uzavření konsorcia Tengizchevroil. Tento krok byl považován za „jeden z průlomových momentů dějin „nových vztahů“ v celé oblasti, který Kazachstán považoval za důkaz „diverzifikace“ svých zahraničních vztahů“⁵². Smlouva se týkala těžby na šestém největším ropném poli světa Tengiz. V roce 1997 se ke smlouvě přidaly společnosti ExxonMobil a LukArco. Produkce těžby byla v roce 2006 vyčíslena na 13,3 miliardy tun ropy.

Dalším historickým okamžikem se stal rok 2001, kdy byl z tohoto pole vybudován ropovod do ruského přístavu Novorossijsk⁵³ – první ropovod v kaspické oblasti pro větší objemy ropy, pro Kazachstán představoval významným impulz z hlediska zvýšení objemů produkce ropy. Surovina se přepravuje do ukrajinské Oděsy a odtud dále do střední či východní Evropy. Rusko a Kazachstán spojují další dva ropovody – Atyrau-Samara a Kenkyak-Orsk, přičemž Rusko může kontrolovat objemy transportované ropy a určovat si tak výkupní cenu.

V prosinci 2005 otevřel Kazachstán přímý ropovod do Číny dlouhý přibližně 1000 km s přepravní kapacitou 140 milionů barelů ročně. Potrubí povede ze severozápadu Kazachstánu na hranice s Čínou do Altajského průsmyku. Dohoda o 3000 km dlouhém systému byla mezi oběma státy podepsána v roce 1997.

Další rozvoj kazašských ropných polí Tengiz a Karachagank by mohl do roku 2014 znamenat zvýšení produkce ropy o 1,5 milionů barelů denně. Stále se předpokládá, že prostor Kaspického moře na pobřeží Kazachstánu skrývá několik dalších významných a dosud neprozkoumaných ložisek ropy a zemního plynu včetně obrovského ropného pole Kashagan, ležícího asi 40 km od pobřeží Kaspického moře. Dle kazašské vlády a některých firem by se mohlo jednat o největší ropnou strukturu na světě. V současné době je aktivních sedm největších ropných polí alokovaných na západě země.

Území Kazachstánu také disponuje obrovskými zásobami zemního plynu a jeho neustále rostoucí produkce zemi v brzké době zajistí status čistého exportéra. Produkce zemního plynu zaostávala za ropnou produkcí z důvodu nedostačující domácí infrastruktury propojující

⁵² RYBÁŘ, J. *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu: soupeření o přírodní bohatství Kaspického moře jako klíčový faktor ovlivňující situaci v zemích regionu*. 1. vyd. 2005. Str. 65.

⁵³ Tzv. Kaspický ropovod, do roku 2015 je v plánu zvýšit produkci na tři miliony barelů ropy denně.

surovinově bohatý západ s průmyslově vyspělým východem země. Pro srovnání byl Kazachstán ještě v roce 2001 závislý na importu plynu⁵⁴.

Nejnámějším projektem v oblasti přepravy plynu je rusko-kazašský podnik KazRosGaz založený v roce 2003, jenž se zaměřuje na transport plynu z Kazachstánu přes území Ruska. Kazachstán slouží jako tranzitní země pro plyn z Uzbekistánu a Turkmenistánu a dále. Dvě větve středoasijského plynovodu (Central Asia Center Gas Pipeline), které jsou pod kontrolou Gazpromu, se před napojením na ruské dopravní cesty střetávají na jihozápadě Kazachstánu.

Za zmínku stojí i plynovod vedoucí tentokrát východním směrem přes Turkmenistán, Uzbekistán a Kazachstán do Číny.

Z důvodu špatného přístupu k přístavům musí Kazachstán při přepravě svých zdrojů na světové trhy spoléhat na využití produktovodů. Čína a Rusko poskytují Kazachstánu jako jeho klíčoví obchodní partneři podporu z hlediska zajištění poptávky po exportu a vládního financování projektů. Další rozvoj produkce zemního plynu a ropy v Kazachstánu závisí na dalším rozvoji jeho zdrojů a výstavbě dodatečných exportních cest.

Kazachstánské Ministerstvo energetiky a minerálních zdrojů monitoruje státní zájem o dohody o sdílení produkce (Production sharing agreement– PSA)⁵⁵. Kazmunaigaz (KMG) je státem vlastněná ropná a plynárenská společnost provozující místní produktovody. Nedávná zvýšená produkce ropy je výsledkem přílivu zahraničních investic právě do národního ropného sektoru.

3. 2. 5 Energetický profil Turkmenistánu

V první polovině 90. let byl Turkmenistán považován za zemi s velkým surovinovým potenciálem, přesto se dostal v soupeření o co nejlepší využití zdrojů kaspické oblasti do stínu

⁵⁴ EIA, 2010. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/Full.html>.

⁵⁵ Jedná se o běžný typ smlouvy mezi vládou a těžařskou společností nebo skupinou společností, která určuje, jaký podíl zdrojů – obvykle ropy – vytěžených na území daného státu každý účastník smlouvy dostane. Tyto smlouvy byly prvně použity v padesátých letech v Bolívii, dnes jsou běžné na Středním východě a ve Střední Asii.

Kazachstánu a Ázerbájdžánu. Je však nutno přiznat, že také Turkmenistán skýtá obrovská naleziště především zemního plynu a ropy srovnatelné s Uzbekistánem či Íránem. Dle EIA je desátým největším producentem zemního plynu na světě.

Využití tohoto potenciálu bránila v minulých letech diktátorská vláda bývalého prezidenta Saparmurata Nijazova, který nepřál plnému přístupu ostatních zemí k surovinovému bohatství země a jako autoritářský vládce připouštěl jen minimální zahraniční investice. Dalším negativním příspěvkem je zcela nevýhodná geografická poloha státu. Turkmenistán disponuje velkým množstvím plynu právě v oblasti, kde mají plynové zásoby všichni ostatní a ti navíc mají lepší geografickou polohu a příhodnější spojení se světovými trhy. Turkmenistán je závislý kromě svého malého plynovodu do Íránu na ruském rozvodném systému a prakticky tvoří konkurenci pro svoje sousedy. Dalším problémem je fakt, že Ázerbájdžán se stal velkým vývozcem plynu a soupeří tak s turkménskými zásobami. Tato situace se jen tak rychle nezmění.

Turkmenistán nemá vybudované ropovody, proto se celý vývoz této suroviny odehrává prostřednictvím lodní dopravy.

Plynovody vedou převážně směrem na východ. Transafghánským plynovodem je přepravován plyn z Turkmenistánu přes Afghánistán do Pákistánu.

Dosud byl turkménský plyn vykupován Ruskem, které o něj přestalo jevit zájem. Turkmenistán také hodlá dodávat plyn do Evropy a podílet se na projektu Nabucco.

Plynovod do Číny, který byl zprovozněn na konci roku 2009, vede přes území Uzbekistánu a Kazachstánu do provincie Sin-t'iang. Jeho kapacita je využita prozatím z jedné třetiny, do dvou let by měla být využita na maximum, což by znamenalo průtok 40 miliard m³ plynu ročně a také to, že Čína by se stala největším spotřebitelem tamějšího plynu.

3. 3 Nové transportní cesty obcházející Rusko

Produktovody jsou bezpodmínečnou součástí dopravy ropy a zemního plynu. Právě jejich trasy se stávají mnohdy předmětem mezinárodních dohodů a sporů a nástrojem mocenské převahy států, které se podílejí na jejich financování.

Pokud bych měla shrnout nedávné události, hovořila bych především o lednu 2009, kdy došlo k opětovnému zastavení dodávek plynu do Evropy ze strany Ruska. Opakoval se tak stejný scénář energetické krize z ledna 2006, který ovšem Unii nejspíše nezadal dostatečný podnět k řešení energetického problému v tom smyslu, že by EU započala s vyjednáváním o partnerství s dalšími státy ohledně diverzifikace dodávek energií nebo přijala konkrétní kroky týkající se energetické bezpečnosti a nezávislosti dodávek. V této době nedošlo ani k zajištění institucionálního rámce pro bezprostřední reakci na další možné krizové situace. Otázka evropské bezpečnosti byla každopádně opět předložena před zraky evropských politiků jako urgentní záležitost, před kterou již není možné zavírat oči. Evropská unie současně sleduje několik strategií, které se nyní pokusím představit.

3. 3. 1 Nabucco jako evropská spása?

S vidinou tento stav nějakým způsobem do budoucna změnit proběhl ke konci ledna 2009 summit zainteresovaných stran o Nabucco v Budapešti. Nastala tak chvíle pro návrat k diskusi o připravovaném projektu, do něhož jsou vkládány evropské naděje na zajištění cesty nezávislého tranzitu plynu z kaspické oblasti. Mirek Topolánek vystoupil na summitu se svým projevem coby předseda Evropské rady a označil projekt Nabucco za „*strategickou stavbu významnou pro ekonomickou prosperitu a politickou nezávislost celé Evropy*“⁵⁶. Jednání se zúčastnili zástupci Evropské unie, Ruska, USA, Íránu, ale také plánovaných tranzitních a dodavatelských zemí.

Summit však byl místo jasných výsledků o závazcích jednotlivých zainteresovaných stran a bez vytyčení konkrétních prostředků zakončen dohodou o dalších jednáních.

Plynovod Nabucco je jedním z nejambicióznějších projektů Evropské unie v oblasti energetiky, je podporován Spojenými státy a ocitá se v centru evropského úsilí pro zajištění energetických dodávek obcházejících Rusko. Jak ale bylo na budapešťském summitu řečeno, nejedná se o projekt *proti* Rusku, ale především *pro* Evropu. Samozřejmě je ale jeho předpokládaná trasa míjející Rusko ze strategického hlediska primárním účelem.

Stále ještě také není jisté, kdo bude v době po závažné světové finanční krizi projekt rozpočtovaný na osm miliard eur hradit, stejně tak se neví, které státy uvolní své zdroje ve

⁵⁶Černoch, F. *Má Evropská spása název Nabucco?* Bulletin Centra ázerbájdžánských a kaspických studií. Energetická bezpečnost kaspického regionu. 2009, Str. 2.

prospěch nového potrubí. Situaci vyjednávání komplikuje to, že jedinou ze všech zemí kaspické oblasti, která Nabucco uvítala pozitivně, je Ázerbájdžán. Tento nepřehlédnutelný detail ještě doplňuje fakt, že prakticky plán celé logistiky projektu je neustále v plenkách. Ukázalo se, že prozatím nejjednodušší alternativou, jak zajistit dostatek zásob plynu pro Nabucco jsou íránská naleziště zemního plynu, které jsou po Ruské federaci druhá největší na světě.

Co projekt prozatím nadále postrádá je jednoznačná podpora ze strany evropských států a jednotný hlas Evropské unie o postupu. Pokud se totiž opravdu podaří výstavbu uskutečnit, silně zamíchá trojúhelníkem energetických a především politických vztahů EU – Rusko – kaspická oblast.

3. 3. 1. 1 Histore výstavby

Pro nástin možného narušení energetických vazeb v euroasijských vztazích si připomeňme počátky projektu Nabucco, jehož dokončení bylo v první fázi stanoveno na rok 2013 nebo 2015.

Tento ambiciózní plán vzešel v roce 2002 z jednání konzorcia evropských energetických společností (rakouské ÖMV, maďarského MOL, bulharského Bulgargas, rumuského Transgas a tureckého BOTAS), jehož výsledkem byl návrh na plynovod dlouhý 3300 km, který by za splnění dohodnutých předpokladů měl do Evropy dostat 1 miliardu m³ zemního plynu ročně, což představuje asi pět procent unijní spotřeby. S návrhem vystoupila rakouská společnost ÖMV, na projektu se chtějí také včetně tranzitních států podílet i francouzské společnosti Gaz de France a Total a německý E.ON⁵⁷.

Projekt se od samého počátku setkal s přívětivým ohlasem členských zemí EU, optimistické naděje spočívaly a spočívají ve vedení potrubí mimo území Ruska a omezení evropské závislosti na ruském plynu.

Jediným narušením dobře vypadajícího plánu se stala příprava dalšího ambiciózního projektu ze strany Ruska. V roce 2008 již bylo jasné, že v konkurenčním boji proti ruskému plynovodu South Stream se bude muset Nabucco opravdu snažit i poté, co se ke konsorciu firem přidala v roce 2008 německá RWE.

⁵⁷ TICHÝ, L. *Význam jižního Kavkazu pro energetickou politiku Evropské unie a rusko-gruzínský konflikt*. Mezinárodní politika. 2009, roč. XXXIII, č. 4, s. 13

3. 3. 1. 2 Současný stav

Evropská unie, jak již bylo řečeno, sponzorovala za předsednictví České republiky v Evropské radě dvě konference, a sice jednu v Bulharsku v lednu 2009 a druhou v květnu v Praze. Cílem bylo získání podpory pro projekt Nabucco. Dohodu o účasti v 900 km projektu podepsalo několik států – Egypt, Turecko, Gruzie a Ázerbajdžán – ten za své dodávky požaduje tržní cenu. Naopak kvůli tlaku ze strany Ruska odmítly podepsat středoasijské státy klíčové pro dodávky zemního plynu. Nelze počítat s Kazachstánem a Uzbekistánem, jež se zavázaly dlouhodobou smlouvou Rusku o odběru své produkce. Turkmenistán se jako druhý největší světový producent zemního plynu v zásadě přislíbí svých zdrojů pro Nabucco nestraní. Jedinou komplikací zůstává, jak ropu transportovat po dně Kaspického moře vzhledem k problémům s jeho statusem⁵⁸. V cestě dodávkám pro Nabucco by mohla stát pouze skutečnost, že Turkmenistán má už v současné době nasmlouvané dodávky zemního plynu do Číny, Indie a Íránu.

V dubnu 2010 zahájilo Nabucco ve Vídni tendr na jednotlivé části výstavby plynovodu. Ve všech transportních zemích se v současné době jedná o všech možných povoleních. Ačkoli stavební práce začaly již v minulém roce, postup je pomalý a objevují se myšlenky na částečné sloučení s ruským Jižním koridorem⁵⁹. Původní odhady na dokončení výstavby v roce 2014 se zdají být příliš optimistické nato, aby se staly pravdou komisař Öttinger prohlásil, že Nabucco se může zpozdít až o čtyři roky.

3. 3. 2 Transkaspický plynovod

Dalším návrhem je s Nabuccem úzce spojený Transkaspický plynovod z Turkmenistánu ve směru Kavkaz-Turecko-Evropa, přičemž tranzitními zeměmi by byly opět Ázerbajdžán a Gruzie.

Potrubí by se mělo stát východním napojením na trasu Baku-Ceyhan. Plyn by se z výchozího státu dostal prostřednictvím plynovodu BTE a plánovaného potrubí Nabucco dále do střední Evropy. Produktovod by pro Turkmenistán a Kazachstán znamenal změnu v cestě na západní trhy, která je z velké části zabezpečována pouze ruským přepravním systémem. EU důrazně podporuje výstavbu tohoto koridoru, neboť by byl dalším, který by se vyhnul Rusku a Íránu a

⁵⁸ Více následující kapitola.

⁵⁹ South Stream.

o němž by bylo uvažováno jako o zdroji plynu pro Nabucco. Projekt však čelí překážkám včetně nedostatečné dohody o právním statusu Kaspického moře a silnému odporu ze strany Ruska a Íránu, jelikož se obávají možných environmentálních katastrof.

O jeho vybudování se hovoří již několik let, debata však stále naráží na mnoho nejasností.

Obrázek 3. 2: Transkaspický plynovod.

Zdroj: Finance blog, 2010. <http://www.neurosoftware.ro/finance/tag/gas-giant-gazprom/>.

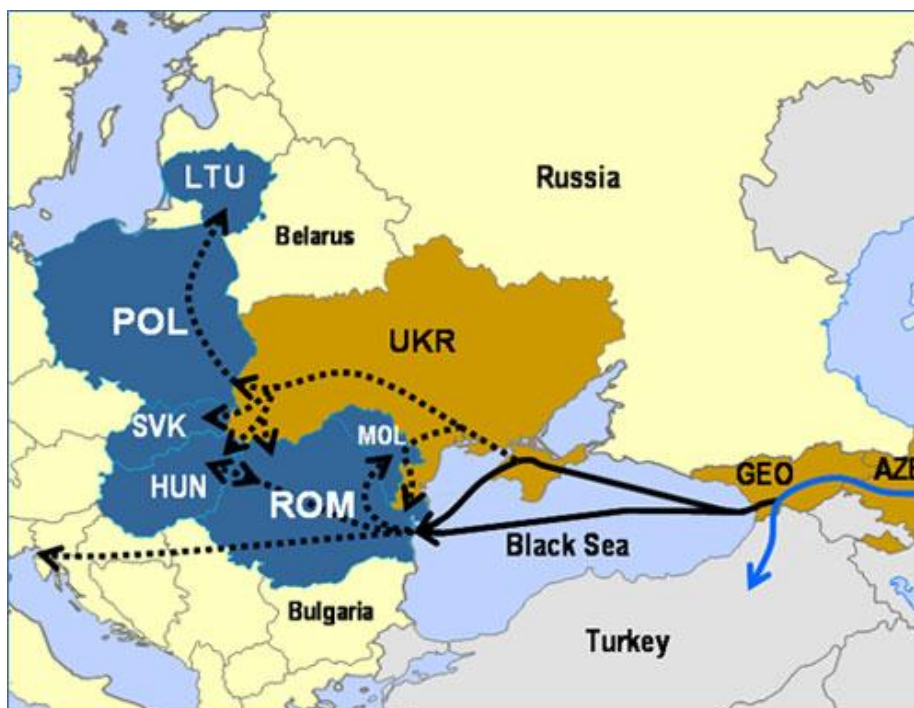
Téma Transkaspického plynovodu bylo po odmlce znovu otevřeno v roce 2007, kdy projekt i přes jeho technologickou a environmentální náročnost podpořil i americký viceprezident Cheney⁶⁰. Evropská unie ale zatím nedokázala s turkménskou reprezentací podepsat žádný závazný dokument a vše zůstává na úrovni slibů. I přes existující překážky byl projekt na konci roku 2007 Bruselem shledán jako výhodný a začalo se s hledáním investorů. V téže době ale už aktivnější Rusko podepsalo s Turkmenistánem a Kazachstánem smlouvu o výstavbě Příkaspického plynovodu, táhnoucího se podél Kaspického moře.

3. 3. 3 White Stream

Do třetice doplňuje novou plánovanou síť plynovodů White Stream, známý též jako plynovod Gruzie-Ukrajina-EU (GUEU), který byl odstartován v roce 2005. Slibuje vést z Ázerbájdžánu přes Gruzii a odtud přes Černé moře na Ukrajinu, do Rumuska a dále na východo- a středoevropské trhy až 32 miliard m³ plynu ročně. Přes Černé moře jsou plánovány dvě trasy – jedna přímá do Rumunska a druhá přes Krym na Ukrajinu.

Obrázek 3. 3: White Stream.

⁶⁰ WAISOVÁ, Š. a kol. *Evropská energetická bezpečnost*. 1. vyd. 2008. Str. 99.

Zdroj: Finance blog, 2010. <http://www.neurosoftware.ro/finance/tag/gas-giant-gazprom/>.

White Stream využije existující ropovod BTE do gruzínského přístavu Supsa a poté bude budován ve třech fázích zvyšováním své kapacity z 8 miliard m³ ročně, přes 16 miliard m³ ročně ke konečnému objemu 32 miliard m³. Dle oficiálních stránek projektu bude první fáze projektu v provozu v roce 2016, následovat bude výstavba druhé fáze⁶¹.

Plynovod nebyl tolik propagovaný, poněvadž Spojené státy americké spolu s Evropskou unií měly v úmyslu věnovat pozornost projektu Nabucco. Ale přístup se změnil poté, co v EU propukla naléhavá potřeba diverzifikovanějších dodávek plynu. Pro srovnání – Nabucco odhaduje maximální roční dodávky na 31 miliard m³⁶². Oba tyto plynovody představují „přátelské“ projekty, které společně mohou znásobit efekt snižování přepravních rizik plynu.

White Stream poskytuje alternativní a jednodušší exportní cestu s různými benefity jak pro spotřebitele, tak pro producenty.

⁶¹ White Stream, 2010. <http://www.gueu-whitestream.com/main.php?id=19&lang=eng>.

⁶² Eurasia.net, 2009. <http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav042209b.shtml>.

4 PŘEKÁŽKY V ZAJIŠTĚNÍ PLYNULOSTI ENERGETICKÝCH DODÁVEK DO EU

Při orientaci na Kaspik je nutné si uvědomit, jaké faktory negativně přispívají k tak často zdůrazňované nestabilitě v oblasti. Svou úlohu zde sehrává silné náboženství v podobě fundamentalismu, organizovaný zločin nebo obchod s drogami. Tyto vlivy se zde dostávají ze Střední Asie a sousední státy na ně musejí být připraveny. Současně se mezi všemi aktéry odehrává boj o energetické suroviny a největší výzvou již od počátku diskuse o významu tohoto regionu zůstává, jak je přepravit na světové trhy. Jejich zásoby jsou uzavřeny Kaspickou pánví a situaci komplikuje také nekonečná diskuse o jejich rozdělení v rámci Kaspického moře.

Vzhledem ke geografické poloze Kaspického moře není možné ropu a plyn transportovat jinak než ropovody a plynovody, které byly v zásadě celá devadesátá léta napojeny na Rusko a jeho přepravní koridory a které se stávají předmětem sfér vlivu.

Kaspická ropa je drahá. To je výrok, který nás napadne při přemýtlání o záporných stránkách těžby z této oblasti. Tato skutečnost souvisí s nákladností přepravy, ta musí zdolávat komplex nejrozumnějších bezpečnostních a politických překážek při průniku na spotřebitelské trhy. Dodávky ropy prodražují zvláště tranzitní poplatky při průchodu třetími zeměmi směrem na západ.

4. 1 Status Kaspického moře

Problematika statusu Kaspického moře je velmi zásadním bodem táhnoucího se sporu mezi jeho přímořskými státy již od doby pádu Sovětského svazu, neboť se prakticky jedná o rozdělení vod a mořského dna a tím i tamějšího nerostného bohatství mezi tyto země. Jasná odpověď na otázku, zda je Kaspické moře jezero nebo moře, by dokázala vyřešit mnohá jednání o tom, jaký podíl energetických zásob ukrytých na dně Kaspiku by připadlo jednotlivým pobřežním státům a zároveň jakou část vodní plochy skýtající výborné podmínky rybolovu by měla ta která země ve své správě⁶³. Jednoznačnost této odpovědi by také

⁶³ Turkish Weekly, 2010. <http://www.turkishweekly.net/news/73329/integration-and-division-in-the-caspian-sea.html>.

podstatně přispěla ke geopolitické rovnováze v Eurasii, neboť sporná situace významně brzdí plynulý rozvoj regionu a i přes výrazný pokrok ve vyjednávání není stále dořešena.

Zpočátku devadesátých let zastávalo jednu názorovou rovinu Rusko spolu s Íránem, kdy obě země tvrdily, že bohatství moře by mělo být spravováno všemi pěti zeměmi dohromady – kromě zásob nacházejících se v pásu u pobřeží, které by spravovala každá země sama. Ázerbájdžán se stavěl do opozice s přesvědčením, že mu náleží právo využívat prostor připadající k jeho pobřeží a že je tedy nutné Kaspik rozdělit do národních sektorů dle délky hranice.

Pokud by bylo Kaspické moře uznáno za jezero, musel by být aplikován postup společného vlastnictví přímořských zemí nad vodami i přírodními zdroji nacházejícími se na dně a vzájemné vztahy by byly upraveny multilaterální smlouvou. Každé ze zemí by připadlo 20 %. V případě, že by byl Kaspiku přiznán právní status moře, platilo by zde pravidlo, že vodní prostor do 12 mil od břehu patří stále k danému státu, to znamená, že z rozdělení Kaspiku by profitovaly logicky země s nejdelší hranicí – Rusko a Kazachstán. Ázerbájdžán samozřejmě způsob této dělby jen podporuje. Na Írán by tak zbyl pro něj zcela neuspokojivý třináctiprocentní podíl. Pokud by k tomuto dělení mělo dojít, požaduje pětinu plochy vodní nádrže pro sebe. Turkmenistán je jediný z pěti, který jasně nevyjádřil svůj názor k věci a váhavě se potácí mezi oběma přístupy.

Existují zde další oblasti neshod kolem kontroly vodní hladiny a členění dna nebo práv souvisejících s přepravou. Zásadní otázkou však zůstává právní status Kaspického moře.

Nově se dohodlo Rusko s Kazachstánem a Ázerbájdžánem na tom, že vody budou pro všechny země společné a dno se rozdělí do sektorů. Rusko zkrátka ve své politice nechce dovolit ostatním státům, zvláště Kazachstánu a Turkmenistánu, samostanost rozhodování, která by nastala v případě správy jejich vlastní části Kaspického moře. Ázerbájdžán zase – jako držitel obrovských přírodních zásob – členění dna podporuje.

Země nakonec souhlasily s postupem mořské dno rozdělit do národních sektorů, předmětem dohadů ovšem zůstalo, na jak velké části. V minulosti byla situace řešena přijetím oddělených smluv o hranicích, které uzavřelo Rusko nejprve s Ázerbájdžánem a pak s Kazachstánem. Otázkou ale je, jak bude hranice vytyčena. Jelikož Írán tyto bilaterální smlouvy zamítá, spor stále nebyl ukončen. Dodnes neexistuje žádný dokument, který by byl akceptován všemi zeměmi okolo Kaspického moře.

4. 2 Aktéři kaspického regionu

Tradičním hráčem v regionu Zakavkazska a kaspické oblasti je Rusko, které se nezbavuje pocitu nutnosti kontrolovat své dřívější državy z dob SSSR. Spojené státy americké také udržují svou pozornost ve střehu nejen při podpoře Gruzie a Ázerbájdžánu, ale také především v souvislosti s angažovaností v Afghánistánu a Iráku. Svou roli sehraává i nevypočitatelný Írán a Turecko, které sleduje exportní trasy produktovodů z Jižního Kavkazu do Evropy.

Naopak za relativně nové hráče lze v soutěži o kaspické energetické bohatství považovat Evropskou unii a Čínu. Čína pro svůj dlouhodobě rostoucí hospodářský boom, nastartovaný na konci sedmdesátých let minulého století, potřebuje stále více zdrojů, proto svou pozornost obrátila směrem ke Kaspickému moři. Vzájemný vztah těchto mocností bude nadále determinantou dynamiky kaspického regionu.

4. 2. 1 Rusko

Rusko považuje oblast Kaspiku za svoje pole působnosti a za strategickou oblast svého vlivu, kde sleduje své vlastní zahraničně-politické zájmy a kontroluje většinu přepravních tras.

Cílem těchto zájmů je snaha zabránit USA a Evropské unii ve využívání nalezišť ropy a zemního plynu a následný transport těchto surovin na západ produktovody míjející ruské území.

Rusko obchoduje se středoasijským plynem – vykupuje téměř všechn a následně ho za mnohem vyšší ceny prodává do Evropy. Monopolní postavení Gazpromu nedává ostatním kaspickým zemím moc šancí provádět samostatnou politiku. Rusko je největším odběratelem plynu z Turkmenistánu a snaží se ze všech sil zabránit jeho přímému spojení s Evropou, neboť by přišlo o jeden z vysokých příjmů.

Jak již bylo několikrát řečeno, Ruská federace vždy dbala na to, aby mohla rychle zpětně reagovat na snahy ostatních aktérů v kaspické oblasti o získání vlivu a jak dokládá následující subkapitola, zatím se jí daří svou převahu prosazovat.

4. 2. 1. 1 Konkurenční produktovody v kaspické oblasti

Kaspická oblast skrývá nesmírné ropné bohatství a především východní pobřeží Kaspického moře se pyšní významnými nalezišti zemního plynu. Právě přímořské státy svádějí boj o rozdělení těchto přírodních zdrojů mezi sebe a své zákazníky. Navíc Rusko kontroluje převážnou většinu trasportních cest směrem na západ a nevzdává se ani plánování projektů takřka paralelních k těm, co jsou podporované ze západu Spojenými státy nebo Evropskou unií. Ruská federace víceméně zakládá veškeré obchodní i politické vazby s postsovětskými zeměmi kaspického regionu na energetické otázce. „*Jednotlivé země regionu proto svůj vztah k Rusku často demonstrují ochotou nebo neochotou zapojit se do těžebních či transportních projektů podporovaných jinými zeměmi. V oblasti se proto objevují koncepce, které se ani netají vzájemnou konkurencí.*“⁶⁴.

Ruská federace se v kaspické oblasti v tomto směru ukázala být velmi obratným hráčem, neboť využila rozporů mezi členskými státy Evropské unie k rychlé nabídce participace na alternativních projektech. V současné době existuje již několik konkurenčních produktovodů, které vedou kaspický plyn a ropu do západní Evropy. Může se tedy klidně stát, že Evropská unie test svého jednotného postupu v kaspické oblasti nezvládne a veškerá její snaha o diverzifikaci dodávek se zvrtné z důvodu nedůslednosti, neschopnosti se dohodnout nebo z důvodu zohledňování národních zájmů v posílení ruské pozice na evropském trhu.

Rusko bylo tak pohotové, že zvládlo uzavřít dohody na transport plynu a ropy do Evropy nejen z východu, ale také ze severu a jihu.

4. 2. 1. 1. 1 Baku-Tbilisi-Ceyhan a Blue Stream

Ázerbájdžán je v oblasti Kaspického moře ropnou velmocí. Vztahy s Ruskem nejsou ukázkovým partnerstvím a země se jako postsovětská republika orientuje raději na západ, což také dokazuje právě ropovod BTC. V něm se angažovala i Gruzie, neboť si od projektu slibovala zejména zbavení se tradiční závislosti na ruských zásobách a jejíž přístup k Rusku se v posledních letech stočil negativním směrem. Hlavní prioritou ropovodu bylo vyhnout se Rusku, přičemž tento cíl předčil i stinné stránky projektu – obrovskou nákladnost a technickou náročnost. Ropovod by se totiž velmi jenouše mohl napojit na ruský ropovodný systém anebo využít možnosti zařízení černomořských přístavů. Trasa potrubí míjí také

⁶⁴ WAISOVÁ, Š. a kol. *Evropská energetická bezpečnost*. 1. vyd. 2008. Str. 97.

iránské území, ačkoli by se v opačném případě jednalo o nejkratší exportní cestu za současného zohlednění přírodních podmínek. Projekt byl uveden do provozu v roce 2006.

Plynovod, který lze z důvodu snadného napojení na produktovody z Baku do Novorossijska považovat za konkurenci BTC, nese název Blue Stream. Byl zahájen v roce 2005 a propojuje Rusko s tureckým hlavním městem po dně Černého moře, míjející tak jakékoli jiné země. Z hlediska podmořského úseku dosahujícího délky 396 km⁶⁵ se jedná o technologicky velmi náročný projekt jediného druhu na světě.

Ruský Gazprom a italská ENI do projektu investovaly nemalé částky i naděje, neboť v době výstavby již existoval projekt protínající Ukrajinu, Moldavsko, Rumunsko a Bulharsko se zakončením v Turecku. Blue Stream určitě zajistil nejen spolehlivost dodávek do cílové země, ale také rozvoj tamějšího trhu s plynem a rozvoj infrastruktury.

Vedle toho byl vytyčen ještě ambicióznější cíl, a to protažení trasy směrem na jih, do přístavu Ceyhan. Takzvaný Blue Stream 2 by pokračoval dále na Blízký Východ, do Izraele a Libanonu⁶⁶. Jak se ale nechal slyšet ruský premiér Vladimír Putin v červnu 2010, plynovod se do Izraele prodlužovat nebude, neboť dle jeho slov byla v zemi objevena ložiska zemního plynu, tudíž ten ruský už potřebovat nebude⁶⁷. Hlavním důvodem výstavby prodloužené části plynovodu by byly tak jako tak dodávky plynu do Turecka s možností tranzitu do třetích zemí. V současnosti je projekt stále ve stádiu analýz.

4. 2. 1. 1. 2 Nabucco versus South Stream

Rusko pojalo evropskou výzvu jménem Nabucco po svém a rozhodlo se posílit kroky k zažehnutí hrozby v podobě snížení svého exportu zemního plynu do Evropy, která představuje prakticky hlavní destinaci ruské produkce. Nástrojem této odvety se stal v roce 2007 konkurenční plán - plynovod South Stream – jehož potrubí povede z Ruska a po dně Černého moře přes Bulharsko, Srbsko, Maďarsko a Slovinsko do Itálie. Podílníkem je zde také Chorvatsko. Evropská unie tímto krokem pocítila první otřes v jednotném postupu svých zemí a stala se svědkem toho, jak jednotlivé členské státy i přes sdílení společných hodnot

⁶⁵ Czech Free Press, 2010.

http://www.czechfreepress.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2324:putin-blue-stream-2-a-do-izraele-nepovede&catid=95:rusko&Itemid=490.

⁶⁶ GAZPROM, 2010. <http://www.gazprom.com/production/projects/pipelines/bs/>.

⁶⁷ Czech Free Press, 2010.

http://www.czechfreepress.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2324:putin-blue-stream-2-a-do-izraele-nepovede&catid=95:rusko&Itemid=490

Evropskou unií usilují o zajištění vlastních národních výhod, využívajících svých pravomocí v energetické politice.

South Stream byl navržen s jasným cílem zachovat propojení Ruska a Evropy a šikovně se vyhnout kaspické oblasti. Při plánování bylo také na rozdíl od Nabucca využito logického postupu – od zdroje ke stavbě. V případě Nabucca se totiž šlo opačným směrem – nejprve byla vytyčena cesta potrubí a teprve poté došlo na hledání zdrojů. Bijící do očí je další výhoda, kterou disponuje plynovod South Stream. Tím, že byla dohoda podepsána mezi Gazpromem a italskou ENI je jasné, že prakticky neomezené možnosti ruského giganta se postarají o hladké financování projektu a odpadá tak zoufalá starost o hledání zdrojů, se kterou se potýká projekt Nabucco. Další ránou pro Nabucco byla začátkem roku 2008 dohoda mezi Ruskem a Bulharskem, jedním z podílníků na evropském plynovodu. V roce 2009 se k projektu připojila i francouzská energetická společnost EDF. Dohodu s Gazpromem podepsalo i Řecko, do něhož povede jedno rameno plánovaného plynovodu. Rumunsko se k South Stream připojilo v únoru 2010, zatím není jisté, zda bude figurovat také jako tranzitní země namísto Bulharska, které nakonec jako jediné s Maďarskem oficiálně kývlo na podporu Nabucca. Novou fází konkurenčního boje mezi oběma plynovody podpořilo také Rakousko, které se v dubnu 2010 také přidalo na stranu ruského projektu. Rakouský kancléř Werner Faymann se poté nechal slyšet, že Rakousko tak jedná pouze za účelem zabezpečení různorodých zdrojů svých dodávek a mezi oběma projekty nevidí rozpor⁶⁸.

Současná podoba plynovodu se trochu liší od té plánované. Bulharsko by mělo fungovat jako významná křižovatka, odkud se South Stream bude větvit jižním směrem, aby mohlo zásobit Itálii a Řecko a severní větev bude pokračovat přes Rumunsko, Srbsko a Maďarsko až do Rakouska.

Rozšiřují se názory, že pokud by se oba plynovody spojily na část trasy dohromady, ušetrily by se počáteční a provozní náklady⁶⁹.

4. 2. 1. 1. 3 Příkaspický plynovod

Při vědomí Evropskou unií podporovaného Transkaspického plynovodu si Ruský Gazprom nenechal ujít příležitost nabídnout středoasijským zemím výstavbu dalších plynovodů.

⁶⁸ EurActiv, 2010. <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/souboj-nabucca-se-south-streamem-se-stupnuje-007418>.

⁶⁹ EurActiv, 2010. <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/nabucco-a-south-stream-by-mely-kooperovat-navrhuje-italska-spolecnost-eni-007215>.

Turkmenistán se nenechal dlouho přemlouvat a kývnul na novou trasu Příkaspického plynovodu z Turkmenistánu do Ruska, který zmenšuje obavy RF z turkménské kooperace na projektu Transkaspického projektu. Při výstavbě se předpokládalo, že dojde k rekonstrukci starého potrubí Střední Asie – Centrum (SAC) procházejícího Turkmenistánem, Uzbekistánem a Kazachstánem, čímž by se zvětšila jeho kapacita. Mezi lety 2010 – 2017 je v plánu konstrukce nové linie z území Kazachstánu a Turkmenistánu až k ruské předávací stanici. Tímto krokem by se celková kapacita SAC a Příkaspického plynovodu zvýšila ze současných 50 mld m³ ročně na 80 mld m³ ročně⁷⁰.

Podpis dohody nabyt tříměsíčního zpoždění, neboť Turkmenistán si kladl podmínku na zvýšení ceny plynu, jejíž výše se posunula z původních 100 dolarů za tisíc m³ na 150 dolarů za tisíc m³ v roce 2008.

Na závěr je třeba poznamenat, že pro Gazprom je středoasijský plyn velmi důležitý, jelikož ho může vykupovat za nižší ceny než platí na evropském trhu a mít tak obrovské zisky. Snaží se tedy ze všech sil dohlížet na to, aby zabránil diverzifikaci přepravních tras ze Střední Asie a udržel si tak své výsadní právo v regionu.

Evropská unie se snaží nalézt nové transporní cesty vyhýbající se Ruskému území a podporovat ty projekty, které již fungují. Zároveň ale přiznává, že Rusko zůstane hlavním dodavatelem energetických surovin do Evropy.

4. 2. 1. 1. 4 Nord Stream

Plynovod Nord Stream je mezi již zmíněnými produktovody poněkud neobvyklého rázu, neboť se jedná o kontroverzní projekt z ruského přístavu Vyborg do německého přístavu Greifswald, jehož trasa bude činit 1200 km a potáhne se pod Baltským mořem. Projekt dostal zelenou v momentě, kdy Dánsko (v říjnu 2009), Finsko a Švédsko (v listopadu 2009) a o měsíc později Německo projekt schválily jako přijatelný z hlediska životního prostředí. Z Německa má být později plyn veden do zemí Beneluxu, do Dánska a Francie nebo Velké Británie. Později má být vybudována odbočka do Kaliningradu⁷¹.

Náklady se odhadují na 12 miliard dolarů a podílníky jsou Gazprom, E.ON Ruhrgas a BASF – Wintershall a holandská firma, jež se zabývá přepravou plynu. V roce 2011 má být dokončena jedna větev projektu a o rok později se má kapacita zdvojnásobit.

⁷⁰ BLISTY, 2008. <http://www.blisty.cz/art/43602.html>.

⁷¹ WAISOVÁ, Š. a kol. *Evropská energetická bezpečnost*. 1. vyd. 2008

Za prvé se jedná o bilaterálně dohodnutý projekt, kdy jeden z nejsilnějších států EU upřednostil své národní zájmy před zájmy EU jako celku a dohodou o plynovodu v této podobě vyřadil Polsko a Pobaltské země ze možnosti profitování na tranzitních poplatcích, pokud by trasa probíhala po zemi⁷².

Za druhé předsedou představenstva Nordstream AG je Gerhard Schröder, bývalý německý kancléř, který projekt za působení ve své funkci připravoval a podporoval v EU i na domácí půdě⁷³.

Tím, že Nordstream pokryje přibližně čtvrtinu dodatečné potřeby plynu EU, má podle všeho přispět k dlouhodobé evropské energetické bezpečnosti a zajistit spolehlivé dodávky obrovského množství plynu od tradičního dodavatele. Lze tedy hovořit alespoň o diverzifikaci dopravních tras.

Nordstream byl uznán v rámci EU jako prioritní energetický projekt zařazený mezi TEN, což značí jeho význam pro udržitelnost a bezpečnost dodávek v Evropě⁷⁴.

4. 2. 2 Spojené státy americké

Spojené státy jsou považovány za letitého aktéra v kaspické oblasti. Snaží se o získání vlivu v regionu tak, aby zabránily prosazování moci Ruské federace. Spojené státy mají za cíl v regionu podpořit vznik takzvané „*Velké Střední Asie. Projekt má za cíl vytvořit ze středoasijského regionu energetickou základnu pro rozvoj jihovýchodní Asie, konkrétně Afghánistánu, Pákistánu a Indie, a umožnit tím Spojeným státům mít dominantní vliv v oblasti*“⁷⁵.

Dle zdrojů US EIA budou Spojené státy americké od roku 2020 závislé na dovozu ropy až ze 64 %, což by znamenalo, že USA s 5% podílem populace na světovém celku spotřebují až čtvrtinu světové produkce ropy. Proto byla pozornost jak vlády, tak ropných společností obrácena na oblast Kaspiku, kde je jejich snahou vybudovat pevné vztahy s producenty ropy a zemního plynu.

⁷² Dvorek.eu, 2009. <http://www.dvorek.eu/clanek/17377>.

⁷³ WAISOVÁ, Š. a kol. *Evropská energetická bezpečnost*. 1. vyd. 2008

⁷⁴ Nord Stream, 2010. <http://www.nord-stream.com/the-pipeline/project-significance.html>.

⁷⁵ JUST, J., 2008. <http://just.blog.respekt.cz/c/16178/Turkmenska-zahranicni-politika-nabira-novy-kurz.html>.

Spojené státy sledují v oblasti několik cílů. Prvotním zájmem USA je zabránit tomu, aby šířící se vliv Ruska v kaspické oblasti zapříčinil jeho výsadní postavení v regionu. Spojené státy v souvislosti s tím podporují suverenitu kaspických států tak, aby nebyly závislé na Rusku. Těžba a doprava kaspické ropy je zásadním bodem mocenského střetu obou velmocí.

Dalším bodem americké agendy je izolace Íránu, který je ze strategických důvodů považován za hrozbu působení Spojených států v kaspickém regionu.

Trvalá podpora Turecka v dosahování svých cílů na Kavkaze a ve Střední Asii je dalším cílem zahraniční politiky USA. Od devadesátých let se přiklání k tranzitu kaspických surovin přes turecké území.

Společně s Kazachstánem a Ázerbájdžánem také hájí názor dělení kaspického šelfu dle sektorů.

Prakticky po událostech z 11. září 2001 se pozornost USA přesunula ze Středního východu k oblasti Kaspiku. Pro svou chystanou invazi do Afghánistánu zřídily Spojené státy v jižní části Uzbekistánu americkou vojenskou základnu. Následně byla vybudována vojenská základna NATO v Kyrgystánu, o jejímž uzavření bylo rozhodnuto v únoru 2009. Spolupráce s Kazachstánem a Uzbekistánem v rámci tranzitu nevojenského materiálu byla dohodnuta v téže době⁷⁶. Lze tedy zaznamenat, že vliv Spojených států v oblasti se těmito událostmi posílil a není vyloučeno, že tomu tak nebude do budoucna. Kaspický region již dávno není považován za podřadnou část světa, ale za oblast střetu zájmů regionálních mocností a Spojených států⁷⁷.

4. 2. 3 Írán

Írán je světovou ropnou velmocí - jako jeden ze zakládajících států OPEC drží třetí největší světové prokázané ropné rezervy a zaujímá po Rusku druhé místo na světě v držení zásob zemního plynu, což ho staví do pozice důležitých aktérů v tomto regionu.

Akumulace celého ropného centra a veškerých nalezišť spadala vždy na jih země do Perského zálivu a Kaspickému moři nebyl přikládán zřetel, neboť jeho význam z hlediska aktivní těžby a prokázaných zásob má zanedbatelný význam. Změna nastala v roce 2001, kdy Írán uzavřel

⁷⁶ Idnes.cz, 2009. http://zpravy.idnes.cz/kyrgyzstan-definitivne-potvrdil-uzavreni-klicove-zakladny-usa-p85-/zahranicni.asp?c=A090219_094158_zahranicni_stf.

⁷⁷ AMO, 2003. <http://www.amo.cz/publikace/geopolitika-kaspickeho-regionu.html>.

kontrakt o vybudování ropné plošiny v Kaspickém moři a pokusil se tak prvně o využití ropy v této oblasti. Investice byly vloženy také do importní struktury v kaspickém přístavu, aby byl schopen obchodovat se zvýšenými dodávkami surovin z Ruska a Ázerbájdžánu a aby byl usnadněn výměnný swap s Turkmenistánem a Kazachstánem.

Írán se kladně vyslovil k zahájení rozhovorů s Evropskou unií o dodávkách pro Nabucco a také pro přispění k těsnějším energetickým vazbám.

Moskva se ale na rozdíl od EU opět vyznamenala svým aktivním přístupem a již v roce 2009 bylo známo, že s Íránem jedná o dodávkách zemního plynu. Na základě toho proudilo do Íránu od roku 2000 celkem na čtyři miliardy dolarů investic.

Rusko s Íránem navíc plánují založit plynový OPEC, který by znamenal sjednocení zemí operujících s přibližně 70 % světových zásob plynu. Hrozilo by tu reálné nebezpečí, že by si kartel určoval ceny plynu a tím by mohly být ohroženy dodávky na západ⁷⁸.

Problémové jsou vztahy Íránu a Spojených států, jejichž diplomatická jednání byla přerušena v roce 1980. Írán považuje USA za nepřátelskou zemi, stejně tak jako USA shledávají Írán zemí zla. V rámci špatných vztahů s USA se vůči Íránu uplatňují Iran and Libya Sanction Act (ILSA), kterým Spojené státy vyhrožují zahraničním firmám, jež by v Íránu chtěly investovat více než 20 milionů dolarů⁷⁹.

Nadějí je Barack Obama, který Teheránu nabídl možnost účasti na jednání na jaderném programu.

Na poli amerických snah v Kaspické oblasti o politiku vyhnutí se Rusku, Číně a izolování Íránu byl zaznamenán tvrdý neúspěch. Mezi Íránem a Turkmenistánem totiž došlo na začátku roku 2010 k otevření plynovodu Dauletabad-Sarakhs-Khangiran, který propojuje severní kaspickou část Íránu s obrovským plynovým nalezištěm v Turkmenistánu. Přesto, že jeho kapacita není nijak velká, roční kapacita dosahuje 20 miliard m³, což krásně postačí Íránu uspokojit jeho požadavky v jeho oblasti Kaspiku a Turkmenistán dostal příležitost k exportu svého plynu jižní cestou⁸⁰. Aby toho nebylo málo, Írán zasazuje Evropské unii další lekci podepsáním dohody o dodávkách plynu z Ázerbájdžánu (jehož plyn byl přislíben pro

⁷⁸ AMO, 2009. <http://www.amo.cz/publikace/bruselsky-rybar-v-kaspickem-mori--plynova-bezpecnost-cr.html>.

⁷⁹ Global politics, 2001. <http://www.globalpolitics.cz/clanky/kaspik>.

⁸⁰ Zvědavec, 2010. <http://www.zvedavec.org/komentare/2010/01/3467-rusko-cina-a-iran-prekresluj-energetickou-mapu.htm>.

Nabucco stejně jako plyn z Turkmenistánu) z prosince 2009, jež budou proudit 1 400 km dlouhým plynovodem Kazi-Magomed-Astara.

Írán tedy v současnosti navazuje regionální partnerství s okolními zeměmi kaspické oblasti a daří se mu získávat pro sebe výhody, zatímco nepřímo podkopává nohy evropskému úsilí.

4. 2. 4 Turecko

Turecko, ač je geograficky umístěno na okraji kaspické oblasti, znamená pro tento region obrovskou strategickou křižovatku, poněvadž jím procházejí všechny trasy produktovodů obcházející Rusko. Navíc je obklopeno zeměmi Perského zálivu, východního Středomoří a kaspické oblasti, které drží kolem 70 % veškerých zásob zemního plynu a ropy.

Pokud se na tuto problematiku podíváme z jiné stránky, také Turecko pokládá oblast Kavkazu a Střední Asie za prioritní. Je to dáno etnickou a náboženskou blízkostí s převážnou většinou zemí kaspické oblasti a snahou hlavního města zapojit se do velkých energetických projektů a oživit tak dávnou Hedvábnou stezku křižující toto území. Také ostatní země jako Velká Británie a Spojené státy americké usilují již od devadesátých let o tranzit plynu a ropy přes Turecko z důvodu vyloučení jednání Ruska jako monopolního hráče⁸¹.

Ačkoli se zájmy Turecka převážně kryjí se zájmy západu, ekonomicky je stále závislé na Rusku. Jejich vztah je tedy možné označit za konkurenční i přes to, že Turecko souhlasilo s participací na ruském projektu Blue Stream přes Černé moře, z čehož Evropská unie radost neměla. Nemůžeme ale Turecku zazlívat, že se soustředila v tomto případě především na své zájmy.

V souvislosti se strategickým významem Černého moře pro tranzit surovin přes Turecko a navíc v souvislosti s přistoupením Rumunska a Bulharska do Evropské unie se oblast Černého moře stala důležitým bodem debaty EU. Na to bylo v lednu 2008 vydáno *Usnesení Evropského parlamentu o přístupu k regionální politice v oblasti Černého moře*⁸², jejíž součástí Turecko také tvoří, a které potvrzuje význam Černého moře pro diverzifikaci a zabezpečení dodávek pro EU.

⁸¹ Europeum, 2002. http://www.europeum.org/dispatch_article.php?aid=532.

⁸² Usnesení Evropského parlamentu o přístupu k regionální politice v oblasti Černého moře. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:041E:0064:0070:CS:PDF>.

4. 2. 5 Čína

Čínské hospodářství roste závratným tempem a závislost země na energetických dodávkách se pohybuje přímo úměrně tomuto vývoji. Až do roku 1993 Čína vyvážela ropu, dnes je odkázána na její dovoz, neboť její spotřeba se za posledních deset let zdvojnásobila⁸³.

Dle posledních zpráv z července 2010 dokonce Čína předstihla Spojené státy americké ve spotřebě energie, což lze považovat za výraznou změnu letitého trendu. V loňském roce měla Čína s Hongkongem spotřebovat 2, 252 miliard tun ropy, zatímco USA „jen“ 2, 17 miliardy tun⁸⁴.

Z uvedeného je více než jasné, že se Čína musí orientovat na diverzifikaci dodávek energií, neboť je závislá na zdrojích z Perského zálivu. Zároveň je jejím záměrem maximalizovat dodávky ropy a zemního plynu z okolních zemí, aby si zajistila dostatek energie pro svůj dlouhodobý ekonomický růst. Při té příležitosti svou pozornost obrátila na kaspickou oblast s tím, že je zde již několik let tolerovaným hráčem. Vztahy s Ruskem se dají označit na jednu stranu za konkurenční, na druhou stranu jsou si obě země v jistém slova smyslu partnery. Z ostatních zemí představuje především pro Turkmenistán spolehlivé odbytiště zemního plynu.

Uzavírání smluv s okolními zeměmi je pro ni velmi výhodné, protože ropa i zemní plyn do Číny putují přímo a ne přes řadu tranzitních zemí, jako tomu je při přepravě surovin z Kaspiku do Evropy.

Čínský energetický sektor je totiž velmi málo integrovaný, konečné využití energetických zdrojů není efektivní a chybí zde důsledné reformy. Čína tyto problémy neřeší liberalizací energetického sektoru či navázáním spolupráce s ostatními státy, nýbrž razantní zahraniční politikou vyznačující se překotnou snahou smluvit kýžené dodávky surovin pro uspokojení energetického růstu⁸⁵.

⁸³ EIA, 2009. <http://www.eia.doe.gov/cabs/China/Oil.html>.

⁸⁴ Petrol.cz, 2010. <http://www.petro.cz/noviny/clanek.asp?id=14103>.

⁸⁵ Bulletin Centra ázerbájdžánských a kaspických studií, 2009. http://www.iips.cz/data/files/ACSC_a_bulletin_ACSC/bull-1-web.pdf.

4. 3 Konflikty jižního Kavkazu

Sovětský svaz odkázal zakavkazským zemím řadu problémů včetně uměle vytvořených hranic a centrálně plánovaných ekonomik silně závislých na Rusku. Dokonce ještě předtím, než Arménie a Ázerbajdžán vyhlásili nezávislost⁸⁶, vypukly v roce 1988 boje mezi tehdejšími sovětskými republikami o sporné území Náhorního Karabachu. V Gruzii začaly jiskřit separatistické konflikty krátce po prohlášení nezávislosti. Některé regionální konflikty, jež vzplanuly v devadesátých letech v různých částech Kavkazu jsou nyní odložené, přičemž pouze málo jich bylo oficiálně vyřešeno⁸⁷.

Evropský parlament nyní volá po větším zapojení EU na Jižním Kavkaze, včetně snah rozřešit tamější zamrznuté konflikty. Tato výzva přišla v květnu 2010 v nezávazné zprávě EP, která podtrhuje obrovský zájem EU ve zlepšování prosperity a stability (a stejně tak i vlastních zájmů) ve třech zemích Jižního Kavkazu⁸⁸.

4. 3. 1 Rusko–gruzínský konflikt

V srpnu 2008 došlo ke střetu Gruzie a Ruska v tzv. bleskové pětidenní válce. Konflikt začal ze 7. na 8. srpna 2008, kdy vojenské jednotky Gruzie vtrhly na území separatistického regionu Jižní Osetie. Ten je společně s Abcházíí formálně součástí Gruzie, ale ve skutečnosti se těší velké míře autonomie a z velké části ho ovládá Rusko. Následující den Rusko zareagovalo rozsáhlou vojenskou operací, při níž vnikly ruské jednotky na území Gruzie. 12. srpna 2008 prohlásil ruský prezident Dmitrij Medvěděv vojenskou operaci za ukončenou.

Z důvodu této krátké války byl ohrožen ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) z Ázerbajdžánu do Turecka a dále do Evropy i přesto, že se produktovody procházející gruzínským územím nestaly přímým cílem ruských vojenských útoků. Zmíněným ropovodem proudí jedno procento dodávek ropy na světový trh. Přeprava ropy byla zastavena již dva dny před vypuknutím konfliktu kvůli explozi.

Ruské nálety však poškodily důležité přístavy pro překládku ropy v Černém moři a také menší ropovod Baku-Tbilisi-Supsa. Ropa z Ázerbajdžánu přestala být exportována

⁸⁶ Gruzie vyhlásila nezávislost 9.4.1991, Arménie 21.9.1991, Ázerbajdžán 18.10.1991.

⁸⁷ The encyclopedia of Earth, 2008. http://www.eoearth.org/article/Energy_profile_of_the_Caucasus_region.

⁸⁸ Eurasia.net, 2010. <http://www.eurasianet.org/node/61113>.

i prostřednictvím železniční dopravy s kapacitou 50 - 70 000 barelů denně, jelikož boje poškodily i železniční trať z Tbilisi na pobřeží Černého moře.

Násilné zastavení ropovodů si vyžádalo omezení těžby ázerbajdžánských ropných polí na asi 250 000 barelů denně, což čítá čtvrtinu původního množství. Konflikt měl na svědomí i částečné zastavení plynovodu Baku-Tbilisi-Erzurum, jehož přepravní možnosti se omezily na menší polovinu.

Rusko-gruzínský konflikt se nesl ve znamení několika cílů, mezi něž můžeme s největší pravděpodobností zařadit i úsilí o obnovení územní celistvosti Gruzie, přičemž z opačného úhlu pohledu i ruskou podporu separatistických území Abcházie a Jižní Osetie. Rusko svým jednáním také chtělo zpochybnit gruzínské území jako transportní koridor pro ropu a zemní plyn, čímž by mohla být zpochybněna proveditelnost plynovodu Nabucco. Jelikož energetická bezpečnost a bezpečnost jižního Kavkazu, jenž je pro energetickou diverzifikaci EU ústředním prvkem, zaujímá důležité místo ve Východním partnerství, jeho vnímání jako geopolitické hry EU bude ze strany Ruska spíše narůstat⁸⁹.

V současné době působí v na gruzínském území na hranicích s Jižní Osetií a Abchází téměř rok pozorovací mise EU, jež v oblasti zabezpečuje mír. Taktéž Rusko uznalo, že mise v oblasti tvoří velmi přínosný stabilizační prvek. Bylo dohodnuto, že zde mise bude působit až do září roku 2010.⁹⁰

4. 3. 2 Konflikt o Náhorní Karabach

Od počátku dvacátého století existuje neustále se táhnoucí spor mezi Ázerbájdžánem a Arménií, jenž si vyžádal již spousty životů, a přesto i v dnešní době přináší nejen pro region jižního Kavkazu, ale také pro Evropu pravděpodobně ještě větší možné riziko než představují gruzínské separatistické provincie.

Náhorní Karabach je ázerbájdžánským regionem, jenž je však téměř zcela osídlen Armény. Spor o toto území přetrvává již téměř celé století, problém ale nastal až s rozpadem SSSR. Konflikt, který jižní Kavkaz sužuje již od roku 1988, se v roce 1994 uklidnil, strany podepsaly příměří a začalo se jednat o mírové dohodě. Dohoda o mírovém ujednání se zdála

⁸⁹ THIM, M. Východní partnerství. Světlo na konci tunelu východní politiky Evropské unie? Mezinárodní politika 2009, roč. XXXIII, č. 4, s. 6

⁹⁰ EurActiv, 2008. <http://www.euractiv.cz/print-version/clanek/rusko-chvali-eu-misi-v-gruzii-006364>.

být na obzoru, ale nakonec z ní sešlo. Od té doby se s železnou pravidelností opakují neúspěšná jednání o řešení situace. Vyjednávací snahy totiž vždy narazily na odmítnutí jedné či druhé strany a na neschopnosti dojednat mezi sebou základní pravidla vyjednávání.

Po škále bezvýchodných pokusů o řešení došlo teprve v listopadu minulého roku na summitu v Rusku po patnácti letech k podepsání společné deklarace prezidenty obou znesvářených zemí. Samotná deklarace o pěti bodech je velmi stručná. Prezidenti prohlásili, že jejich snahy budou směřovat k vylepšení situace a k zajištění stability na jižním Kavkaze, kdy konflikt bude řešen na základě mezinárodního práva politickou cestou. Deklarace však nepřináší žádné nové mechanismy pro řešení sporu. Deklarace nepřináší odpověď na otázku nedořešených sporů, ani otázku referenda o Náhorním Karabachu, ani otázku jeho prozatímního statutu.

Ázerbájdžánský prezident Ilham Alijev po svém znovuzvolení v prezidentských volbách v roce 2008 pronesl, že je připraven i na vojenské řešení konfliktu. Tato možnost již několik let nedá spát mezinárodnímu společenství, zvláště v době, kdy Ázerbájdžán získává obrovské částky z prodeje ropy.

Po podpisu deklarace se zatím nic neděje, problémem je, že ani jedna ze zemí nemá v současnosti zájem dobrat se k oboustranně výhodnému řešení karabašské otázky. Konflikt je totiž z velké části ovlivněn historickým a společenským vědomím v obou zemích a hlavně je zakořeněn v myslích obyvatel jako konflikt kulturní a náboženský, neboť Arméni jsou křesťané a Ázerbajdžánci muslimové. Proto jakékoli externí politické rozhodnutí neovlivní názory populace obou zemí, bylo by třeba ho doplnit o komplexní změnu myšlení tamějších lidí.

Rizika rozmrazení konfliktu spočívají v ohrožení dodávek zemního plynu do Evropy, neboť v blízkosti popisované oblasti se nachází plynovod Baku – Tbilisi – Erzurum. Jedna z možností sblížení zemí a navázání vzájemné spolupráce existuje – zapojit Arménii do projektu Nabucco.

4. 3. 3 Problémové vztahy Arménie a Turecka

Desátého října 2009 podepsala Arménie s Tureckem ve švýcarském Curychu dohodu o urovnání diplomatických vztahů a otevření vzájemné hranice. Proti tomu se v Arménii objevily rozpory, neboť místní obyvatelé nejsou s to zapomenout Turkům masakr z první

světové války, který byl švédským parlamentem a americkým kongresem označen v rezoluci z počátku roku 2010 za genocidu. Během ní mělo zahynout až na půldruhého milionu Arménů⁹¹. Na tuto rezoluci v březnu 2010 reagoval turecký premiér Recep Tayyip Erdogan výhrůžkami o vyhnání téměř sto tisíců Arménů, jež žijí na tureckém území bez patřičného povolení.

Otázka vyvražďování arménského obyvatelstva v Osmanské říši na konci první světové války (1915 – 1923) byla oživena při jednáních Turecka o vstupu do Evropské unie. Na výslunní se tak dostalo téma porušování lidských práv jako významná překážka při přibližování se evropské sedmadvacítce. Ankara také zásadně odmítá tento incident, k němuž došlo v průběhu násilného vysídlování Arménů z dnešního východního Turecka, označovat za genocidu.

Po rozpadu SSSR neměly Turecko a Arménie víceméně žádné diplomatické vztahy. Hranice s Arménií byly uzavřeny v roce 1993, kdy Turecko projevilo podporu svému spojenci Ázerbájdžánu v boji o Náhorní Karabach, který však stejně skončil pod vojenským dozorem Arménie.

Lze konstatovat, že spor Turecka s Arménií vedl k destabilizaci celé Kaspické oblasti a bránil především Turecku při jeho směřování na západ k Evropské unii. To byl hlavní důvod, proč se začalo v roce 2008 pracovat na rozhovorech o urovnání vzájemných vztahů po téměř stech letech trvajících politických střetů. Cesta ke vzájemnému usmíření v podobě podepsání již zmíněné historické dohody byla vleklá, do poslední chvíle nebylo jasné, zda dojde k jejímu uzavření, neboť pověření zástupci obou zemí nebyli spokojeni s konečným zněním dohody.

V dubnu 2010 však arménská vláda náhle oznámila, že v ratifikaci dohody odmítá pokračovat z důvodu neschopnosti Turků ratifikovat dohodu v přijatelném časovém termínu a neochotě dohodnout se na dalších podmínkách. Tento krok byl také ovlivněn prohlášením tureckého premiéra, že z jejich strany závisí úspěšnost ratifikace na tom, jak bude Arménie ochotná přistoupit na vyjednání mírové smlouvy ohledně Náhorního Karabachu s Ázerbájdžánem. Dohoda přitom měla začít platit dva měsíce po ratifikaci obou zemí v národních parlamentech⁹².

⁹¹Novinky.cz. 2009. <http://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/181240-turecko-a-armenie-podepsaly-dohodu-o-normalizaci-vztahu.html>.

⁹² První zprávy, 2010. <http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/ze-zahranici/armenie-odmitla-dohodu-s-tureckem/>.

5 ANALÝZA SPOTŘEBY ROPY A PLYNU ZEMÍ EU A MOŽNOSTI JEJÍHO POKRYTÍ Z KASPICKÉ OBLASTI

Země kaspické oblasti jsou významnými dodavateli ropy a zemního plynu na vnitřní trh Evropské unie. Proto bude nyní předmětem mého zkoumání závislost zemí EU na těchto komoditách, jejich vlastní produkce a spotřeba a možnosti jejího pokrytí ze zemí Kaspiku⁹³. Vyhodnotím také výši zásob energetických zdrojů v zemích kaspické oblasti a v Ázerbájdžánu⁹⁴.

Pokusím se zjistit, zda by tamější zásoby mohly teoreticky pokrýt poptávku zemí Evropské unie, neboť tyto státy buď vyvážejí své zdroje do různých destinací, nebo využívají ropu a zemní plyn pouze pro svou potřebu.

5. 1 Stav, predikce a spotřeba ropy a zemního plynu v Evropě

Největší zásoby ropy a zemního plynu v Evropě jsou soustředěny v Severním moři, o jehož energetické bohatství se dělí Velká Británie, Nizozemsko a Norsko. Z menší části z něho čerpají také Německo a Dánsko. Těžba ropy zde již dosáhla svého vrcholu, a to na přelomu 20. a 21. století. Brzy čeká stejný osud i těžbu plynu.

Dle údajů BP produkce zemního plynu v EU od roku 2004 neustále klesá a v roce 2009 dosáhla z původních 227 bilionů m³ objemu 171 bilionů m³. Produkce ropy má obdobný průběh, kdy mezi lety 2002 a 2009 klesla o více než milion barelů za den. To značí, že ložiska těchto surovin se stále ztenčují a Evropa bude stále více a rychleji pociťovat rostoucí závislost na Rusku a afrických dodavatelích, stejně jako se bude posilovat význam zemí okolo Kaspického moře, zejména Kazachstánu, Turkmenistánu a Ázerbájdžánu jako dovozců zemního plynu.

Rostoucí energetická závislost na regionech mimo Evropu bude způsobena postupným vyčerpáváním evropských ložisek a navíc umocněna potřebou nahrazovat uhlí k životnímu prostředí šetrnějším zemním plynem.

⁹³ Pominu Tádžikistán a Kyrgystán, jelikož údaje o jejich nerostném bohatství se prakticky nevyskytují ve statistických materiálech.

⁹⁴ Záměrně zde vynechávám pojem Zakavkazsko, protože se z oné trojice zemí budu zabývat pouze Ázerbájdžánem. To z toho důvodu, že Gruzie představuje především tranzitní zemi a Arménie disponuje zanedbatelnými surovinovými zdroji. Pro účely této kapitoly budu řadit Ázerbájdžán ke státům kolem Kaspického moře.

Evropská unie je stále závislá na ropě jako na svém hlavním energetickém zdroji. Navzdory tomu její spotřeba v EU jako celku od roku 2006 klesá, mezi rokem 2008 a 2009 klesla o 4,4 %. Také při spotřebě zemního plynu byl v tomtéž období zaznamenán pokles téměř o 6 %⁹⁵. Vysvětlením může být aktivní snaha členských zemí Evropské unie, především velkých ekonomik, o využívání obnovitelných energetických zdrojů.

Přes pokles produkce i spotřeby ropy v EU se nic nemění na tom, že Unie je, co se týká zejména zásobování ropou, vysoce nesoběstačná a snižování zásob evropských dodavatelů povede k nutnosti zvyšování importu ropy odjinud. Celosvětový růst poptávky po této surovině vyvolá zvyšování jejích cen. Ten samý problém se týká i zemního plynu, ale v jeho případě nehrozí v brzké době vyčerpání jeho zásob.

5. 2 Energetická závislost EU na dovozech ropy a zemního plynu

Energetická závislost ukazuje, do jaké míry se určitá ekonomika spoléhá na dovoz za účelem pokrytí svých energetických potřeb. O Evropské unii jako celku se dá říci, že je v současném složení čistým dovozcem energií i přesto, že se míra energetické intenzity zvyšuje. Jednotlivé státy EU se liší také co do objemu zásob ropy a zemního plynu, tak svou závislostí na těchto zdrojích, popř. svou soběstačností.

Následující tabulka ukazuje světové pořadí Evropské unie jako celku v produkci a spotřebě ropy a zemního plynu. Je zde viditelné, že spotřeba ropy za den je v EU více než pětikrát vyšší než její denní produkce. Stejný trend platí v případě plynu, kdy jeho spotřeba předčí produkci dvakrát. Z tohoto lze usoudit, že struktuře dovozů do EU stále dominuje ropa, neboť státy evropské unie disponují dohromady mnohem většími zásobami plynu, než je tomu v případě ropy.

Evropská unie je se svou spotřebou téměř 15 milionů barelů za ropy za den druhým největším světovým spotřebitelem této komodity, a to po Spojených státech amerických⁹⁶.

⁹⁵ BP. Statistical Review of World Energy 2010. <http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6929&contentId=7044622>.

⁹⁶ The Oil Drum: Europe, 2006. <http://www.theoil Drum.com/story/2006/9/22/95855/4850>.

Tabulka 5. 1: Světové pořadí Evropské unie v produkci, spotřebě, importu, exportu a prokázaných rezervách ropy a zemního plynu.

	Pořadí	ROPA (milion barelů/den)	Pořadí	PLYN (miliardy m ³)
Produkce (2007 est.)	9	2, 531	3	201, 9
Spotřeba (2007 est.)	2	14, 39	2	516, 2
Import	2	8, 613	–	–
Export	9	2, 196	–	–
Prokázané rezervy	23	5, 504 ⁹⁷	17	2 259 ⁹⁸

Zdroj: CIA: The World Factbook, 2010. Vlastní úprava.

Energetická produkce EU uspokojuje méně než polovinu vnitřní spotřeby s tím, že závislost na dovozech činila v roce 2008 téměř 54 %⁹⁹.

Na dovozech se stále nejvíce podílí ropa, a to ze 60 %, zemní plyn z 26 %, fosilní paliva činí 13 %. Podíl závislosti na elektrické energii a obnovitelných zdrojích je zanedbatelný.

Graf 5. 1 přibližuje strukturu importů ropy a zemního plynu dle dodavatelů. Většina dovozu ropy pochází ze zemí OPEC (38 %) a z Ruska (33 %)¹⁰⁰. Norsko a Kazachstán také přispívají značnou měrou k diverzifikaci dodávek ropy. Evropská unie vyprodukuje méně než pětinu své celkové spotřeby ropy.

Pokud se na EU podíváme jako na celek, mnohem lepší situace panuje v oblasti zemního plynu, neboť domácí produkce – zajišťovaná především Velkou Británií a Nizozemskem – představuje téměř dvě pětiny celkové spotřeby Evropské unie. Zemní plyn je převážně obstaráván prostřednictvím čtyř velkých dodavatelů: Ruskem (46 %), Norskem (27 %), Alžírskem (20 %) a Nigérií (5 %)¹⁰¹.

⁹⁷ 1. leden 2010.

⁹⁸ 1. leden 2008, est.

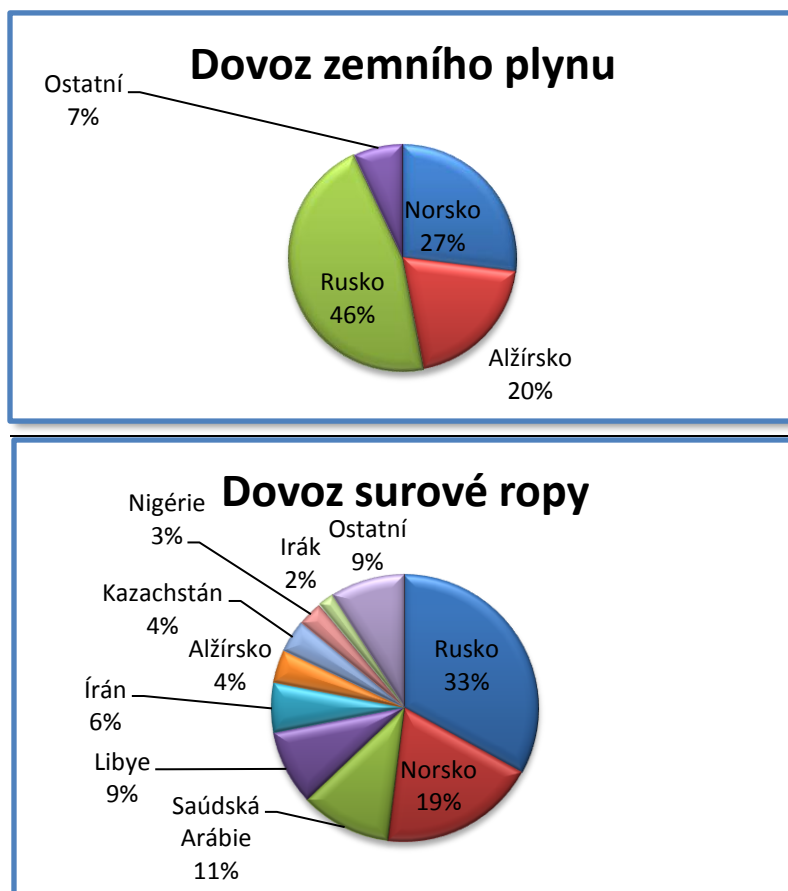
⁹⁹ Viz příloha.

¹⁰⁰ Europe's energy position present & future, 2008.

http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2008_moe_maquette.pdf.

¹⁰¹ tamtéž

Graf 5. 1: Závislost na dovozech zemního plynu a ropy dle dodavatelů (%).

Zdroj: Commission Staff Working Document, 2007. Vlastní úprava.

5. 3 Zdroje ropy a zemního plynu ve vybraných zemích EU

Protože země Evropské unie nemají dostatečné zásoby ropy a zemního plynu, musejí se do značné míry spoléhat na jejich dovoz ze třetích zemí. Téměř většina zemí západní, střední a východní Evropy se z důvodu zajištění energetické soběstačnosti přiklání k výrobě elektrické energie prostřednictvím jaderných elektráren, některé země ještě spoléhají jako na významný energetický zdroj na své zásoby černého či hnědého uhlí, jako je tomu např. v Česku, Německu, Polsku nebo Řecku, jehož zásoby hnědho uhlí jsou druhé největší v EU a páté největší ve světovém měřítku. Německo je na rozdíl od Polska vysoce závislé na dovozu energetických surovin, a to celkově více než ze 60 %¹⁰². Polsko je naopak jedinou zemí Evropské unie, která vyváží černé uhlí a obecně patří mezi země, které jsou energeticky téměř soběstačné.

¹⁰² Viz Příloha 7.

Svůj prostor si v evropských zemích vydobyla také hydroenergie. V případě Francie a Rakouska sehraává důležitou roli v národním hospodářství. Itálie má potenciál k tomu, aby mohla ve výrobě hydroenergie konkurovat Francii, vše závisí na tom, zda začne s výstavbou středních a větších vodních elektráren. Podobně je na tom Lotyšsko, kde výstavba hydroelektráren právě probíhá. Velký hydropotenciál skrývá také Švédsko.

Portugalsko např. vyřešilo svou energetickou situaci výstavbou solární elektrárny, která se svou kapacitou a velikostí řadí k největším na světě. Nejmodernější solární elektrárna současnosti byla vybudována ve Španělsku.

V evropské sedmadvacítce však stále existuje několik zemí, které vlastní větší než nepatrné množství zásob plynu a ropy, a proto bych na tomto místě chtěla přiblížit jejich energetickou situaci co se týká právě těchto komodit.

5. 3. 1 Nizozemsko

Nizozemsko a Dánsko jsou jedinými členskými zeměmi EU, ve kterých těžba zemního plynu předčí jeho spotřebu. Díky obrovským zásobám zemního plynu se Nizozemsko řadí k energeticky nejméně závislým zemím EU. Největší naleziště se nachází v oblasti Groningenu a představuje dvě třetiny domácích zásob, které by dle odhadů měly vystačit pouze na příštích dvacet let. Zemní plyn je pro nizozemské domácnosti a průmysl hlavním zdrojem energie. Jeho prokázané rezervy činily ke konci roku 2009 1090 bilionů m³.

Nizozemsko vyváží více než 50 % vytěženého plynu. Dodávky míří do Německa, Itálie, Belgie, Francie a Švýcarska.

Díky své strategické poloze se Nizozemsko stalo překladištěm ropných produktů pro severozápadní Evropu. Vlastní zásoby ropy jsou zanedbatelné.

5. 3. 2 Velká Británie

Velkou Británii můžeme spolu s Polskem řadit k nejméně závislým členským státům EU na dovozu energetických surovin, což je dáno především vlastními zásobami uhlí, ropy, zemního plynu a také velkým počtem jaderných elektráren.

Od 60. let 20. století se v zemi zvýšila jak těžba ropy a zemního plynu, tak také import obou komodit na úkor dobývání uhlí. Dnes má Velká Británie 400 milionů tun ověřených zásob ropy, což ji staví na post největšího producenta této komodity v EU, a je čtvrtým největším producentem plynu na světě¹⁰³.

Těžba ropy ve vodách Severního moře poklesla v porovnání s rokem 1999 během následujících deseti let téměř o polovinu, ze 152,2 milionů tun na 78,6 milionů tun v roce 2008. V témže roce byla zahájena těžba z dalších menších vrtů, ale i tak se do budoucna očekává, že většina dostupné ropy bude vytěžena. Zásoby ropy rychle klesají, neboť poptávka převyšuje výskyt nových nalezišť.

Co se týká zemního plynu, v jeho produkci zaujímá Velká Británie druhou příčku po Nizozemsku. Přesto je jeho čistým dovozcem. Importy zemního plynu zde míří ze 70 % z Norska, o zbytek dovozů se stará Belgie a Nizozemsko. Těžební kapacita zemního plynu dosáhla svého vrcholu v roce 2000 a od té doby jen klesá¹⁰⁴.

5. 3. 3 Dánsko

Dánsko se zřeklo budování jaderných elektráren a pro uspokojení svých energetických potřeb se místní vláda orientuje na obnovitelné zdroje a energetickou účinnost.

Dánsko je dlouhodobě energeticky nezávislé, je čistým dovozcem energie. Na jeho území je soustředěno velké množství zásob ropy a zemního plynu nebo uhlí.

Ropa se v Dánsku začala těžit pro komerční účely již v sedmdesátých letech 20. století. Dle nejnovějších údajů BP se zde nachází 100 milionů tun ověřených zásob ropy. Všechna ložiska jsou v Severním moři, kde se skrývá na 83 % veškerých dánských zásob.

Dánsko vyváží dvě třetiny své produkce, hlavní cílovou skupinou jsou země EU.

5. 3. 4 Rumunsko

O zemích jihovýchodní Evropy lze říci, že zaujímají strategickou pozici, poněvaž jsou tranzitním územím pro ruský plyn do západní Evropy a Turecka. Rumunsko je energeticky

¹⁰³ Businessinfo, 2010. <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/velka-britanie-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000687/>.

¹⁰⁴ Businessinfo, 2010. <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/velka-britanie/britanie-energeticky-profil/1000687/56728/?page=3>.

soběstačný členský stát EU, který má na svém území relativně velké množství fosilních energetických surovin.

Ropa se v Rumunsku těží již od poloviny 19. století, na konci roku 2009 bylo prokázáno 100 milionů tun ropných rezerv. Ropná ložiska se nacházejí v Karpatské pánvi na severozápad od hlavního města, nově byla těžba zahájena v Černém moři.

Významná jsou i ložiska zemního plynu, dle BP čítaly jeho ověřené zásoby na konci roku 2009 630 bilionů m³. Většina produkce se užívá na výrobu elektrické energie.

5. 3. 5 Norsko (jako součást EHP)

Vztahy Norska s Evropskou unií jsou založeny na Dohodě o EHP z roku 1994 a je součástí vnitřního trhu EU. Norsko je také důležitým partnerem Evropské unie pro zajištění energetické bezpečnosti¹⁰⁵.

Jako třetí největší světový vývozce zemního plynu (po Rusku a Kanadě) tak zásobuje v obrovské míře celou Evropu. Jeho produkce má od roku 1993 rostoucí tendenci.

Ve vývozu ropy zaujímá z celosvětového hlediska šesté místo. Ropná produkce od roku 2001 soustavně klesá. Ověřené zásoby ropy Norska dnes činí zhruba 900 milionů tun.

5. 3. 5. 1 Energetický dialog EU – Norsko

Energetický dialog mezi EU a Norskem je prakticky zacílen na koordinaci energetických politik v širším smyslu zahrnující výzkum a technologický rozvoj energetického sektoru a vztahy s dalšími producentskými zeměmi.

Tematika vztažená k možnému prozkoumání energetických zdrojů na severu, např. v Barentsově moři, je také diskutována v rámci Dialogu¹⁰⁶.

Když se v červenci 2005 setkali v Oslu bývalý komisař pro energetiku Andris Piebalgs a bývalá norská ministryně ropy a energetiky Thorhild Widvey dospěli k dohodě o dalším

¹⁰⁵ Společně se Švýcarskem přijalo Norsko hlavní zásady společné energetické politiky a řídí se evropskými dokumenty, které se týkají energetické bezpečnosti. Navíc se obou zemí týká i problematika transevropských energetických sítí.

¹⁰⁶EUROPEAN COMMISSION: External dimension-Norway.
http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/norway_en.htm

posílení energetického dialogu mezi Norskem a EU a zavázali se pokračovat v rozvoji jejich energetických vztahů a spolupráce.

5. 4 Výše energetických zásob zemí kaspického regionu

Ačkoli existuje mnoho dohadů o ropných a plynových zásobách kaspického regionu, faktem je, že díky dosud neprozkoumaným oblastem mohou být možnosti těžby ještě větší než se zdá. Výší zdrojů nemůže konkurovat Perskému zálivu, ale s postupem času se může stát jeho důležitou alternativou. Odborníci jsou totiž přesvědčeni, že intenzivní těžba v oblasti Kaspického moře by znamenala snížení očekávaného růstu podílu zemí Perského zálivu na exportu ropy do Evropy a na asijské trhy. Dobývání nerostných surovin v kaspické oblasti by napomohlo redukci závislosti velkého množství zemí světa na dodávkách z šesticí států vyvážejících ropu, z Ruska nebo z Alžírska.

Na začátku devadesátých let přišly spolu s novou „kaspickou ropnou horečkou“ Spojené státy americké s odhadem, že by se v oblasti mohlo nacházet více než 200 miliard vytěžitelných barelů ropy, což by znamenalo pokrytí světové spotřeby na příštích osm let¹⁰⁷.

Mnoho ložisek se nachází v šelfu Kaspického moře a právě problém s určením jeho statusu neumožňuje přiřknutí jeho podílů pobřežním zemím, aby mohly zahájit efektivní těžbu. Proto je těžké zde zásoby ropy a zemního plynu kvantifikovat a v tomto ohledu je nutno rozlišovat ověřené a předpokládané zásoby energetických surovin.

5. 4. 1 Prokázané rezervy ropy a plynu v kaspické oblasti

Následující tabulka zpracovaná podle statistik BP, přináší nejnovější data co se týká prokázaných rezerv ropy a zemního plynu v kaspické oblasti. Pro porovnání jsem vybrala tři země EHP, které mezi ostatními vynikají právě zásobami ropy a zemního plynu a relativně nízkou (v případě Dánska žádnou) závislostí na dovozu energetických surovin ze třetích zemí.

Jak si můžeme všimnout, Norsko jako největší evropský vývozce ropy a zemního plynu může v zásobách ropy směle konkurovat Ázerbájdžánu, Velká Británie a Dánsko svými rezervami předčí i Uzbekistán a Turkmenistán.

¹⁰⁷ RYBÁŘ, J. *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu: soupeření o přírodní bohatství Kaspického moře jako klíčový faktor ovlivňující situaci v zemích regionu*. 1. vyd. 2005. Str. 41.

Z tabulky je také patrné, že Írán, Kazachstán a Rusko jsou v uvedeném pořadí vedoucími zeměmi v kaspické oblasti z hlediska zásob ropy, které jsou zde velmi nerovnoměrně rozdělené.

Tabulka 5. 2: Prokázané rezervy ropy a zemního plynu na konci roku 2009 v zemích kaspické oblasti, v Norsku, Velké Británii a Dánsku.

	ROPA (miliardy tun)	(miliardy barelů)	Podíl ve světě (%)	PLYN (triliony m ³)	Podíl ve světě (%)
Ázerbájdžán	1, 0	7, 0	0, 5	1, 31	0, 7
Kazachstán	5, 3	39, 8	3, 0	1, 82	1, 0
Turkmenistán	0, 1	0, 6	–	8, 10	4, 3
Uzbekistán	0, 1	0, 6	–	1, 68	0, 9
Írán	18, 9	137, 6	10, 3	29, 61	15, 8
Rusko	10, 2	74, 2	5, 6	44,38	23, 7
Norsko	0, 9	7, 1	0, 5	2, 05	1, 1
Velká Británie	0, 4	3, 1	0, 2	0, 29	0, 2
Dánsko	0, 1	0, 9	0, 1	0, 06	–
EU - Spotřeba	0, 67	–	17, 3	0, 46	15, 6

Zdroj: BP Statistical Review of World Energy, 2010. Vlastní úprava.

Pokud uvažujeme o zásobách plynu, musíme mít na paměti, že v čele s Ruskem regionu vévodí také Írán a Turkmenistán, jehož zásoby plynu značně převažují nad zásobami ropy. Zbylé tři sledované státy mají ložiska svých plynových rezerv přibližně ve stejném objemu. V zemích EHP opět dominuje Norsko, čímž potvrzují předešlé tvrzení.

V posledním řádku neuvádím ověřené zásoby těchto surovin, ale naopak spotřebu ropy a zemního plynu celou Evropskou unií, čímž můžeme snadno dospět k jistým závěrům.

Sám Ázerbájdžán má teoreticky možnost pokrýt spotřebu ropy Evropské unie ze svých ověřených zásob. Kazachstán by dokázal tuto spotřebu svými zásobami uspokojit téměř osmkrát.

Poptávku Evropské unie po plynu by dokázaly uspokojit všechny uvedené kaspické státy.

6 ZÁVĚR

Země Evropské unie nedisponují velkými zásobami energetických zdrojů, proto jsou nuceny je dovážet. Jedinou výjimku představuje uhlí, ale v rámci snahy přechodu na užívání efektivnějších a ekologických alternativ bude v budoucnu poptávka po něm klesat. Nyní se EU snaží nahradit užívání ropy zemním plynem, jehož zásoby nebudou vyčerpány takovou rychlostí, jako ty ropné.

Když Evropská unie v lednu 2009 na vlastní kůži pocítila tvrdý dopad své obrovské závislosti na energetických dodávkách z Ruska, plně si uvědomila vážnost situace, v jaké se ocitá, a rozhodla se jednat a postupovat společně.

Jedním z cílů energetické politiky EU je zabezpečení diverzifikace dodávek energií a zajištění jejich bezpečnosti. Rizikem právě pro bezpečnost dodávek může být fakt, že Unie dováží zdroje z politicky, ekonomicky či sociálně nestabilních oblastí, jako je Afrika, Blízký východ nebo také kaspická oblast a Kavkaz. Toto riziko může být umocněno tím, že v případě krize jednoho z dodavatelů bude obtížné rychle nalézt adekvátní řešení dodávek.

Země Jižního Kavkazu a kaspické oblasti jsou pro Evropskou unii i přes svou nestabilitu významným zdrojem energetických surovin. Evropská unie je v této oblasti novým hráčem a navazuje s jednotlivými zeměmi blízké formy spolupráce za účelem posílení jejich ekonomické či politické stability.

O území Jižního Kavkazu lze říci, že tvoří energetický most pro Evropskou unii. Poté, co si EU uvědomila důležitost této tranzitní oblasti pro dodávky energetických surovin, začala vynakládat snahu o vyjednání těsnějších partnerských vztahů s těmito zeměmi. V současné době je Zakavkazsko spolu s Ukrajinou, Běloruskem a Moldavskem součástí tzv. Východního partnerství, jenž tvoří východní dimenzi Evropské politiky sousedství.

Jen přes území Gruzie plyne do Evropy okolo jednoho milionu barelů ropy za den. Zvyšováním produktivity ropných polí v Ázerbajdžánu, Kazachstánu a Turkmenistánu by měl objem vyvážené ropy stoupnout až na dva miliony barelů denně.

Bezpečnost a spolehlivost Gruzie jakožto území, přes které vedou nejdůležitější ropovody vyhýbající se Rusku, byla zpochybněna právě rusko-gruzínskou válkou, jež se odehrála v létě 2008. Pokud přičteme, že na Kavkaze existuje řada nedořešených konfliktů, může to

Evropskou unií negativně ovlivnit v rozhodování o další výstavbě nových energetických tras do Evropy.

Jednu takovou trasu, „evropský sen“, představuje plynovod Nabucco, jehož existence touto válkou byla také ohrožena. Rusko totiž jako vedlejší záměr sledovalo znemožnění energetických tras, které samo nekontroluje. Proto vznikly konkurenční ruské projekty pod záštitou ruského monopolního vývozce plynu Gazprom – Blue Stream a South Stream. Nabucco je součástí energetické strategie na diverzifikaci dodávek. I přes to, že jeho význam co do objemu přepravovaného plynu je nepatrný, je Evropskou unií je označen za prioritní projekt a má veškerou podporu Spojených států.

Evropská unie si přese všechno moc dobře uvědomuje důležitost Jižního Kavkazu včetně Gruzie. Evropská komise také zmínila, že angažovanost EU v oblasti Kaspického moře a Jižního Kavkazu musí být posílena.

Ázerbajdžán v porovnání se zbylou dvojicí zakavkazských zemí řadíme k jednomu z největších producentů energií na světě. Zprvu obchodoval jen s Ruskem, dnes je již schopen sám rozhodnout, kudy bude transportovat svůj plyn i ropu.

Je zřejmé, že infrastrukturní projekty, které byly v posledních letech úspěšně implementovány v oblasti Jižního Kavkazu, vytvořily novou geoeconomickou situaci, přispěly k regionální spolupráci a urychlily také integraci Kaspické pánve a zároveň černomořského prostoru v rámci euroatlantického společenství. Poprvé v historii jsou zdroje z této oblasti vedeny na západ alternativními cestami. Z tohoto důvodu se velkým aktérem Jižního Kavkazu stává Ázerbajdžán, jemuž tak bylo nejen umožněno diverzifikovat transporní cesty, ale také provést užitečné ekonomické a politické reformy.

Z mého pohledu nejméně výraznou zemí co se týká transportu energií do Evropy, je Arménie. Můžeme ji však charakterizovat jako stát s velkým energetickým potenciálem, v rozvoji ji brzdí značný vliv Ruska a především také táhlý konflikt s Ázerbajdžánem. Možná účast v projektu Nabucco by ji ale závislosti na Rusku částečně zbavila.

Pokud přihlédneme ke konfliktům na jižním Kavkaze, zjistíme, že nejen karabašská otázka je stále živá a spory mezi aktéry v tomto regionu mohou způsobit vážnou destabilizaci tohoto prostoru. Navzdory tomu se však potvrdila má hypotéza, která říká, že země Jižního Kavkazu jsou důležitým tranzitním územím pro dodávky ropy a zemního plynu z kaspické oblasti.

Zakavkazsko spolu s kaspickou oblastí je pro Evropskou unii přitažlivým teritoriem mimo jiné z hlediska množství tranzitních cest, které ale vedou jen část obrovských kaspických zásob ropy a zemního plynu přes území Jižního Kavkazu dále do Evropy. Část z toho důvodu, že v šelfu Kaspického moře jsou ukryty neprobádané zásoby zdrojů, čímž se potvrzuje, že má tato oblast obrovský potenciál, co se týká budoucích možností těžby. Dalším vysvětlením je skutečnost, že ze zemí Střední Asie, nacházejících se na západní straně Kaspického moře, neexistují koridory pro transport ropy a zemního plynu východním směrem mimo území Ruska. Jediná možnost by byla po dně Kaspiku. Jednalo by se ale o velmi nákladné řešení, do kterého se EU zatím nepouští. Navíc zde tvoří překážku stále nedořešený status Kaspického moře. V rámci diverzifikace dodávek by Unie měla začít přemýšlet o výstavbě plynovodů z Kazachstánu a Turkmenistánu, nebo nalézt způsob, jak se dostat k velkým zásobám plynu v Uzbekistánu. Je ovšem pravda, že existuje projekt Transkaspického plynovodu, který je ale stále ve fázi příprav.

Prakticky tím, že Rusko, jako další významný hráč v oblasti, reaguje pohotově a je schopné přesvědčit Kazachstán a Uzbekistán o výhodnosti tranzitu jejich zdrojů přes ruské území, se Evropská unie dostává pro další vyjednávání plynových dodávek pro své projekty do pozadí. Navíc vzhledem k loajalitě ke Spojeným státům americkým se EU drží zpět ve vztahu k Íránu a jeho plynovým nalezištím, jejichž produkce by byla nejjednodušším řešením pro zásobování projektu Nabucco. Je zde vidět, že mocenský střet všech aktérů kaspické oblasti také může zamíchat nároky jednotlivých mocností na zdroje.

Tyto faktory podporují mé tvrzení, že Evropská unie nevyužívá plně zdrojů kaspické oblasti. V regionu stále ještě existuje množství odhadovaných rezerv energetických zdrojů, jejichž dobývání a transport je otázkou budoucnosti.

Dále se mi podařilo potvrdit má teoretická domněnka, že by vzhledem k výši spotřeby a produkce ropy a zemního plynu v Evropské unii byla kaspická oblast svými prokázanými zásobami schopna uspokojit poptávku EU po energetických zdrojích.

Pro splnění cíle mé práce jsem čerpala informace z knih a odborných studií s tematikou energetické bezpečnosti EU nebo se zaměřením na Zakavkazsko a kaspickou oblast. Zvláště přínosné byly elektronické bulletiny Centra ázerbájdžánských a kaspických studií Mezinárodního politologického ústavu Masarykovy univerzity.

Velkou oporou mi byly také dokumenty Evropské komise, jejichž informací jsem využila především ve druhé kapitole. Dále jsem sledovala aktuální dění především prostřednictvím internetového zpravodajství a článků, mezi nimiž jsem se velkou měrou odkazovala na díla Lukáše Tichého. Statistická data jsem čerpala zejména z přehledu BP Statistical Review of World Energy, vydaného v červnu 2010, dále z portálu Businessinfo nebo dokumentů Evropské komise.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Monografie

Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program. *Europe`s Energy Security : Gazprom`s Dominance and Caspian Supply Alternatives*. Svante E. Cornell, Niklas Nilsson. [s.l.] : [s.n.], 2008. Dostupný z WWW: <<http://www.isdp.eu/files/publications/scornell/sc08europesenergy.pdf>>. ISBN 978-91-8. s. 57-71.

LITERA, B. *Energie pro Evropu: energetická spolupráce Ruska a zemí postsovětského prostoru s EU*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 279 s. ISBN 80-86861-70-8.

RYBÁŘ, J. *Kavkaz, Rusko a „nová velká hra“ o kaspickou ropu: soupeření o přírodní bohatství Kaspického moře jako klíčový faktor ovlivňující situaci v zemích regionu*. 1. vyd. Praha: Eurlex Bohemia, 2005. 322 s. ISBN 80-86861-48-1.

SHIRIN, A.; ALDIS, A. *The Caspian: politics, energy and security*. 1. vyd.. London: RoutledgeCurzon, 2004. xix, 405 s. ISBN 0-700-70501-5.

WAIŠOVÁ, Š. a kol. *Evropská energetická bezpečnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 203 s. ISBN 978-80-7380-148-9.

Časopis

JANČÁRKOVÁ, T. *Jak (ne)rozmrazit konflikt: Náhorní Karabach po rusko-gruzínské krizi*. Mezinárodní politika. 2009, roč. XXXIII, č. 4, s. 41 – 43.

TICHÝ, L. *Význam jižního Kavkazu pro energetickou politiku Evropské unie a rusko-gruzínský konflikt*. Mezinárodní politika. 2009, roč. XXXIII, č. 4, s. 12-15.

THIM, M. *Východní partnerství. světlo na konci tunelu východní politiky Evropské unie?* Mezinárodní politika 2009, roč. XXXIII, č. 4, s. 6 – 8.

Internetové zdroje

ALPINA. *Kavkaz*. [on-line]. 2009, [cit. 2009-07-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.alpina.cz/kavkaz>>.

BAHGAT, G. G.: *Central Asian, Caucasus energy rivalries intensify*. OIL&GAS JOURNAL [on-line]. 2009, [cit. 2009-08-22]. Dostupné z WWW: <http://www.ogj.com/index/article-display.articles.oil-gas-journal.volume-107.Issue_24.General_Interest.Central_Asian__Caucasus_energy_rivalries_intensify.QP129867.dcmp=rss.page=1>.

BHADRAKUMAR, M. K. *Russia, China, Iran redraw energy map*. ASIA TIMES [on-line]. 2010, [cit. 2010-06-15]. Dostupné z WWW: <http://atimes.com/atimes/Central_Asia/LA08Ag01.html>.

BP. *Statistical Review of World Energy 2010*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6929&contentId=7044622>>.

BRITSKÉ LISTY: *Energetická bezpečnost a zemní plyn – část II*. [on-line]. 2008, [cit. 2010-05-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.blisty.cz/art/43602.html>>.

BULLETIN CENTRA ÁZERBÁJDŽÁNSKÝCH A KASPICKÝCH STUDIÍ. *Energetická bezpečnost kaspického regionu*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-06-30]. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. č. 1. ISSN 1803-8611. Dostupné z WWW: <http://www.iips.cz/data/files/ACSC_a_bulletin_ACSC/bull-1-web.pdf>.

BULLETIN CENTRA ÁZERBÁJDŽÁNSKÝCH A KASPICKÝCH STUDIÍ. *Kaspický region mezi Evropou a Ruskem*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-06-30]. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. č. 4. ISSN 1803-8611. Dostupné z WWW: <http://www.iips.cz/data/files/ACSC_a_bulletin_ACSC/bull-1-web.pdf>.

BUSINESSINFO. *Energetika v letech 2004–2009*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-05-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/podnikatelske-prostredi/energetika-v-letech-2004-2009/1000520/53834/#b1>>.

BUSINESSINFO. *Energetický profil Velké Británie*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/velka-britanie/britanie-energeticky-profil/1000687/56728/?page=3>>.

BUSINESSINFO. *Velká Británie: Ekonomická charakteristika země*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/velka-britanie-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000687/>>.

BUSINESSINFO. *Východní partnerství posílí vazby EU s postsovětskými sousedy*. [on-line]. 2009, [cit. 2009-07-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/aktuality-z-eu-kveten-2009/vychodni-partnerstvi-posili-vazby-s-eu/1001774/53061/>>.

CZECH FREE PRESS. *Putin: Blue Stream 2 až do Izraele nepovede*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-02]. Dostupné z WWW: <http://www.czechfreepress.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2324:putin-blue-stream-2-a-do-izraele-nepovede&catid=95:rusko&Itemid=490>.

ČESKÁ INSPEKCE ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. *Měsíční přehled projednávané legislativy ES – životní prostředí. Německé předsednictví*. [on-line]. 2007, [cit. 2010-07-25]. Dostupné z WWW: <http://www.cizp.cz/772_Leden-1-2007>.

ČERNOCH, F. *Má Evropská spása název Nabucco?* BULLETIN CENTRA KASPICKÝCH A ÁZERBÁJDŽÁNSKÝCH STUDIÍ [on-line]. 2009, [cit. 2010-06-21]. Dostupné z WWW: <http://www.iips.cz/data/files/ACSC_a_bulletin_ACSC/bull-1-web.pdf>.

DVOREK.EU. *Závislost Evropy a Ruska je vzájemná*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.dvorek.eu/clanek/17377>>.

EIA. *Country Brief Analysis: China*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.eia.doe.gov/cabs/China/Oil.html>>.

EIA. *Country Brief Analysis: Kazakhstan*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/Full.html>>.

EMBASSY OF AZERBAIJAN. [on-line]. 2009, [cit. 2009-08-23]. Dostupné z WWW: <<http://azembassy.us/new/pages.php?name=Economy>>.

EURACTIV. *Ázerbajdžán a Rusko se dohodli ohledně zemního plynu. Co bude s Nabuccem?* [on-line]. 2009, [cit. 2009-08-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/azerbajdzan-a-rusko-se-dohodly-ohledne-zemniho-plynu-co-bude-s-nabuccem-005900>>.

EURACTIV. *Energetický dialóg: EÚ – OPEC*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-08-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.sk/energetika/udalost/energeticky-dialog-eu---opec-003974>>.

EURACTIV. *Nabucco a South Stream by měly kooperovat, navrhuje italská společnost Eni*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-06-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/nabucco-a-south-stream-by-mely-kooperovat-navrhuje-italska-spolecnost-eni-007215>>.

EURACTIV. *Oettinger chce „emancipaci“ evropské energetické politiky*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-05-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/oettinger-chce-emancipaci-evropske-energeticke-politiky-006968>>.

EURACTIV. *Rusko chválí unijní misi v Gruzii*. [on-line]. 2009, [cit. 2009-08-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/print-version/clanek/rusko-chvali-eu-misi-v-gruzii-006364>>.

EURACTIV. *Souboj Nabucca se South Streamem se stupňuje*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-06-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/souboj-nabucca-se-south-streamem-se-stupnuje-007418>>.

EURACTIV. *Vztahy Evropské unie a Ruska*. [on-line]. 2008, [cit. 2010-06-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/vztahy-evropske-unie-a-ruska-000047>>.

EURACTIV. *Zemní plyn, energetická bezpečnost a vztahy s Ruskem*. [on-line]. 2009 [cit. 2010-06-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/energetika/link-dossier/zemni-plyn-energeticka-bezpecnost-a-vztahy-s-ruskem-000057>>.

EURASIANET.ORG. *European Parliament Calls For Greater EU Role In South Caucasus*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-06-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.eurasianet.org/node/61113>>.

EURASIANET.ORG. *White Stream: Georgia's Ticket to the Pipeline Big Time?* [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav042209b.shtml>>.

EURO DIALOGUE. *Europe could draw gas through Iran-Armenia pipeline*. [on-line]. 2009, [cit. 2009-08-22]. Dostupné z WWW: <<http://eurodialogue.org/node/676>>.

EUROEKONOM.CZ. *Vývoj na trzích s ropou a benzinem v roce 2006*. [on-line]. 2005, [cit. 2010-05-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.euroekonom.cz/analyzy-clanky.php?type=jz-ropa05>>.

EUROPEAN COMMISSION. *EU – OPEC Energy Dialogue*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-06-05]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/energy/international/organisations/opec_en.htm>.

EUROPEAN COMMISSION. *External dimension – Norway*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-05]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/norway_en.htm>.

EUROSKOP.CZ. *Monitoring legislativy EU*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-05-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/13/16566/clanek/energie-v-kvetnu-2010>>.

FINANCE.CZ. *Cena ropy: spekulanti a ekonomická realita*. [on-line]. 2008, [cit. 2010-06-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.finance.cz/zpravy/finance/197445/>>.

GAZPROM. *Blue Stream Significance*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.gazprom.com/production/projects/pipelines/bs/>>.

HONOMICHL, J. *Boj o kaspickou ropu - 1. část* [online]. E-polis.cz, 17. červen 2005. [cit. 2010-07-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/mezinarodni-vztahy/103-boj-o-kaspickou-ropu-1-cast.html>>. ISSN 1801-1438.

HRABÁLEK, M. *Kaspik – region s velkým potenciálem*. GLOBAL POLITICS [on-line]. 2001 [cit. 2010-07-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/kaspik>>.

IDNES.CZ. *Kyrgyzstán definitivně potvrdil uzavření klíčové základny USA*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-20]. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/kyrgyzstan-definitivne-potvrdil-uzavreni-klicove-zakladny-usa-p85-/zahranicni.asp?c=A090219_094158_zahranicni_stf>.

JUST, J. *Turkmenská zahraniční politika nabírá nový kurz*. [on-line]. 2008, [cit. 2010-06-30]. Dostupné z WWW: <<http://just.blog.respekt.cz/c/16178/Turkmenska-zahranicni-politika-nabira-novy-kurz.html>>.

KUSÁK, M., FICNER, F. *Energetický balíček Evropské komise jako počátek nové energetické politiky EU*. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY [on-line]. Informační podklad č. 5. 278. 2007, [cit. 2010-06-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/pi-5-278.pdf>>.

MPO. *Jarní Evropská rada 23. – 24. Března 2006 – energetika*. [on-line]. 2006, [cit. 2010-05-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpo.cz/dokument14739.html>>.

MPO. *Nová energetická politika pro Evropu*. [on-line]. 2006, [cit. 2010-05-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpo.cz/dokument10185.html>>.

MPO. *18 měsíční program Rady Evropské unie (1. 1. 2010 – 30. 6. 2011)*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpo.cz/dokument68209.html>>.

NORD STREAM. *Project Significance*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.nord-stream.com/the-pipeline/project-significance.html>>.

NOVINKY.CZ. *Turecko a Arménie podepsaly dohodu o normalizaci vztahů*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-06-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/181240-turecko-a-armenie-podepsaly-dohodu-o-normalizaci-vztahu.html>>.

OKD. *Vstříc Evropské energetické politice?* [on-line]. 2010, [cit. 2010-05-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.okd.cz/cz/eu/energeticka-politika/vstric-evropske-energeticke-politice>>.

PETROL.CZ. *Čína předstihla USA ve spotřebě energie*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.petroil.cz/noviny/clanek.asp?id=14103>>.

PORTÁL EVROPSKÉ UNIE. *Europe's energy position present and future*. [on-line]. 2010, [cit. 2010-07-22]. ISBN: 978-92-79-10036-9. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2008_moe_maquette.pdf>.

PORTÁL EVROPSKÉ UNIE. *Green Paper - Towards a European strategy for the security of energy supply* [online]. 2000, [cit. 2009-10-10]. Dostupné z http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2000&nu_doc=769.

PORTÁL EVROPSKÉ UNIE. *Sdělení Komise Evropské radě: Vnější vztahy v oblasti energie – od zásad k opatřením* [online]. 2006, [cit. 2010-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0590:FIN:CS:PDF>>.

PORTÁL EVROPSKÉ UNIE. *Sdělení Komise Evropské radě a Evropskému parlamentu: Energetická politika pro Evropu*. [online]. 2007, [cit. 2010-05-12]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:CS:PDF>>.

PORTÁL EVROPSKÉ UNIE. *Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Druhý strategický přezkum energetické politiky: Akční plán EU pro zabezpečení dodávek energie a jejich solidární využití*. [online]. 2008, [cit. 2010-05-12]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:CS:PDF>>.

PORTÁL EVROPSKÉ UNIE. *Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii* [online]. 2006, [cit. 2010-05-10]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_cs.pdf>.

PORTÁL EVROPSKÉ UNIE. *Zelená kniha o energetické účinnosti (dělat více za méně)* [online]. 2005, [cit. 2010-05-10]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/energy/efficiency/doc/2005_06_green_paper_book_cs.pdf>.

PRVNÍ ZPRÁVY.CZ. *Arménie odmítla dohodu s Tureckem*. [online]. 2010, [cit. 2010-05-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/ze-zahranici/armenie-odmitla-dohodu-s-tureckem/>>.

RADA EVROPSKÉ UNIE. *Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy*, Dokument Komise a generálního tajemníka, vysokého představitele určený pro zasedání Evropské rady: *Čelit vnějším energetickým rizikům* [on-line]. 2006, [cit. 2010-05-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st09971.cz06.pdf>>.

NOVÁK, M. *Jak je kdo závislý na ruském plynu? ČR hodně*. AKTUÁLNĚ [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-12]. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=626363>>.

SOULEIMANOV, E. Geopolitika kaspického regionu. ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.amo.cz/publikace/geopolitika-kaspickeho-regionu.html>>.

SOULEJMANOV, E. *Turecko, země na pomezí dvou světů – Geopolitické postavení Turecka*. EUROPEUM [on-line]. 2002, [cit. 2010-06-05]. Dostupné z WWW: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=532>.

ŠKALOUD, M. *Do jakých výborů se dostali čeští europoslanci a jaké mají další funkce*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-05-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.skaloud.net/clanky/aktuality/udalosti-2009/do-jakych-vyboru-se-dostali-cesti-europoslanci-a-jake-maji-dalsi-funkce-31-8-2009/>>.

ŠTĚRBA, V. *Vnější aspekty energetické bezpečnosti Evropské unie*. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY [on-line]. Studie č. 3.062. 2007, [cit. 2009-06-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/cgi-bin/win/kps/pi/prace/pi-3-062.pdf>>.

THE ENCYCLOPEDIA OF EARTH. *Energy profile of the Caucasus region*. [on-line]. 2008, [cit. 2009-08-22]. Dostupné z WWW: <http://www.eoearth.org/article/Energy_profile_of_the_Caucasus_region>.

THE OIL DRUM: EUROPE. *EU oil imports set to grow by 29 % by 2012*. [on-line]. 2008, [cit. 2009-08-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.theoil Drum.com/story/2006/9/22/95855/4850>>.

TICHÝ, L. *Bruselský rybář v Kaspickém moři & plynová bezpečnost ČR*. ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY [on-line]. 2009, [cit. 2010-06-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.amo.cz/publikace/bruselsky-rybar-v-kaspickem-mori--plynova-bezpecnost-cr.html>>.

TICHÝ, L.: *Nabucco aneb (ne)úspěšná energetická diplomacie EU*. [on-line]. E-polis.cz, 20. únor 2009. [cit. 2009-08-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/mezinarodni-vztahy/355-nabucco-aneb-neuspesna-energeticka-diplomacie-eu.html>>. ISSN 1801-1438.

TURKISH WEEKLY. *Integration and Division in the Caspian Sea*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.turkishweekly.net/news/73329/integration-and-division-in-the-caspian-sea.html>>.

ÚŘEDNÍ VĚSTNÍK EVROPSKÉ UNIE. *Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*. [on-line]. 2008, [cit. 2010-05-20]. Dostupné z WWW: <http://propravo.clanwars.cz/Lisabonska_smlouva.pdf>.

ÚŘEDNÍ VĚSTNÍK EVROPSKÉ UNIE. *Legislativní usnesení Evropského parlamentu ze dne 20. Února 2008 o strategii EU pro Střední Asii*. [on-line]. 2008, [cit. 2010-07-01]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:184E:0049:0062:CS:PDF>>.

ÚŘEDNÍ VĚSTNÍK EVROPSKÉ UNIE. *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 17. Ledna 2008 o přístupu k regionální politice v oblasti Černého moře*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-01]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:041E:0064:0070:CS:PDF>>.

VÁVROVÁ, T.: *O východním partnerství: Na východ od nás nejsou lvi*. EUROSOP [on-line]. 2009, [cit. 2009-07-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/44/11990/clanek/o-vychodnim-partnerstvi-na-vychod-od-nas-nejsou-lvi/>>.

VLÁDA.CZ. Analýza dopadů Lisabonské smlouvy. [on-line]. 2010, [cit. 2010-05-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analiza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf>>.

VZTAHY TURECKA A ARMÉNIE. *Arménská energetika*. [on-line]. 2008, [cit. 2009-08-22]. Dostupné z WWW: <<http://turecko-armenie.blogspot.com/2008/11/to.html>>.

WHITE STREAM. *Diversifying Europe's gas imports*. [on-line]. 2009, [cit. 2010-07-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.gueuwhitestream.com/main.php?id=19&lang=eng>>.

Ostatní internetové zdroje

EUROPE'S ENERGY PORTAL. Dostupné z WWW: <<http://www.energy.eu>>.

FINANCE BLOG. Dostupné z WWW: <<http://www.neurosoftware.ro/finance/tag/gas-giant-gazprom/>>.

WIKIA. Dostupné z WWW: <http://whatreallyhappened.wikia.com/wiki/File:Nabucco_SouthStream_map.gif>.

NEFTEGAZ.RU. Dostupné z WWW: <<http://www.neftegaz.ru/en/news/view/93646>>.

BBC. Dostupné z WWW: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8039587.stm>>.

SEZNAM ZKRATEK

BP	British Petrol
BTC	Baku-Tbilisi-Ceyhan
BTE	Baku-Tbilisi-Erzurum
DCECI	Development Cooperation and Economic Cooperation Instrument
EHP	Evropský hospodářský prostor
EPE	Energetická politika pro Evropu
EU	Evropská unie
EUR	Euro
EURATOM	The European Atomic Energy Community
ES	Evropské společenství
ILSA	Iran and Libya Sanction Act
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OPEC	The Organization of the Petroleum Exporting Countries
OSN	Organizace spojených národů
RF	Ruská federace
USD	US dollar
USA	United States of America
SAC	Střední Asie – Centrum (ropovod)
TACIS	Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
TEN-E	Trans-European Nets – Energy

GCC Gulf Co-operation Council

WTO World Trade Organization

PROHLÁŠENÍ O VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Prohlašuji, že

- jsem byl(a) seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 8. 7. 2010

.....
jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

Nerudova 468, Bohumín, 735 81

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 3. 1: Plynovod BTE a ropovody BTC, Baku-Supsa a Baku-Novorossijsk.

Obrázek 3. 2: Transkaspický plynovod.

Obrázek 3. 3: White Stream.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 5. 1: Závislost na dovozech zemního plynu a ropy dle dodavatelů (%).

SEZNAM TABULEK

Tabulka 5. 1: Světové pořadí Evropské unie v produkci, spotřebě, importu, exportu a prokázaných rezervách ropy a zemního plynu.

Tabulka 5. 2: Prokázané rezervy ropy a zemního plynu na konci roku 2009 v zemích kaspické oblasti, v Norsku, Velké Británii a Dánsku.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Jižní Kavkaz a kaspická oblast.

Příloha 2: Plynovody Nabucco a South Stream.

Příloha 3: Plynovod Blue Stream.

Příloha 4: Plynovod Nord Stream.

Příloha 5 : Produktovody mezi Ruskem, Čínou a Íránem.

Příloha 6: Energetická závislost některých evropských zemí na ruském plynu.

Příloha 7: Energetická závislost zemí EU.